İSTANBULUM

49

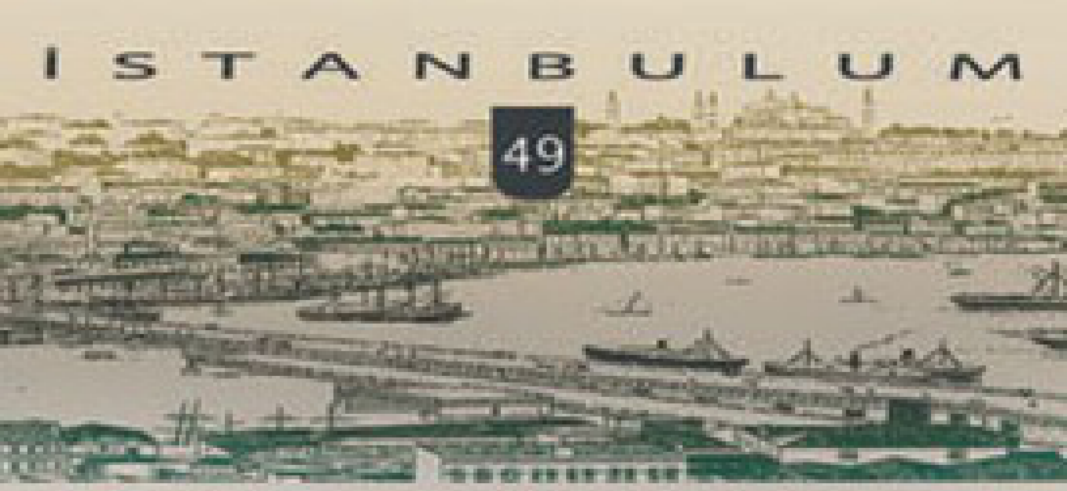

Dillerin Renk Demeti
Kuledibi

Güngör Gençay

AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

İletişim Yayınları

KULEDİBİ: DİLLERİN RENK DEMETİ

Güngör Gençay

Heyamola Yayınları - 2010

Güngör Gençay

1934 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kütahya/Tavşanlı Ortaokulundan sonra Uşak Lisesi sınavlarına dışarıdan girmiş ve İstanbul Matbaacılık Okulunu bitirmiştir. İşportacılık, öğretmenlik, depo ve PTT memurluğu ile Yapı Kredi Bankasında ikinci müdürlük yapmış, özel bir işyeri yöneticiliğinin ardından emekli olmuştur.

İlk şiiri 1952 yılında, Afyonkarahisar'da çıkan Türkeli Dergisinde, çocuklara ilişkin ilk yazdığı şiir ise, 1953 yılında Küçük Galatasaraylı dergisinde çıkmıştır.

1954 yılında ilk kez şiir, öykü, resim, seramik, partisyon, tel ve tahta heykel gibi çeşitli sanat türlerinin bir arada olduğu Bileşik Grubu sergisini açmışlar, 1955 yılında da yeni ürünlerle sergiyi bir kez daha yinelemişlerdir. 1959 yılında, iki sayı yaşayabilen "Göz" adlı tek yapraklı edebiyat gazetesini, 1986 ve 1994-1995 yıllarında iki kez Gerçek Sanat dergisini yayınlamıştır. Zengin bir kadroyla 1971 yılında yayınlanan Gelecek dergisi ile daha birçok dergi ve gazetede yazarlık yapmış, sorumlu yazı işleri müdürlüğünü üstlenmiş ve yöneticisi olmuştur.

Kurduğu Gürkal ve Yediçiçek Yayınevlerinde çocuklara ilişkin kitaplar yayınlamış, günlük Evrensel gazetesinde on yıl köşe yazarlığı yapmıştır.

Halen Gerçek Sanat Yayınları'nı yönetmekte, yazı ve şiirleri çeşitli sanat dergilerinde yayınlanmakta olan Gençay, Galata Derneği, Haklar ve Özgürlükler Derneği ile Emek Partisi'nin kurucu üyesi, bir süre yönetiminde bulunduğu Türkiye Yazarlar Sendikası'nın ve Dil Derneği'nin üyesidir.

Bugüne kadar çeşitli türlerde, çocuklara ilişkin otuzdan fazla kitap yayınlayan Gençay'ın diğer kitapları:

Şiir Kitapları: Sabah Rıhtımı (1965), Oğul (1967), Balıklar Ovası (1967), Dövülü Yürek (1968), Vurgunsuz Sabahlara Uyanmak (1988), Barut Yüklü Yıldızlar (1988), Annem Beni Yetiştirdi (1989), Kısacalar (1990), Sataşmalar (1993), Ağmalar (1995), Denize Akan Yangın (1995), Yaşam Umuda Uyarlı (2000), Yaşam Çavlanında (2005), Dolunay Üstü Görüntüler (2010)

Öykü Kitapları: Askercilik (1994), Değişken Yüzler (2010)

Araştırma Kitapları: Cahit Sıtkı Tarancı (1956), İki Haşmet (2003)
Yazılar: Öteleri (2002), Günyüzleri (2002), Berileri (2003)

Fıkralar: Dikkat Köpek (2003)

Söyleşiler: Üç Kapıdan (2003)

Antolojiler: Genç Şairler Antolojisi- üç cilt (1954,1955,1960), 1 Mayıs Şiirleri (2005), Hayatı Dokuyanlara-Emekçi Kadınlara Şiirler (2005), Zalim Titreme-Deprem Şiirleri (2005), Şalterler İnince- Grev ve Direniş Şiirleri (2005), Alevler İnsan Sesi-Sivas Kıyımı Şiirleri (2005),

Yayına Hazırladıkları: Zihni Anadol (1999), Naci Girginsoy / Kadir İncesu ile birlikte (2010)

Öndeyiş

Eskiden Galata kenti içinde yer alan, günümüzdeyse, Beyoğlu ilçesinin bir semti olan Kuledibi; tarihi, binaları, kültürü, insanı ve yaşam biçimleriyle, çok zengin olduğu kadar çok karmaşık bir yapıyı da içinde barındırıyor. Kuşkusuz bu yapının dünden bugüne ulaşan zaman dilimlerinde yaşadığı ya da tanığı olduğu acılı ve sevinçli olaylar vardır. Bu durum, genelde olduğu gibi, Kuledibi çalışması özelinde de bir yöntem belirlemeyi zorunlu kılıyor.

Ben, bu çalışmada, geçmişe yaptığım kısa dönüşlerle, dünü bugüne bağlamaya ve bugünün gerçeklerini belirleyip aktarmaya çalıştım. Dünü bilmezsek, bugünü anlayamayız. Ama bugün de yarın değildir. Onun için haklarında ciltlerle kitap yazılmış, binlerce makale yayınlanmış tarihinden söz etmeme karşın, ayrıntılara yer vermedim. Örneğin: "XIII. Yüzyılda Galata, Cenevizlilerin bir kolonisi haline geldi, Bizans'tan ayrıldı" ve benzeri tümcelerin karşısına, hemen neden, niçin ve nasıl soruları konabilir. Bunun açıklamasını ayrıntılı bir biçimde yaptığım zaman, çalışmanın kuru anlatımlı bir tarih kitabına dönüşeceğinden korkarak, soru sahiplerini, tarih kitaplarıyla baş başa bırakmayı yeğledim. Bugüne de etkisi olan, dünden kalan bilinmez ya da az bilinenleri belirleyip paylaşmanın daha doğru olacağını düşündüm. Çünkü dünde yaşanan değişimler,

günümüz gerçekliğinin de bir damarını oluşturur. O zaman, bugünün tarih olması ve yarının başka bir fotoğraf olarak, karşımıza çıkması kaçınılmaz olsa da geçmişten izler taşır. Bu anlayışla, dünü ve bugünü bütünlüklü olarak ele almayı yeterli gördüm. Bu bağlamda, açımlayıcı olabilecek yazılı metinlerden alıntılar yaptım. Bunu yaparken de, okuyanlardan büyük bir bölümünün anlamayacağı, kullanımı olmayan Arapça ve Farsça sözcükleri Türkçeleştirdim.

Birbirlerine benzemelerine karşın, Kuledibi'nde çoğu yapının kendince bir özelliği vardır. Ben, bunların teknik ya da estetik özelliklerine tek tek değinmeyip yaşamla bağlantılı geçmişi olanlarına yer verdim. Çalışmayı, sosyal kurumlara ve faaliyetlerine açık tuttum. Çeşme, türbe, cami ve kilise gibi yapılar hakkında kısa bilgiler vermekle yetinmeme karşın, buralarda yaşanan olaylara, eseri yaptırana ve mimarına daha fazla yer ayırdım.

Özellikle semtte yaşayan sanatçıların ve azınlıkta olan vatandaşların düşüncelerini çalışmaya katmak istedim. Yine de, Yazgülü Aldoğan,

Nurcan Tezel, Arif Aşçı, Oral ve İpek Çalışlar ile Okan Bayülgen'e ulaşamadım. Azınlık olan vatandaşların büyük bir çoğunluğu ise, konuşmaktan kaçındılar.

Kuledibi'nin caddelerini, önemli sokaklarını gezeceğiz. Tarihi yerlerini ve semtteki kıdemli insanları tanımağa çalışacağız. Geçmişten anılar dinleyip bugüne göz kulak olanların izlenimlerini dinleyeceğiz. Bazı yerlere konuk olacak, bazı yerlerin de önünde durarak ilginç gözlemlerde bulunacak ya da öğrendiklerimizi dile getireceğiz. Birbirinin içine giren Galata, Pera, Beyoğlu ve Kuledibi'ni ayrıştıracağız Bunları, daha rahat bir ifade ve okumayla gerçekleştirebilmek için kitabı iki bölüme ayırdım. Birinci bölümde, ağırlıklı olarak genel bilgiler ve giriş özelliğini taşıyan yazılar yer alıyor. Geçmişe ve şimdiye ilişkin saptamalar yapılıyor. "Geze Geze

Göre Göre" adını taşıyan ikinci bölümde ise, birlikte sokağa çıkıyoruz. Caddeleri, sokakları, evleri ve buralardaki hayatları tanımaya çalışıyoruz. Ama okuyucunun, öncelikle anlatıcının semtle ve semt insanıyla yakınlığını bilmek isteyeceğini düşündüğümden, ben de bu sırayı izleyerek söze başlayacağım.

Yazılarımda "ben" sözcüğünü kullanmamaya özen gösteririm. Bu kitabı hazırlarken de aynı yöntemi uygulamak istedim. Fakat yavan ve yapay bir anlatım çıktı ortaya. Aktardıklarımın bir bölümü yaşadıklarımın, tanıklıklarımın ve öğrendiklerimin temelini oluşturduğundan, kendime de zaman zaman dile getirdiklerimin içinde yer vermek zorunda kaldım. Siz, “ben" sözcüğünü çıkarıp oraya istediğiniz bir adı yerleştirerek okumanızı sürdürebilirsiniz.

Kuledibi'nde Otuz Sekiz Yıl

1972 yılının başlarında, kahveye gitme alışkanlığı olmayan iki arkadaş, hem işimizin dışındaki zamanı değerlendirmek, hem yabancı dilimizi geliştirmek, hem de eşimiz dostumuzla buluşup konuşabileceğimiz bir yer bulmayı tasarladık. Amacımıza uygun ve biraz da kiraya destek olabilecek bu tür yerlerin, turistlerin gezip dolaştığı semtler olduğunu biliyorduk. Sultanahmet'teki arayışlarımız boşa çıkınca, o zamanlar fazla rağbet görmeyen, ancak benim 1956 yılında bir süre vekil öğretmenlik yaptığım Okçumusa İlkokulunun bulunduğu Galata Kulesi çevresine yöneldik. Fazla araştırıp sormaya gerek kalmadı. Meydanda, kule merdivenlerinin tam karşısında, vitrini tozlanmış hediyelik eşyalarla dolu, basık bir dükkân kapalı duruyordu. Sahibini arayıp bulduktan sonra, Büyükhendek Caddesi No:7 (şimdi 3 oldu) adresli dükkânı kiraladık. Geçirdiği yangından sonra Kasımpaşa ve Horhor'a taşınarak dağılan, yaklaşık yüz elli yıllık bitpazarından küçük bir antika masa alıp açılış yaptık.

Altında dükkânımızın bulunduğu Büyük Sadık Paşa apartmanının bitişiğindeki apartman da "Küçük Sadık Paşa" adını taşıyordu. Arnavut Sadık Paşa unvanıyla tanınan bu paşanın, Sultan Abdülhamid'in muhafiz komutanı olduğu söylenir. Bir başka söylentiye göre de son dönemde, ödemelerinde sıkıntı yaşayan Osmanlı İmparatorluğunun bazı paşalarına maaş karşılığı Kuledibi'nden arsa verdiği, binaların da paşalar tarafından yaptınıldığı yolundadır. Ancak bunları doğrulayacak bilgi ve belgeye ulaşamadık

Kule nedeniyle o zaman da Kuledibi'ne gelen turist çoktu. Ama kabadayısı da çoktu. Dükkânı kiraladıktan bir süre sonra, bizim de kapımıza gelip korumamızı yapacaklarını söylediler. Onları başımızdan savdığımıza emin olunca, evimizi Kuledibi'ne taşıdık. 1980 Darbesinden sonra turistik geziler kesilince, biz de Ergun Hiçyılmaz'ın "Beni Toprağıma Gömün" kitabında sözünü ettiği, aile dostumuz Madam Madlen'in önerisiyle dükkânın işini kitap-kırtasiyeye dönüştürdük. Beyoğlu'na gelen ilk yayınevlerinden biri olarak Gerçek Sanat Yayınlarını 1986 Kuledibi'ne taşıdık. Şimdi de, otuz sekiz yıl önce kütüğüne kayıt yaptırdığımız bu semtte ailecek yaşıyoruz.

Galata, içine girilmedikçe, daha doğrusu, onunla içselleşmedikçe gizini ele vermeyen bir semt. Kaba bir gözle bakıldığında, her şey ve herkes birbirine benzer. Başka semtlerle farklılığı aynıştırılamaz.

Amacımız, semtleri çeşitli yönlerden karşılaştırmak olmadığına göre, biz, tarihin derinliklerinde kalan Galata'nın serüvenine kısaca bir göz atalım.

Galata Serüveninin Özeti

İnsanların tarihi olduğu gibi, insanlar tarafından yapılan yaratı ve üretilerin de bir tarihi olduğunu biliyoruz. Sanatsal yapıtlar, asırlık binalar, inanç barınakları, köprüler, tüneller, çeşmeler vb. yerler bunun için değerlidir. Kuşkusuz, köyden kente uzanan bir gelişim süreci yaşayan Galata'daki varlıklar da bu değerlendirmenin dışında değildir Çünkü o zamanlar, Galata demek, bir anlamda İstanbul demekti. Bu nedenle, fiziki sınırları yüzyıllar içinde değişime ve yapısı başkalaşıma uğrayan bu yerleşim yerlerinin bugüne kadar gelen sürecine kısacık da olsa bakmak zorunlu oluyor.

Kesinlik kazanmamış olsa da, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, milattan öncesi çağlarda Haliç'in kuzeyinde, şimdiki Beyoğlu'nu da içine alan küçük bir yerleşim yerinin bulunduğunu öğreniyoruz. Grekçe Sykai ya da Sike adını taşıyan bu yerin, Türkçe karşılığı ise İncirlik. Burası, I. Constantin tarafından surla çevrilince, bir süre onun adıyla, Constantinapolis olarak anılıyor. Daha sonra Bizans imparatoru Theodosius döneminde İncirlik'i de içine alarak on üç bölgeden oluşan yeni bir düzenleme yapılıyor. Bu kez daha büyük ve yeni surlarla çevrilen ve içinde beş yüze yakın ev, tiyatro, hamam bulunan bölge, Regio Sycena ya da (Regio Sike) adını alıyor. Galata da zaman içinde bu bölgenin yerleşik adı oluyor. Galata'nın kuzeyinde kalan bölüme de (karşı yaka, öte, ötesi) anlamlarına gelen Pera deniyor. Ancak, bu ilkel yerleşim yerinin (köyün) kimler tarafından kurulduğu ve Galata adının nereden geldiği kesin olarak bilinmiyor. Kimi araştırmacılar, adını, Kelt kavimlerinden biri olan Galatlar'dan aldığını ileri sürerken, kimileri de süt anlamına gelen (gala)dan türetilmiş olduğunu belirtiyor. Yakın zamana kadar Kuledibi'nde hayvan beslenmesi ve mandranın olması da bu görüşe uygun düşüyor. Ayrıca, Lülecihendek Caddesi'ndeki Revani Sokağının çaprazında olan sokağın "Galata Mandırası" adını taşıması, bu savi pekiştiriyor. Ancak, bunların dışında daha birçok sav olmasına karşın, kaynağı belirsizliğini sürdürüyor.

Özdemir Kaptan (Arkan), "Beyoğlu" adlı kitabında: "Sike, Regio Sycena'yı doğurmuş, daha sonra Regio Sycena tarafından tarihin derinliklerine itilmişti. Galata, Regio Sycena'yı unutturdu. Pera, Galata'-nın üstünde kuruldu ve O'nu yuttu. Şimdi de XIX. Yüzyıl'ın görkemli ve gizemli Pera'sı ölüyordu. Aynı topraklarda yeni doğan bebeğin adı, Beyoğlu'ydu" diyerek "kutu kutu içinde" tanımına uyan bu karmaşık yapıyı özetliyor.

XI. yüzyılda Bizans içindeki yabancılar çoğalırken, Galata da önemli bir liman kenti haline geliyor. Bizansın ayrıcalık tanıdığı Venedikliler ise, burada üç iskeleye sahip oluyorlar.

Aynı zamanda bir ticaret kenti olan Galata'da Lâtinlerin ve Yahudilerin de önemli bir yer tuttuğu sanılıyor.

XIII. yüzyılda Galata, Cenevizlilerin bir kolonisi haline geliyor ve Bizans'tan ayrılıyor.

1453 yılında İstanbul'u Osmanlıların ele geçirmesinden sonra, Galata'yı savaşmadan teslim eden Cenevizlilere, Fatih Sultan Mehmet tarafından ayrıcalıklar veriliyor. Bu ayrıcalıklar da dört kez yenilenerek 1669 yılına kadar sürüyor. Ne var ki Galata'yı gördükten sonra hayran olan Fatih Sultan Mehmet, yazdığı şiirde duygularını:

"Bağlamaz Firdevse gönlini Kalatayı gören
Servi ammaz anda ol serv-i dil-arayı gören
Bir firengi şivelü İsa'yı gördüm anda kim
Lebleri dirisüdür dir idi İsa'yı gören.
Galata'yı gören gönlünü cennet'e bağlam
Selviyi anmaz o gönül kapan selviyi gören
Bir işveli firenk ki, onda İsa'yı gördüm
Dudakları dirisidir derdi İsa'yı gören"

dizeleriyle dile getirir.

Osmanlılar tarafından altı kez kuşatıldıktan sonra alınan İstanbul, Bizans, Venedik, Ceneviz, Osmanlılar ile haçlılar arasında birçok savaşa neden olmuştur. Bunun önemli nedenlerinden biri de, Galata'nın bir liman kenti olmasının yanı sıra, ticaret merkezi de olmasıdır. Osmanlı döneminde de devam eden bu yapıyı araştıran Hüseyin Avni Şanda, 17. yüzyıldan sonra sayılan artan yabancı tüccarların Galata'dan başlayıp Tophane ve Pera dedikleri Beyoğlu'na kadar uzandıklarını belirttikten sonra ekliyor: "Şimdiki Bankalar Caddesi'nde, Galata ile Pera'yı birbirinden ayıran bir kapı bulunuyordu. Bu alanda kurulan ticaret evleri, Orta Çağ ticaret kolonileri gibi, etrafı duvarlarla çevrili olarak, şehirden tamimiyle ayırt edilmiş kuruluşlar değildi. Bu tüccarlar, pencereleri demir kepenkli iç içe kapıları olan büyük iş hanlarında, eskisine oranla daha güven içinde iş yapıyorlardı. Böyle olmakla beraber, bu hanların da, özel bekçileri vardı. Halen Galata'da bulunan Fransız hanı, buna canlı bir örnek oluşturmaktadır.

Zamanın yasalarına göre, yabancı tüccarların, ticaret yapacağı saha, Galata ve Beyoğlu olarak saptanmıştı." III. Selim bir fermanla, iş alanlarını genişletmiş, ayrıca, ancak şapkalı, Frenk kıyafetindeki kişilerin Galata semtinde eczacılık ve tuhafiyecilik yapabileceklerini bildirilmiştir.

Bundan sonra Galata ve Beyoğlu yabancı tüccarların pazar yeri durumuna gelmeye başladı. Elçiliklerin bu bölgede bulunması, daha rahat bir yerleşimi olası duruma getirdi. Böylece Yahudi, Rum, Ermeni ve İtalyanlarla bütünlenen bir Levanten merkezi haline geldi. Her yıl mart ayında değişen bir voyvodayla idare edilen Galata, hukuki olarak da, başında bir kadı bulunan Galata Mahkemesine bağlıydı."

Ahmet Hezarfen, "17. - 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Esnaf" adlı eserinde, İş sahiplerinin mesleklerini hangi semtte yapabileceklerini, şikâyet ya da anlaşmazlık durumlarında mahkemenin verdiği kararları ayrıntılarıyla aktarıyor.

Şehir devletlerini, surlardan ve sur kapılarından ayrı düşünmek olası değildir elbette. Çünkü gerek şehirlerin, gerekse bu şehirlerde yaşayan insanların varlığını sürdürülebilmesi, her türlü tehlikeden korunabilecek bir düzeni kurmalarıyla olanaklıdır. Surların kapıları da dış dünyayla bağlantıyı sağlamaktadır.

Bugün, neredeyse hiç kalmamış olan surların ve kapıların, nerede olduklarına kısaca değindikten sonra başka bir konuya geçelim.

Galata Surları

Değişik tarihlerde çizimi yapılan haritalara ve elde edilen belgelere göre; 2800 metre uzunluğunda olan Galata Surları, Haliç ve Boğaz yakasında denizle sınırlanmış olup karadan da Azapkapi, Şişhane, Galata Kulesi, Tophane doğrultusunda uzanmıştır. Surların önüne de on beş metre uzunluğunda derin hendekler kazılmıştır. Surların içindeki en egemen noktada da Galata Kulesi bulunmaktadır. İsa Surları ya da Hristos Surları denen Galata Surları, 1316 yılından itibaren yapılmaya başlanmış, küçük kıyamet" denen 1509 tarihindeki İstanbul depreminde, kuleyle birlikte büyük zarar görmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Tanzimat'la birlikte başlayan yenilik hareketi çerçevesinde, belediye teşkilâtı hayata geçirilmiştir. İtalyan mimar Barborini tarafından yapılan ilk belediye binası, günümüzde de Beyoğlu Belediyesi olarak aynı yerde hizmet vermektedir.

Önce, aralarında yalnızca bir Türkün bulunduğu yedi kişilik "İntizam-ı Şehir" yani, Kent Düzenleme Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun önerileri, padişah tarafından da kabul edilerek yürürlüğe sokulmuştur. İstanbul, on dört belediye dairesine ayrılmış, 6. Dairenin bulunduğu Galata ve Beyoğlu pilot bölge olarak seçilmiştir. 6. Daire tarafından da çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Osmanlı tarihinde ilk kez istimlâk yapılarak Galata sokakları genişletilmiş, adlandırılıp aydınlatılarak modern bir düzenleme getirilmek istenmişse de yüzyılların tarihi mirası ortadan kaldırılmıştır. Hendekler doldurularak surlar yıkılmış ve bu yerler imara, yani yerleşime açılmıştır.

Sur Kapıları

Bir yerleşim yeri düşünülünce, akla ilk gelen kapılar olmaktadır. Çünkü güvenlik simgesi olmalarının yanı sıra, yakın ve uzak çevreyle ilişki ancak kapılar aracılığıyla sağlanmaktadır. Ayni evde oturanlar, iç kapıları açarak evdeki diğer kişilerle ilişki kurabilirler. Gereksinimlerini karşılamak, komşuya gitmek ya da hava almak için de dış kapıyı açarak sokağa ya da caddeye çıkarlar. Kapıları kullanmaya, maddi olduğu kadar manevi ihtiyaç da vardır. Özellikle surların içinde düşman saldırısı korkusuyla ya da hısım akraba ve arkadaş yüzü görmeye hasret olanlar için, bu konum daha da ayrı bir önem taşır.

Surlarını tanıdığımız Galata kentine de kapılar yapılmıştır. Bu kapıların karaya ve denize açılan dış kapılarıyla, içe açılan kapıları vardır. Araştırmacılar arasında küçük görüş farklılıkları olsa da, dış kapıların on iki tane olduğu saptanmıştır. Bunlar: "Meyyit Kapısı veya Yeni Azab Kapısı, Azab Kapısı, Porta San Antonio, Kürek Kapısı (Porta Komego), Yağkapan Kapısı, Balık Pazarı Kapısı, Karaköy Kapısı (Porta Chiara), Kurşunlu Mağaza Kapısı, Yeni Kapı, Mumhâne Kapısı, Eğri Kapı, Kireç Kapısıdır." İç kapılar ise, Kuledibi, Horoz, Voyvoda, Küçük Karaköy, Kilise, Harp, İç Azap ve Örülü adlarını taşır. Galata kenti sakinlerinin ömrünü tükettiği bu yerden günümüze yıkık dökük birkaç duvar kalıntısından başka bir şey kalmamıştır.

Galata binaları için böyle bir genelleme yapamayız. Semtin Yahudi, İtalyan, Rum, Ermeni ve Süryani sakinleri ayrılınca, nasıl olduysa bir yağma pazarı açılmıştır. 1970'li yıllarda üç beş bin liraya daireler alınıp satılır olmuştur. Birçok bina da ya işgale uğramış ya da yıkılmaya bırakılmıştır. Ancak, Galata'nın sid alanı içine alınması sonrasında, sanatçıların ilgi duyması ve yabancı uyruklu kişilerin gözü kara alımları, yerleşim yerlerinin değerini astronomik bir biçimde yükseltmiştir. Ne var ki alınan tüm önlemler, kaçak yapılanmayı önleyememiştir.

Şimdi, eski Galata binalarını görelim.

Galata Binaları

Galata'nın, yapılarıyla da ilgi çekici bir yanı vardır. Bu nedenle yerel ve yabancı mimar ve mühendisler ya da adayları, bazı yapılar üzerinde inceleme ve araştırma yapmakta, öğrencilerin önüne de derslerinin tamamlayıcı bir parçası olarak gelmektedir.

Celal Esad Arseven, Galata kenti özelinde yaptığı araştırmada, binaları ve bu binaların özel bir biçime evrilişlerini şöyle değerlendiriyor:

"Kentin sınırları duvarla çevrilmiş olduğundan, doğal olarak sokaklar üç dört metre genişliğinde olmak üzere dar bırakılmış ve binalar da üç dört kat yükseklikte yapılmıştı. Bugün bu binalardan birkaçı halen durmaktadır. Bu kentin iç görüntüsüyle İtalya'da Cenova kentinin şimdi de var olan dar sokakları arasında bir benzerlik göze çarpıyorsa da Galata'daki binalarda Bizans biçimi yapıların büyük bir etkisi görülür.

Galata'da bulunan birkaç eski bina, tamamıyla İstanbul tarafindaki eski Bizans evlerinin mimari biçimiyle benzeşiyor. M.Ö. II. asırda Pompei'deki evlerde görülen balkonlar, gerek İstanbul'da ve gerek Galata'daki evlere uygulanmış ve burada da özel bir şekil almıştır.

Cumba dediğimiz bu çıkıntıların, İstanbul ve Galata evlerinde kullanılmasının birkaç nedeni vardır. Öncelikle, arsaların darlığı nedeniyle yukarıki katlarda kullanım alanı kazanmak. Sonra, sokaktan geçenleri görebilmek. Daha sonra da evi düşmana ve baskına karşı koruyabilmek."

Hiçbir şeyi, insanların yaşam biçimlerinden ayrı düşünmek olası değildir. Örneğin, sözü edilen Galata binaları zenginliğin göstergesidir. Sahiplerinin ya da kiracılarının hepsi zengindir. Galata, ticaret merkezi olmaktan çıkıp halkın yerleşim yeri olmaya başlayınca, zenginler lüks mahallelere taşınıp oralara yatırım yapmaya başlamışlardır. Galata'daki binalar da değiştirilerek, daha çok işyerlerine kiraya verilir olmuştur.

Para kullandıran Galata Bankerleri, her koşulda maddi ve manevi egemenliklerini sürdürmeyi bilmişlerdir.

Galata Bankerleri

Gereksinimi olan kişiler, değerli mallarını saklaması için emanetçiye, hizmetine karşılık belirli bir para ödüyordu. Daha sonra emanetçi, kendisine bırakılan paraları başkasına ödünç vermeye, bunun karşılığında aldığı paradan emanet edene de pay vermeye başlayınca bankerlik doğmuş oldu. Böylesi para alışverişinin yoğunlaşması da bankaları yarattı. 19. yüzyılda yalnızca Yahudilerin yaptığı bankerlik işine daha sonra zengin Ermeni ve Rumlar da eklendi.

Yurtdışında bankacılık yapan Manaloki Baltazzi ile Jacques Alleon, Osmanlı Devleti'nin yardımıyla 1847 yılında İstanbul Bankası'nı açtılar. Daha sonra, Abdülmecit döneminde İngitere'de Henri Layard grubu tarafından 1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası, Fransız ve Osmanlı İmparatorluğunu da ortak alarak adını Bank Imperial Ottoman olarak değiştirdi. Bundan sonra banka kuruluşları hızlandı. Ancak kurulan bu bankaların kurucu ve yöneticileri Galata Bankerleri'nden oluşuyordu. Bu bankerlerin en ünlüleri: Camera, Kamondo, Tubini, Stephanoviç, Zarifi, Kristaki, Valyano, Glavani, Carapanos, Kuyumcuyan, Stephonoralli, A.Maurokordate, Köçeoğlu, Agop Kuta, Karo Hansen, Lebot ve Lorendo kardeşlerdir.

Bunlardan Jorj Zarifi ve Abraham Kamondo, Osmanlı Padişah ve paşaları üzerinde önemli etkileri olan iki bankerdir. Jorj Zarifi, Abdülhamit'in baş finans danışmanı olup, 1806 yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba mesleği olan şarapçılıkla hayata atılan Zarifi, Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinde başarılı olup dış ticaret konusunda Osmanlı'ya danışmanlık yapan Zafiropula'nun hem kızıyla evlenmiş hem de iş ortağı olmuştur. Bundan sonra işlerini geliştirerek bankerlikten de çok yüklü paralar kazanmıştır. 8 Nisan 1884 günü, Zarifi'nin vasiyetnamesi açıldığında mirasını ailesinin dışında birçok Rum Hastane ve okullarının yanı sıra Darüşşafaka'ya da bıraktığı görülmüştür.

Kamondolar'ın, İspanyol Portekiz kökenli Yahudi bir aile olduğu ve 18. yüzyıl ortalarında fatanbul'a yerleştikleri sanılıyor. Babası, Ortaköy Sinagog'unda yönetici olarak çalışan Abraham Kamondo, 1780'li yılların ilk yarısında İstanbul/ Ortaköy'de doğuyor. Kardeşi İzak'la birlikte "Kamondo ve Şürekâsı" ünvanlı bir banka kuruyorlar. Kardeşi veba salgınında ölen Abraham, Osmanlı İmparatorluğundan gayrimenkul edinme izni alan ilk yabancı. Batı hayranı, Mason

Mustafa Reşit Paşa'nın hem dostu hem bankeri hem de danışmanı olarak biliniyor. Abraham Kamondo 1864 yılında kurduğu Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi adlı şirketle varlıklarını iyice arttırıyor Mustafa Reşit Paşa'nın da israrıyla hem vapur seferleri yapması amacıyla kurulan Şirket-i Hayriye'ye, hem de Dersaadet Tramvay Şirketi kurucuları arasına giriyor. Belediye Teşkilatının kurulmasından sonra da 'Şehir Düzenleme Komisyonu' içinde yer alıyor. Düzenlenmesi öncelikli olarak ele alınan Galata'da çok büyük yatırımlar yapıyor. Bankalar Caddesi'nden taşındığı işyerine, geçişi kolaylaştırmak için de Kamondo Merdivenlerini yaptırıyor.

1830 yılında Yahudi Cemaatinin başına geçen Abraham Kamondo, 1886 yılında oğlunun ölümünden sonra Paris'e yerleşmiş, 30 Mart 1873 günü de hayata veda etmiştir. İstanbul'da gömülmeyi vasiyet ettiğinden, önceden yaptırdığı Hasköy'deki anıt mezara devlet töreniyle gömülmüştür.

İstanbul'da devlet töreniyle gömülen Abraham Kamondo; Renoir, Dega, Sisley, Monet, Delacroix ve daha birçok ünlü ressamın tabloları, arşivindeki fotoğraf ve belgeleri, başka bir deyişle tüm kültür varlığını Louvre Müzesi'ne armağan etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yanlış siyasi ve mali uygulamaları ile savaş ve artan rüşvet ilişkileri sonucunda, Yahudi, Rum ve Ermeni'lerden oluşan Galata bankerleri devletin parasını devlete borç verir duruma gelmiştir. Özellikle Tanzimat Dönemi, vurgunların, pisliklerin tavana sıçradığı bir zaman dilimi olmuştur.

İstanbul Rum Cemaati'nin de başı olan Banker Jorj Zarifi'nin ayni zamanda iki bankası bulunmaktadır. Kamondo'lar ise Kırım Savaşı'nda Osmanlıları parasal olarak desteklemenin yanı sıra neredeyse devletin mali yönetim ve denetimini ellerinde tutmuşlardır.

Reji şirketinin kuruluşunda, İstanbul Su Şirketi'nin kuruluş ve tekelleşmesinde, Rumeli ve Bağdat Demiryollarının finansmanında, madencilik girişiminde, piyangoculuk ve lotaryacılığın toplum hayatına sokulmasında Galata bankerlerinin hesapları ve kirli elleri vardır.

Finans kapitalin kurallarını sıkı sıkıya uygulayan Galata bankerleri bu yöntemleriyle tahmin edilemeyecek servetlerin sahipleri olmuşlardır.

Paranın merkezi olan Galata, meyhanelerden, akla gelebilecek her türlü eğlenceden, fuhuştan ve batakhanelerden ayrı düşünülemez.

Çünkü Galata'nın Bizans'tan başlayıp etkin bir biçimde 1930'lu yıllara kadar gelen meyhane tarihi vardır.

II. Abdülhamit döneminde, Madam Bela'nın meyhanesi, Galata'nın en namlı, en bitirim meyhanesi sayılırmış. Madam Bela, otel olan meyhanenin üst katında da fuhuş yaptırırmış. Macar, Lehistan ya da Romen asıllı olduğu söylenen, ancak, ne ve kim olduğu kesin olarak bilinmeyen Madam Bela, yanında on altılık midilli gençler çalıştırmakla övünürmüş. Meyhanenin bulunduğu sokağa 1930'lu yıllarda "Leblebici Şaban Sokağı" adı verilmiş.

Lavirentos'a ait olan yer de Galata'nın ünlü meyhanelerinden biriymiş. Beyoğlu'ndaki çiçek Pasajı ise, Banker Hristaki Zagrofos tarafından yaptırılmış.

Galata'da eksik olmayan içkili eğlencelere, Divan şairlerince "Ayak Keyfi" dendiğini, İskender Pala'nın İstanbul Ansiklopedisine yazdığı maddeden öğrenince, sizlerle paylaşmak istedim.

Galata'da Ayak Seyri

Galata'da bir dönem yaygın hale gelen, içkili eğlencelere veya gezintilere Divan şairlerince verilen ad.

Ayak kelimesinin her iki anlamı da (ayak ve kadeh) manaya uygun düştüğü için deyimleşmiştir. Fetihten sonra Galata'da yaşanan hayat, Müslüman kesim için daima merak konusu olmuştur. Divan şiirinde, sevgili put kadar güzel kabul edilmekteydi. Şairlerin sevgililerini benzettikleri putlar Ayasofya'nın duvarlarına işlenmişti. Ama bunların canlıları demek olan Hristiyan güzellerine serbest bir hayat yaşanan Galata'da rastlamak, onları seyretmek mümkündü. Dahası, içki İstanbul'da yasaktı ama Galata'da dogmatik bir kutsallıkla hürmet görüyordu. İstanbulluların hem güzeller, hem de içki amacıyla Galata'ya yaptıkları kaçamaklar şiirlere konu olmaya başlayınca, "Galata'da ayak seyri" Osmanlı geleneğine girdi. Böylece kilise kültürü de Divan şiirinde yer edinmeye başladı. Şairlerin platonik aşkı anlatıyor görünmeleri ve içkinin tasavvufi mecazlar arasında bulunması da Galata'da ayak seyrinden geniş biçimde bahsetmeye zemin hazırlıyordu. Galata'nın meyhanelerinde devam eden sosyal hayat da şiirde klasik üsluba bürünüyordu. Özellikle 16.yy'da ayak seyrinden bahsetmek bir zarafet ve şiir muhitinin alışkanlığı oldu. Zâti (ö. 1547) Bir ayak bir erbainin haletin vermez mi gör/ Geç ayak seyrine sufi Galata'dan yana/ derken, Taşlıcalı Yahya Bey (ö. 1582) Şarabi terk edip sufi, başını verme gavgaya/ Güzellerle ayak seyranın eyle gel Galata'ya/ demek cesaretinde bulunuyor ve Şehrengizinde bu gezintileri tasvir ediyordu. (Binip keşfiye dahi nice dilber/ Galata'da ayak seyranın eyler)

Yahya Bey Galata'da ayak seyrini bazen kadehi elden ele dolaştırmak manasına da kullanmıştır. (gel ayak seyrini kilnûş etmeyi peymaneden/Akil olanlar kaçar mı zahida meyhaneden)

Galata'da ayak seyri o dönemlerin canlı eğlence biçimlerinden biriydi. Hatta bazen tuhaf hadiseler de yaşanırdı. Bir defasında Fatih müderrislerinden Piripaşazade Mehmet Çelebi ile Aşcızade Hasan Çelebi, Hristiyanların kızıl yumurta yortusunda kıyafet değiştirerek Galata'ya giderler ve kiliseye girip ayini seyrederler. Tatavlalı (bugünkü Kurtuluş) Mahremi (ö. 1535) bu olayı bir beyitle (Galataya sanem seyrine gelmiş/ Sitanbuldan bir iki din ulusu) ifşa edince İstanbul hayli zaman bu olayla çalkalanır. Olay saray tarafından

duyulunca ayak seyri amacıyla Galata'ya geçmek yasaklanmıştır. Bu olay hakkında Kevseri adlı bir şair (Zahidler ile güm güm öter mescidin içi/ Meyhane cümle kaldı tehi hiç sedası yok) demiştir.

Baki'nin (Reh-i meyhaneyi kat etti tig-1 kahrı sultanın/ Du gibi arasın kesdi Sitanbul-u Galata'nın) matlaıyla başlayan gazeli de bu yasaklamayı anlatır.

Galata Derneği

Objelerin bozulumu ya da yıkımı da insanların bilinçlenmeleriyle ilgilidir kuşkusuz. Birinin gözü gibi baktığı tarihi değeri olan bir nesneyi, bir başkasının elinin tersi ya da ayağının ucuyla yana itmesinin, bilinç eksikliğinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz. Yapılan yanlış toplumu ilgilendiriyorsa, müdahale de zorunluluk olur. Böylesi olaylar Kuledibi'nde görülüyorsa, burada yaşayanların da sorumluluk yüklenmesi kaçınılmaz olur. Biz de bu sorumluluğun gereği olarak Galata Derneği'ni kurduk.

Dernek, her geçen gün özelliklerini biraz daha yitiren Kuledibi'nde, öncelikle semt sakinlerinin sağlık ve hukuk sorunları karşısında, önbilgi ve hizmet alabilecekleri bir kurum olarak düşünüldü. Bu yolla sağlanacak dayanışma içinde, insanların bilinçlendirilmesi hedeflendi. Daha sonra kapsam genişletildi. 1993 yılında başlayan çalışmalar sonucunda, 1994 yılında, her biri değişik alanların uzmanı olan Nuri Mete Göktuğ, Emine Çiğdem Demir, Güngör Gençay, Erol Demirtaş, Erendiz Özbayoğlu, Winfried Johannes Held, Yılmaz Elmas, Ahmet Rençber ve Ayhan Şahin adlı üyelerle derneğin kuruluşu yasal olarak gerçekleştirildi. Tüzüğünde amaçlarını:

1. Dernek Galata ve İstanbul insanının kentsel, kültürel ve tarihsel yönden bilinçlendirilip geliştirilmesine yardımcı olur.

2. Özellikle Galata, genelde ise İstanbul'un kentsel tarihi, kültürel sanatsal varlıklarının korunmasına çalışır. Bunların İstanbul ve Dünya insanına sunulması doğrultusunda faaliyet gösterir. Kişi, Kurum ve Kuruluşlarla eşgüdüm ve işbirliği sağlar, faaliyetler organize eder.

3. Dernek, amaçlarını gerçekleştirmek için toplantılar, sergiler, eğitim programlan, festivaller, geziler, gerçekleştirir.

4. Atölye çalışmaları, sempozyum ve konferanslar vb. düzenler ve bu amaçlar doğrultusunda yayın yapar.

5. Dernek, İstanbul'un kentsel, tarihi, kültürel alanları için amaçlanı doğrultusunda sosyal ve ekonomik incelemeler yapar, saptamalarda bulunur. Gerçekleşmesi için projeler geliştirir. Gerekli organizasyonları kişi, kurum ve yönetimlerle ilişki kurarak yaşama geçirir.

6. Elde edilen gelirlerle İstanbul'un kentsel tarihi ve kültürel mirasının çağdaş anlamda korunmasına ve tüm insanlığa sunulmasına öncülük eder.

Şeklinde açıklayan deneğin yönetiminde, daha sonra (TİP) Türkiye İşçi Partisi'nin ikinci dönem kurucularından olan Avukat Nermin Aksın ile Mimar Egemen Akalın, Mimar Esen Avdel ve doğma büyüme Galata'lı olan Hayriye Yıldız da yer aldı. Dernek, gerek bağımsız, gerekse Beyoğlu Belediyesi ile diğer kuruluşların desteğiyle her yıl etkinlikler düzenlemekte ve birkaç kez değişen yönetim kadrosuyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Galata Kulesi

İnsanoğlu, kişiler ve olaylar üzerinden söylence üretmekte usta olduğundan, İstanbul'un en önemli iki Kulesini de görmezden gelmemiş, bunlar hakkında da birkaç söylence türetmiştir. Bunlardan birisi şöyle: Galata Kulesi'ne âşık olan Kız Kulesi, önünde görüşünü kapatan gemiler olduğu için Galata Kulesi'yle söyleşip aşkını dile getirememiş. O nedenle, bakışmalarında, açığa vuramadıkları bir aşkın tarihi saklıymış. Bedri Rahmi Eyüboğlu da bu söylenceyi, "İstanbul Destanı" adlı şiirinde dile getirdiği:

"İstanbul deyince aklıma kuleler gelir
Ne zaman birinin resmini yapsam öteki kıskanır
Ama şu Kızkulesi'nin aklı olsa
Galata Kulesine varır
Bir sürü çocukları olur"

dizeleriyle mutlu bir biçimde sonlandırıyor.

Başka bir söylencede de: Cenevizliler, İstanbul'a gelmek için yola çıktıklarında, hava kararınca, bir martı onlara yol göstermiş. Ancak gemidekiler, Mesih saydıkları ve etini yemenin günah olmayacağına inandıkları için martıyı yemişler. Sonra, gemi kendiliğinden martı yuvasının bulunduğu Galata Kulesinin bulunduğu yere gelmiş. Cenevizliler de, martının getirdiği yere Galata Kulesi'ni yapmışlar şeklinde anlatılır. Adının "İsa Kulesi" olması da bu söylenceye bağlanır.

Bizanslıların "Büyük Burç", Cenevizlilerin ise "İsa Kulesi" dedikleri Galata Kulesi, 1348 yılında Cenevizliler tarafından, deniz seviyesinden 35 metre yükseklikteki şimdi bulunduğu alana yapıldı. Dıştan içe; Lülecihendek, Küçükhendek ve Büyükhendekle çevrili olan kulenin boyu 77.25 metredir. Bu hendek adları, şimdi Kuledibi'ndeki üç caddeye verilmiştir.

On dört penceresi bulunan Galata Kulesi'nin, her penceresinden ayrı bir semt görünmektedir.

Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde zindan olarak kullanılan kulede, III. Murat zamanında Müneccim Takiyiddin tarafından bir rasathane kurulmuş 1579'da da kapatılmıştır. (Emre Kongar, 1575

yılında Galata'da inşa edilen rasathanenin, yine III. Murat'ın verdiği emirle, Kılıç Ali Paşa tarafından topa tutularak yıkıldığını yazar.)

Bundan sonra kule, bir kule ağasının sorumluluğunda yangın gözetleme yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde, semtler ikiye ayrılmıştı. Galata, Üsküdar ve Boğaziçi semtlerine "kız" diğer semtlere de "erkek" deniyordu. Nöbette bulunan gözcü, yangın çıktığını görür görmez:

"Bir çocuğun oldu" diyerek kule ağasını uyandırdığında, ağa da: "Kız mı, erkek mi?" diye soruyordu.

Aldığı yanıt sonrasında yangının yerini öğrenen ağa, kuleye astırdığı fenerlerle, önce İcadiye Tepesi'ne işaret veriyordu. Buradan yedi kez atılan topla, yangın, tüm İstanbul halkına duyuruluyor, tulumbacılar da hemen söndürme işlemine başlıyorlardı.

* * * * *

Çıktığı gezi çerçevesinde, II. Mahmut döneminde İstanbul'a uğrayan Prusyalı Kurmay Binbaşı H.Von Moltke, zamanın Harbiye Nazını Mehmet Hüsrev Paşa tarafından Türkiye'de alıkonarak, Prusya'dan askeri öğretmenlik yapması için, atanması istenir. Gelen olumlu yanıt sonucu 1839 yılına kadar İstanbul'da kalan Moltke, Beyoğlu, Galata, Pera ile İstanbul'daki yaşam ve olaylara ilişkin birçok mektup yazar. 4 Ocak 1836 tarihinde yazdığı mektupta, kule ve çevresini: "Artık Galata surlarına kadar geldik, büyük beyaz kuleye tırmanıyoruz. Bu kulenin de limanın öte tarafındaki şehre, Boğaz-içi'nin öte yakasındaki Üsküdar'a, Marmara denizine, Prens ada-larına ve Asya Olympos'una muhteşem bir nezareti var. Sağda bir krallığa değen ve sahiden de, din düşmanları Doğu Roma İmparatorluğu'nun bütün geri kalan kısımlarını yuttukları sırada elli yıldan fazla zaman başlı başına bir imparatorluk olmuş bulunan yarım milyon nüfuslu azametli şehir yayılıyor. Yüksek suru, birçok kubbeleri ve koyu yeşil serviler ile en uçtaki kısım saraydır. Burası 7000 nüfuslu, kendinin surları ve burçları ile başlı başına bir şehirdir," diyerek anlatır.

Şehir içi turların zorunlu uğrak yeri olan Galata Kulesi'ne gelen turistler, özellikle yaz aylarında kuleye girmek için uzun kuyruklar oluşturur. Çünkü kulenin iki asansörü ihtiyaca yetmez. Sıraya girmekten sıkılanlar, bahçeli kahvede ya da meydandaki banklarda oturarak kuyruğun azalmasını beklerler. Kimileri de müzik sesine ayak uydurarak dans eder ya da bir biçimde gönüllerince zaman geçirirler. Bu arada seyyar satıcılar da boş durmaz. İstanbul haritası, hediyelik

eşya, kâğıt helva satıcıları her birini tek tek yoklayarak ellerindeki malı tüketmeye çalışır. Ayakkabı boyacıları, boya yaparken, belli bir para karşılığında fotoğraf çekmeleri önerisinde bulunur. Bu durumdan hoşlanan bazı turistlerin satıcılarla sohbete girdikleri görülür. Çünkü, satıcıların hepsi, kafasını gözünü yararak da olsa birkaç dili bilir ve konuşur. Giriş kuyruğu azalmaya başlayınca da sıraya girerler.

Varlıklı kesimin insanları da yemeğe, nikâh ya da evlenme törenleri için gelirler kuleye. Bir başka ziyaretçi kesimini de kenti tepeden seyretmeyi arzu edenlerle, kuleyi tanımak için gelen öğrenci ya da gezi grupları oluşturur. Meydan yönünden bir merdiven daha eklenerek iki yönden giriş yapılabilen dokuz katlı kulede, bir dönem, Özdemir Erdoğan, Erol Büyükburç ile şu anda adlarını hatırlayamadığım birçok ses sanatçısı gece programları yapmış, dansöz gösterileri gerçekleştirilmiştir. Kulenin, ağırlıklı olarak panoramik görüntüsü olan balkonu ile restoran bölümü ilgi görmektedir.

Kuleye ücretle girip çıkanların çokluğuna baktıkça iştahı kabaran Osman Ziya Sülün (1923-1984), yani, bir dönemin ünlü dolandırıcılar kralı Sülün Osman, Galata Kulesi'nin yanı sıra birçok saat, kule ve tramvayı satmış ya da kiraya vermiş, ancak, Galata Köprüsü'nü satarken suçüstü yakalanmıştı.

Kulede Bir Heykel Ustası

Güneş batmaya yöneldiğinde, hediyelik ve eski eşya satışı yapan dükkânımızın orta yerine büyükçe bir sini koyuyor, çoğunlukla turistlerin de katıldığı içkili sohbetler yapıyorduk. Kulede yöneticilik yapan Kuzgun Acar'la o sırada tanıştık. O da içkiyi sevdiği için, göreve başlamadan önce uğruyor, konuşup kadeh tokuşturuyorduk.

1928 yılında İstanbul'da doğan Kuzgun Acar'ın tam adı: Abdülahet Kuzgun Çetin Acar'dı. Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra, çivi, tel ve ahşaptan yaptığı heykellerle dikkati çekmişti. Antalya girişindeki büyük boy el heykelini, İstanbul, Manifaturacılar Çarşısı'ndaki "Kuşlar" ile Ankara Emekli Sandığı gökdeleninin cephesine tunçtan kabartmayı yapmış ve daha birçok eser üretip uluslararası ödüller almıştı.

Sanatının açımlamasını yüce gönlüyle "...Aslında bize heykeltıraş diyorlar. Tamam, doğru, biz yontuyoruz bazı şeyleri, ama aslında bizi yontan sokaktan geçen adamdır. O hesabını sorar adamdan. Bu açık, bunu o kadar uzun yıllardır, en azından yirmi yedi yıldır yaşadım. Ben bilmiyorum, ben mi heykeli yonttum, beni mi halk yonttu. Bunu bilemem." diyerek yapan Kuzgun Acar, bir ya da bir buçuk yıl çalıştıktan sonra kuledeki görevinden ayrıldı. Daha sonra, bir duvar rölyefi yaparken merdivenden düşerek 4 Şubat 1976 günü yaşamını yitirdiğini işittik.

Kuleden Ölüme Atlayanlar

Galata Kulesi, bazı zamanlar bazı kişilerin yaşamında son durak olmuştur. Kimi oturup son çayını içtikten kimi de İstanbul'a geniş açıdan baktıktan sonra, kendini ölümün boşluğuna bırakıvermiştir. Bilinen ilk intihar olayı 1876 tarihini taşır. Söylentiye göre Avusturyalı bir kişi, gezmek için kuleye çıkmış, nöbetçilerin dalgınlığından yararlanıp kendini boşluğa atarak canına kıymıştır. Bu olaydan belli bir süre sonra, nöbetçi koyma geleneğinin kaldırıldığını öğreniyoruz.

6 Haziran 1973 günü, şair Ümit Yaşar Oğuzcan'ın oğlu Vedat da aynı biçimde, kuleden kendini boşluğa atarak intihar etmiştir. Söylentiye göre Vedat, birçok kez intihara yeltenen babasına; "senin yapamadığını ben yaptım" yazılı bir not bırakarak aklındaki intihar düşüncesini uygulamaya sokmuştur. Vedat'ın ölümünden sonra Ümit Yaşar Oğuzcan'ın yazdığı, aşağıdaki Galata Kulesi adlı şiiri, bir babanın onulmaz acısını içtenlikle dile getirmektedir.

Galata Kulesi

6 Haziran 1973
Pırıl pırıl bir yaz günüydü
Aydınlıktı, güzeldi dünya
Bir adam düştü o gün Galata Kulesinden
Kendini bir anda bıraktı boşluğa
Ömrünün baharında
Bütün umutlarıyla birlikte
Paramparça oldu
Bir adam düştü Galata Kulesi'nden
Bu adam benim oğlumdu

Gencecikti Vedat
Işıl ışıldı gözleri
İçi
Bütün insanlar için sevgiyle doluydu
Çıktı apansız o dönülmez yolculuğa
Kendini bir anda bıraktı boşluğa
Söndü güneş, karardı yeryüzü bütün
Zaman durdu
Bir adam düştü Galata Kulesi'nden

Bu adam benim oğlumdu

"Açarken ufkunda güller alevden"
Çıktı, her günkü gibi gülerek evden
Kimseye belli etmedi içindeki yangını
Yürüdü, kendinden emin
Sonsuzluğa doğru

Galata Kulesi'nde bekliyordu ecel
Bir fincan kahve, bir kadeh konyak
Ölüm yolcusunun son arzusuydu bu
Bir adam düştü Galata Kulesinden
Bu adam benim oğlumdu
Küçücüktü bir zaman

Kucağıma alır ninniler söylerdim ona
Uyu oğlum, uyu oğlum, ninni
Bir daha uyanmamak üzere uyudu Vedat
6 Haziran 1973

Galata Kulesinden bir adam attı kendini
Bu nankör insanlara
Bu kalleş dünyaya inat
Şimdi yine bir ninni söylüyorum ona
Uyan oğlum, uyan oğlum, uyan Vedat.

Bunlardan başka kuleden yapılan birkaç intihar olayı daha olmuşsa da, ölüme atlayanların kimler olduğu belirlenememiştir. Ancak, kuleden atlayan bir kişinin, yoldan geçmekte olan bir hamalın küfesinin içine düştüğü, atlayanın kırıklarla kurtulmasına karşın küfecinin öldüğü esnaflar tarafından anlatılmaktadır.

Kule Eylemleri

Bilindiği gibi, sınıflı toplumlarda emek-sermaye çelişkisi, gündemden düşmeyen bir olgudur. Bu konudaki karşıt görüşler, doğrudan ya da dolaylı etkileyerek toplumu ya da bir kesimini harekete geçirir. Ana nedene bağlı olarak eğitim, sağlık, barınma; daha doğrusu, hayatın her alanında baş gösteren ihlâller, hak arayan kesimlerin sesini yükseltmesine ya da sesini eyleme dönüştürmesine yol açar. Ancak, sermayeyi temsil eden iktidarları böylesi girişimler rahatsız eder. Devlet yönetimini elinde bulunduran hükümet, bu aykırı ses ve eylemleri susturmak için kolluk güçlerini kullanır. Ne var ki, hak arayanların, yaşananları topluma duyurmak ve kamuoyu yaratmak gibi üstlendikleri gönüllü görev, onların dikkat çekici eylemler yapmasını zorunlu kılar. Bu durumda da, eylemcilerin seslerini en etkin duyurabilecekleri yerleri seçmeleri kaçınılmaz olur.

Bu nedenle, İstanbul'da eylem yapanlar, yetmiş iki milletin yaşadığı, kentin tam orta yerindeki Galata Kulesi'ni, amaçlarına uygun bulmuşlardır.

Ayrıca, tarihi ve konumu gereği dünya halklarının, hatta ülkelerinin ilgi sınırları içinde olan Galata Kulesi'nden yaptıkları işgal ve eylemlerle, seslerini uluslararası alana en etkili bir biçimde taşıma gayreti olduğu da düşünülebilir. Bu bağlamda, yapılan eylemleri, yapılış tarihlerini esas alarak şöyle sıralayabiliriz:

1. 1994 yılı Ocak ayının bir akşamında, Galata Kulesi'nin giriş katına ses bombası atılmış, hasara neden olan bu eylemi PKK'nın askeri kanadı olduğu bildirilen ERNK üstlenmiştir.

2. "Küresel Eylem Grubu'nun 24 Ekim 2009 günü gerçekleştirdiği eylemde, "350 Hemen Şimdi/ Güneş Rüzgâr Bize Yeter/ Kopenhag İçin Harekete Geçin" sloganları atılarak Galatasaray'dan Galata Kulesine kadar yürünmüş, burada, Ömer Marda tarafından basın açıklaması yapılmıştır.

3. 23 Şubat 2010 günü saat 12.00'de tekel işçilerine destek olmak amacıyla bir eylem düzenlenmiştir. "Her yer Tekel, hepimiz Tekel işçisiyiz" yazılı pankartlar kuleden sarkıtılmış, güvenlik güçleri tarafından dışarı çıkarılan eylemciler, bir süre meydanda slogan atmalarını sürdürdükten sonra dağılmışlardır.

Kulenin Ebabil Kuşları

Divan edebiyatı ile Orhan Veli'nin bir şiirinde yer alan ve bir kırlangıç türü olan ebabilin, İslam inançlarında ayrıcalıklı bir yeri vardır. Kuranın Fil suresinde belirtildiğine göre, Güney Arabistan'da egemen olan Ebrere, Mekke'yi ele geçirip Kâbe'yi yıkma kararı alır. İçinde fillerin de yer aldığı güçlü bir orduyla yola çıkar. Ancak, Mekke'ye yaklaştığı sırada Allah tarafından gönderilen ebabil kuşlarının üstlerine yağdırdığı taşlarla Ebrere'nin ordusu yok olur. Bu nedenle onlara, cennet kuşu da denir.

İşte bu ebabil kuşları, ilkbaharla birlikte kulenin duvarlarındaki taşların arasında yerlerini alırlar. Güneş yüzünü batmaya yöneltip ılık rüzgârlar eye başlayınca, taşların arasındaki yuvalarından hep birlikte fırlayarak, meydanı ince sesli bir cıvıltıyla doldururlar. Bir anlamda, kendilerine kulak verenleri, kıvrak uçuşlarına takarak kuş cennetine götürürler. Başka bir deyişle, alçaktan uçuşlarla dans gösterisi yaparlar. Hava kararmaya başlayınca da, ötüşlerini bir sonraki güne saklayarak yuvalarına çekilirler.

Ebabil kuşlarının ilk gelişleri; 1875 yılında Çırağan Sarayı'ndaki Camlı Köşkü yıktıran Sultan Abdülaziz'in oradaki kuşhaneyi Galata Kulesinin üst katına göndermesinden önce mi, sonra mı olduğu bilinmiyor. Ama birkaç yıl önceki kule onarımında, küsmeleri beklenen ya da yok olma tehlikesi atlatan ebabil kuşları, bugün de güzel sesleriyle ev sahipliğini kusursuz olarak yerine getiriyorlar.

Kuleden Uçan Adam

Hezarfen, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, "bin bir şey bilen" ya da "çok bilen" anlamında kullanılan bir sözcüktür. Bildiklerini, hünerlerini ortaya koyup, devlet büyükleri, özellikle padişah tarafından ilgi gören kişiler; adlarının önlerine konan bu "hezarfen" sıfatıyla anılırlardı. Kaynaklar, ülke genelinde birçok hezarfen bulunmasına karşın; imparatorluğa uzun süre başkentlik yapmış olan İstanbul'da da önemli hezarfenlerin yaşadığını belirtmektedir. Gerek Ahmet Çelebi gerekse diğer hezarfenler konusunda ilk kaynağa, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde rastlanmaktadır. Seyahatnamede; Hezarfen Ahmet Çelebi hakkında:

"Evvelâ Okmeydanı'nın minberi üzerinde rüzgârın şiddetinde kartal kanatlarıyla sekiz dokuz kere havada uçarak talim etmiştir. Sonra, Sultan Murat Han Sarayburnu'nda Sinan Paşa Köşkü'nden seyrederken, Galata Kulesi'nin tâ tepesinden lodos rüzgârıyla uçarak Üsküdar'da Doğancılar Meydanı'na inmiştir. Sonra, Murat Han, kendisine bir kese altın ihsan ederek, 'Bu adam, pek korkulacak bir adamdır. Her ne istese elinden geliyor. Böyle kimselerin durması doğru değil,' diyerek Cezayir'e sürmüştür. Orada vefat eyledi," bilgileri verilmektedir:

Daha sonraları Hezarfen Ahmet Çelebi için yazılıp çizilenlerin tümünde, bu kaynaktan yola çıkılmıştır. Hezarfen Ahmet Çelebi'nin, mitolojide ilk uçan kahramanlar olarak bilinen Daidolos ve oğlu İkarus olayından esinlendiği ya da 1010 yılında uçmak için Nişabur'daki Eski Cami'nin minaresinden kendini boşluğa bırakan, ancak tahta kanatlarının altında kalarak yaşamını yitiren Cevheri'nin deneyinden sonuçlar çıkardığı düşünülebilir.

Hezarfen Ahmet Çelebi'nin 26 Eylül 1639 günündeki uçuş öyküsüne kuşkuyla bakanlar olabilir. Ancak, ertesi gün İngiltere ve Fransa'da yayınlanan gazetelerde bu uçuşun haber yapıldığı ve 1626 yılından beri İngiltere'de yayınlanan Haftalık adlı gazetenin okurlarına, uçuşu betimleyen gravürleri armağan ettiği de yazılı kaynaklar arasındadır.

Kulede Aşk Sınavı

Yapılan konuşmalara da tanık olduğum bir olayı, burada anlatmadan geçemeyeceğim: Üç arkadaş, her zaman birlikte oluyor, eğlencelere, etkinliklere ve gezilere birlikte gidiyorlardı. Ancak, her iki erkek de kız arkadaşlarını seviyor, aralarında tartışıyor fakat çözüm bulamıyorlardı. İki erkekten biri olan Zühtü, arkadaşına yeni bir öneride bulunarak tartışma başlattı:

"Mademki aynı kızı seviyoruz, o zaman bunun doğruluğunu, öncelikle kendimize kanıtlamalıyız."

"Nasıl yapacağız bunu?

"Kulenin terasındaki balkon demirleri üzerinde 360 derecelik bir yürüyüş yaparak. Yazı tura atıp ilkin kimin yürüyeceğini belirleyeceğiz."

Arkadaşı, kendini o ince balkon demirinin üzerinde düşünmüş ve içi titremiş olmalı ki, bir an duraladı. Evet ya da hayır demenin şaşkınlığı ile zorluğu arasında gidip geliyordu. Arkadaşının durumunu sezen Zühtü yineledi.

"Tamam mı?"

"Tamam."

Ancak, bu sınavı gerçekleştiremeden, olay kız arkadaşlarının kulağına gitti. O da, aralarında aşk ilişkisi olamayacağını söyleyerek, her iki arkadaşından da ayrıldı. Böylece, aşk sınavında, büyük bir olasılıkla bir gencin ölmesi engellenmiş oldu.

Kule Meydanı

Kule deyince sakın gözünüz korkmasın. Aklınıza top sahası büyüklüğünde bir alan bile gelmesin. Çünkü Kule Meydanı, çapı 87, çevresi de 460 adım olan küçük bir alandır. Kule de dikkatsiz çizilmiş ve tabanı granit taşlarla döşenmiş dairenin ortasında yer almaktadır. Etrafı dükkân ve binalarla çevrilidir. Dolambaçlı ara sokaklani saymazsak, daha sonra gezeceğimiz tüm büyük caddelerin de varacağı nokta kule meydanıdır.

Büyükhendek Caddesi, Galata Kulesi Sokağı'nın başladığı yerde sonlansa da, meydan, sağ koldaki, İş Bankası Kuledibi Şubesiyle başlar. Onun yanında, şimdi Naşit avizenin bulunduğu bir bina yükselir. Bu binanın en üst katında, üç yıl öncesine kadar, votka yapmasını ve içmesini iyi bilen Azerbaycanlı ressam Ahmet Rza'nın evi ve atölyesi vardı. Uzun yıllar kaldığı bu evden, aşırı derecede yükselen kiralar nedeniyle çıkmak zorunda kaldı. Bitişiğindeki Petek Büfeyi geçince ünlü Şerbetçi Hanın restoresinden sonra yapılan Anemon Oteli görülür. Yan cephesinin altında otele ait bir de Sensus adlı şarap ve peynir butiği bulunan Kule Sokağı'nın en eskilerinden biri, mesleği babadan devralan Ömür Berberdir. Onun yanında yer alan Hamam adını taşıyan dükkân, kese, peştamal, pomza taşı gibi Türk hamamlarında kullanılan eşyaları satarak turistlerin ilgisini çeker. Kavis yaparak devam eden sokak, sol kolda Laleli Çeşme, sağ kolda ise merdivenli Portakal Sokağı'yla buluşarak Büyükhendek Caddesi'ne çıkar.

Sokağın başına dönüp ana caddeden yürürsek, altında, uzun yıllar Bereketzade Mahalle Muhtarlığını yapan Mehmet Çakır'ın bakkal dükkânının da bulunduğu Büyük Sadık Paşa apartmanının önüne geliriz.

Burada durup bir parantez açarak Mehmet Çakır'dan söz etmek gerekiyor.

Şimdi seksen beş yaşında olan Mehmet Çakır, yedi yaşında Kastamonu'dan Kuledibi'ne gelmiş. Bir süre Anadolu'dan gelen garibanların barınağı haline gelen Galata Kulesinde yatmış.

Cumartesi günleri, inançları gereği ışık ve ateş yakmayan, dolayısıyla, o gün zeytinyağlı yemeklerle yetinip sıcak yemek pişirmeyen Yahudi

kökenli ailelerin yanında çalışıp yüz para karşılığında omların elektriğini yakmış. Zaman içinde birçok işe girip çıktıktan sonra, açtığı küçük bakkal dükkânı kurtarıcısı olmuş.

Kendisini, çevreye sevdiren Mehmet Çakır, dört beş yıl öncesine kadar bakkal dükkânıyla muhtarlığı birlikte yürüttü. Aynı zamanda iyi bir gözlemci olan, yanında yaşadığı etnik gurupların gelenek ve göreneklerini öğrenerek çeşitli sosyal etkinliklere katılan Çakır, şimdi kendini emekliye ayırmış durumda.

Yine altında "Yediçiçek" adlı kırtasiye dükkânımızın bulunduğu bu apartmana, ressamlar apartmanı da diyebiliriz. Çünkü bu yapı, içinde atölyesi bulunan ressamların aynı yerde açtıkları toplu ve kişisel sergilerle de ünlenmiştir. 2000 yılında gelen seramikçi Seçil Yaylalı, Ressamlar Yavuz Kılıçer ve Sekan, 2009 yılında buradan taşınmışlardır. Şimdi, yalnızca Ressam Aylin Güzelbeyoğlu çalışmalarını sürdürmektedir. Bitişiğindeki yangın geçirmiş olan Küçük Sadık Paşa Apartmanının sağlam kalan birinci katında ise, turistik eşya satışı yapılmaktadır. Bunun yanında da Aygaz satıcısı ve Şirin Börekçi bulunmaktadır. Onun yanından, hafif bir meyille başlayıp giderek dikleşen Galata Kulesi Sokağı uzanmaktadır.

Kulenin tam karşısında, altında hediyelik eşya satıcısı, Galata Köftecisi, moda evi ve Ritm Bar'ın bulunduğu sarı boyalı ve yan cephesi Camekân Sokağı'na bakan Petraki Apartmanı vardır. Bu bina, daha sonra yangına kurban giden Sait Halim Paşa yalısını yapmış olan Mimar Petraki Adamanti'ye aittir. 24 Ekim 2002 tarihinde yapılan seçimle Hahambaşılığa seçilen İsak Haleva, 1940 yılında bu apartmanın on numaralı dairesinde doğmuştur. Apartmandaki daireler zaman içinde satılarak sahipleri el değiştirmiştir.

Camekân Sokağı'nın sol köşesinde, açık ve kapalı yerleri bulunan, aynı zamanda çeşitli kültürel etkinliklerin yapıldığı Ekrem'in Kahvesi (Ekrem Gündoğdu) bulunmaktadır. Kahveyi birkaç adım geçince, Cenevizlilerden kalma bir duvarın üzerine monte edilmiş, suyu akmayan Berketzade Çeşmesi vardır. Bu çeşmenin, kulenin ilk dizdarı tarafından yaptırılan Bereketzade Mescidiyle ilgisi yoktur. Çeşme, Defterdar Mehmet Efendi tarafından yaptırılmış, daha sonra buraya getirilmiştir.

Kulenin arkasında restorasyon bekleyen binayı gördükten sonra, meydanın sol yanına dönüyoruz. Burada, daha önce Yiğitbaşlar firmasına aitken, Richmond Otelinin sahiplerine satılan ve Galipdede Caddesi'ne dayanan ucu, tahta perdeyle örtülen açık otopark vardır.

Otel yapılmak istenen bu alana, altından tünel geçtiği için inşaat ruhsatı verilmemiştir. Otoparkın yanında da, Eczacıbaşı tarafından alınıp, çirkin bir biçimde restore edildikten sonra ne amaçla kullanıldığı belli olmayan bina bulunur. Önceleri, arka tarafında mermercinin; ön tarafında, helva, tahin pekmez, sonra Anastas adlı Rum bir vatandaşın şarküteri, daha sonra da ekmek satışı yapan dükkânların gelip geçtiği bu yerlerde, şimdi, sarmaşıkların bile güldüremediği asık yüzlü bir bina meydana bakmaktadır.

Bu binadan sonra, Kiva Han ve aynı adı taşıyan lokantaya geliriz. Aynı sırada, semtin eskilerinden bir kişiye ait olan bakkal dükkânı ve Kiva Lokantası'yla birlikte masaları yayalara geçit vermeyen, eski tarihlerde meyhane olan Güney Restoran'la köşedeki Enginar Kafe'ye vanınız.

Enginar Kafe'nin diğerlerinden farkı, kültür faaliyetlerini de birlikte yürütmesidir. Sahibi olan Engin Ar, burada "Baba Evi, Bir Haziran Gecesi" filmlerinin birkaç bölümünün çekildiğini, birçok ressamın kişisel ve karma sergilerinin açıldığını, değişik dernek ve müzik grupları ile "Avrupa Yahudi Günü" kapsamında Yahudi kültürüyle ilgili etkinlikler gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

Semtin kıdemlilerinden biri olan Berber Osman, eskiden, Güney Lokantası'nın yanında bulunan evlerin birinde, ünlü müzisyen Yesari Asım Aksoy'un oturduğunu çok iyi hatırlamaktadır.

Şimdi, bir süre Kule meydanını rüzgârlarıyla soluklanmaya bırakarak, Kuledibi'ni tanımaya koyulalım.

Her Yol Kuledibi'ne Çıkar

Yakın zamana kadar İstanbul denince, Eminönü; Beyoğlu denince de, İstiklal Caddesinin yan sokaklarıyla birlikte, Taksim'le Galatasaray arasındaki bölümü akla gelirdi. Bu söylemin 1970'li yıllarda da sürdüğünü anımsıyorum. Sinema, tiyatro, pastane, kahve vb. gibi dinlenme ve eğlenme yerlerinin çokluğu, bu kesimi aynı zamanda gezinti alanı durumuna getirdi. Çünkü Galata'nın eğlence ve meyhane yapılanması Beyoğlu'na kaydı. Oraları civil civil insan kaynarken, Galatasaray- Tünel arasında dikkat çeken bir tenhalık gözlenirdi. Eski adı "Cadde-i kebir olan İstiklal Caddesi'nde, yani Beyoğlu'nda dolaşmak ya da adı ünlenmiş bir yerde oturmak ayrıcalık sayılırdı. O nedenle, parası olanların da, olmayanların da akın ettiği bir yerdi Beyoğlu. Özellikle gençler için böyleydi. Bu görüntü ve anlayış yavaş yavaş değişti. Şimdi, Taksim'le Karaköy arasındaki birbirine eklenen caddelerde yoğun ve sürekli bir insan akışı gözlenir.

Günümüzde de Kuledibi sözcüğü, insanlarımıza Galata'yı çağrıştırır. Bunda, büyük ölçüde haklılık payı vardır. Çünkü dünkü ve bugünkü Galata'da birçok şey, aynı ortak paydada buluşur. Ama Kuledibi'nin nereleri kapsadığı, sınırları içinde ne tür zengin değerlerin bulunduğu bilinmez. Konuşmalarda sık sık kullanılan Galata ve Pera'nın nerede olduğu, bu koca kentte yaşayanların çoğunluğu için de belirsizlik taşıyor. Geçen bölümlerde kısaca değişim süreçlerini gördüğümüz Galata; bir köprünün, bir kulenin, bir rıhtımın ve bir sarayla, Mevlevihane'nin adını üstlenmekle yetinir mi acaba. Pera, bir otele isim babalığı mı yapıyor yalnızca? Elbette hayır. Çünkü bu yerlerin hepsi, birbirlerinin üzerinde yükselen kültürlerden izler taşıyan ayrı birer organizma olarak yaşıyor.

Kuledibi, "kutu kutu içinde" örneğiyle tamı tamına uyuşan bir semt. Şimdiki durumda, Beyoğlu ilçesine bağlı olarak kutuların en küçüğünde yer alıyor. Dört yanından bakıldığında da, girinti çıkıntıları saymazsak, sevdiğini kucaklamak için kollarını açmış bir insanın çizgileri arasında kalan alanı anımsatıyor. Doğusundaki Şişhane ve batısındaki Tophane sınırından gözlendiğinde uzunlamasına; kuzeyindeki Tünel ve güneyindeki Karaköy'den bakıldığında da genişlemesine görüntü veriyor. Tünel'in sağ yanından, Metro Hani dolanarak ve Şişhanedeki Sarkuysan Hanını da içine alarak yolunu sürdüren sınır çizgisi, Bankalar Caddesi'nin üstündeki bölümü kucaklayarak ilerliyor. Sol yandan yola çıkan çizgi ise,

Tophane sınınndan geçerek Kemeraltı Caddesi'nin üstündeki bölümü de içine alıp diğer çizgiyle Karaköy'de buluşuyor.

İktidarların kentsel ve siyasal uygulamalarıyla sürekli kimlik değişimine uğrayan Kuledibi, zaman içinde sayılamayacak kadar çok tahribata uğramış. Şimdi, yüzleri makyajlanmış binalarına yapılan kaçak katlara, semte egemen olan sermayenin anlayışı doğrultusundaki değiştirmelere karşın ayakta durmaya çalışıyor. Sahiplerinin birçoğu, onları bırakıp göç etmek zorunda kaldığı için de sesleri çıkmıyor.

Bugüne kadar yapılan Galata, Pera ve Beyoğlu ile ilgili kitap çalışmalarında, Kuledibinin adı bile geçmiyor. Dahası, Kültür Bakanlığı ile Türk Tarih Vakfının ortak hazırladığı İstanbul Ansiklopedisinin dışında "Kuledibi" maddesine de rastlanmıyor. 1950 yılına kadar Galata nahiyesinin on bir mahallesinden biri olan Bereketzade mahallesinde, adı konmamış bir semt olarak yer alıyor.

En yıkık dökük olduğu zamanlarda da, günümüzde eli yüzü kısmen temizlenmiş görünümüyle de, Kuledibi'nin daveti, değişik kesimler ve turistler arasında her zaman kabul görmüştür. Çünkü bu davetin gerçek sahibi, tarihi kimliğinin ağırlığıyla Kuledibi meydanına oturup İstanbul'a bütünlüklü bakan ve baktığı yerleri konuklarına da göstermek isteyen Galata Kulesi'dir. Semtteki insanların, binaların özelliği ve güzelliğiyle, Helen kültürü üzerinde yükselen tarihi dokusuyla yaşam öyküleri, ancak içine girdikçe fark edilir.

İstanbul'un orta yeri diyebileceğimiz Kuledibi Meydanı'ndan, insan vücudundaki damarlar gibi dört yöne cadde ve sokaklar açılır. Başka bir deyişle, her yol Kuledibi'ne çıkar.

Sid alanı içinde bulunan Kuledibi; Bereketzade, Müeyyetzade ve Şah Kulu adlı üç mahalleden oluşur.

Bereketzade adını, İstanbul'un alınmasından sonra, Galata Kulesi'nin ilk dizdarı (muhafızı) Bereketzade El-Hac Ali Bin Hazer'den almıştır. İstanbul Ansiklopedisi'nden edinilen bilgiye göre Müeyyetzadeler, Osmanlı ilmiye ailesindendir. Amasya Sarayında şehzadelerle dostluk kurmuşlatdır. Müeyyedin torunu, hattat ve şair olup şiirlerinde Hatemi takma adını kullanan Abdurrahman Efendi'dir (Ölümü:1516). Türkçe, Farsça ve Arapça şiirleriyle, o zamanlar maddenin bölünmez parçası olarak kabul edilen atomlar konusunda yazdığı bir kitabı vardır. Şeyhülislam Kemalpaşazade Ahmet ile Şeyhülislam Ebussuud Efendinin hocası olup Galata'da kendi adına bir mescit yaptırmıştır.

Necip Asım Yazıksız, "Kitap" adlı eserinde, tarihi incelemelere dayanarak bizdeki ilk kütüphanenin de onun tarafından kurulmuş olduğunu belirtir.

Mescidi, mahallesi ve sokak adlarıyla Şah Kulu'nun Kuledibi'nde ağırlıklı bir yeri vardır.

Doğum tarihi bilinmeyen Şahkulu, Antalya'nın Korkuteli ilçesine bağlı, Yalımlı köyünde doğmuştur. Şah İsmail'in babası, Şeyh Haydar'ın halifelerinden Hasan Halife'nin oğludur. Erdebil'de Şeyh Haydar tarafından, Şii inançları doğrultusunda eğitilmesinin ardından doğduğu köyün yakınlarındaki bir mağaraya çekilmiştir. Daha sonra Batı Anadolu ve Rumeli'de Şiilik ve Şah İsmail'e bağlılık düşüncesini yayarak halkı çevresinde toplamaya çalışmıştır. Yeterince güç topladıktan sonra, 10.000 kişilik bir ordu ile ayaklanma başlatmış, Şehzade Korkud'un kuvvetlerine saldırarak hazinesine el koymuş, kadınlarını ve kendisine direnenleri öldürtmüştür. Hadım Ali Paşa ile 2 Temmuz 1511'de Gökçay yöresinde tutuştuğu savaşta okla öldürülmüştür. Hadım Ali Paşa'nın ölmesiyle Osmanlı ordusu da çarpışmaya son vermiştir. Şahkulu'nun kalan kuvvetleri İran yönünde çekilirken Tebriz'den gelen bir kervanı soydukları için Şah İsmail tarafından ağır biçimde cezalandırılarak dağıtıldılar.

Alevi ve Şiilerin, İslâmlaştırma politikasına karşı durarak zaman zaman birbirlerine destek verdiklerini ve Osmanlı'ya başkaldırdıklarını biliyoruz. Ancak, Tünel bölgesinde Şiilerin bunca yoğun olmasının bağlantılarını kuramadık.

Sayıları azalsa da, yakın zamana kadar inançları, dilleri ve kökenleri farklı insanların yaşadığı Kuledibi, bu kez de Alman, Fransız ve İngilizlerin semte yerleşmeleriyle, dil konusunda özgün bir demet olma özelliğini koruyor.

Genelde Galata, özelde, saydığımız üç mahalleden oluşan Kuledibi, bir dönem para babalarının cenneti olmuştur. Bu nedenle Kuledibi dendiğinde, her ne kadar içinde Rum, Ermeni, Süryani vb. azınlıkları barındırsa da, bir Yahudi Mahallesi akla gelirdi. Bu kozmopolit oluşumun da kültürel bir yapısı vardı. Bu yapıyı, Varlık Vergisi uygulaması, Kemal Sülker'in, Kuledibi'ndeki sonucunu "halkının yüzde yirmisinden fazlası Filistin'e göç eden bir mahalle," diyerek dile getirdiği, İsrail'in kuruluşu ve 6-7 Eylül olayları bozdu. Kuşkusuz, bu bozulumdan Kuledibi de payına düşeni aldı. Ancak, zaman yaşanan üzücü olayları geriye atsa da bu konudaki tartışmalar sonlanmadı. İşte Kuledibi'ndeki boyutundan bir kesit.

Kuledibi Semt Ocağında Varlık Vergisi

İsrail'in kuruluşu nedeniyle gidenler, kendi istekleriyle bir seçim yaptıklarından, bu konuda söylenecek fazla bir şey yok. Ancak, Varlık Vergisi uygulamasıyla, özellikle azınlıkta olan vatandaşlar büyük haksızlığa uğradı ve maddi-manevi şiddet gördüler. Tek parti olduğu için CHP'ye yüksek sesle yapılamayan eleştiri ve kınamalar, (DP) Demokrat Parti iktidarı aldıktan sonra dillendirilmeye başlandı.

O zaman DP'nin semt ocakları da kurulmuştu. DP'den İstanbul milletvekili olan Salamon Adato'nun, Kuledibi semt ocağındaki yıllik kongrede Varlık Vergisiyle ilgili yaptığı konuşmayı, Rifat N. Bali'nin yaptığı araştırmadan alıntılayarak veriyorum:

"İspanya'da zulüm ve baskıya uğradığımız sıralarda asîl ve necib Türk milleti bize kapılarını açmıştı. Bugünkü iktidar partisi ise bir zamanlar maalesef vatandaşlar arasında farklar yaratmağa başlamıştı.(...) Meşhur Varlık Vergisi ile ocaklarımızı yıktı, bizi vatan hizmetine çağırdığı zaman temiz duygularımızı ihlâl etti. Çünkü bize silah yerine kazma kürek verdi, askeri talim yerine toprak kazdırdı. Salamon ve Jak şirketine ait evraklar aylarca çekmecelerde bekletildi. Fakat asil Türk milleti bunlara tenezzül etmedi. Artık kazma değil silah verilecek, artık toprak kazdırılmayacak, vatan vazifesi için lâzım gelen talim ve terbiye yapılacaktır."

6/7 Eylül Olayları

Gazetelerde çıkan Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba konduğu haberleri üzerine, Yunanistan'a tepki olarak başlayan olaylar, daha sonra yağmaya ve çapulculuğa dönüştü. Bilinçli ya da bilinçsiz kışkırtılarak hedefi genişletilen 6/7 Eylül olaylarında da, yalnızca Rumlara değil, azınlık olan tün vatandaşlara zarar verildi. Gerçi Kuledibi semti ve sakinleri, bu olaylardan fazla zarar görmedi ama Kuledibinde oturan bütün tüccarların, özellikle de Rum ve Yahudi tüccarların işyerleri, Eminönü ve Sultanhamam bölgesiyle Beyoğlu'ndaydı. Yani şiddet, dolaylı yoldan da aynı merkezleri vurdu.

Maddi ve manevi büyük yıkıma neden olan bu olaydan sonra, azınlıkların, özelikle de Rumların büyük bir bölümü, tek tek ya da toplu olarak Türkiye'den ya da semtten ayrıldı. Ardından gelen iç göç, ayrılmaları hızlandırdı.

Barbaros'un Yaşadığı 6/7 Eylül

Sık sık kullandığım yollardan biriydi burası. Bir gün, yine Hoca Ali Sokaktan Karaköy'e doğru yürüyordum. Merdivene yaklaşmıştım ki, bir apartmanın kapısı üzerindeki Grekçe yazıları ve altındaki 1909 tarihini görünce durdum. Merdivenlerde, yıpranmışlığı yüzünden belli olan, çenesinin iki yanında mısır püskülü sakallan sarkan bir genç oturuyordu. Adını sordum.

"Barbaros," dedi.

Gerçek adı olduğundan kuşkulandığımdan, birkaç kez sorumu yinelememe karşın kararını değiştirmedi. Apartman ve oturanları konusunda sorularımı yanıtladıktan sonra, müzikten ve gitardan söz edince, hangi enstrümanı çaldığını sordum.

"Gitar," dedi ve ekledi. "Ben çalmıyorum, medyum olduğum için, o kendiliğinden çalıyor, ben dinliyorum."

Söz dolanıp 6/7 Eylül olaylarına gelince, High School mezunu olduğunu öğrendiğim Barbaros'un kaşları çatıldı ve anlatmaya başladı:

"O zaman bir buçuk yaşındaymışım. Annem, okula gidinceye kadar evden çıkarmadı beni. Ama o, çok kötü şeyler yaşadığından, en küçük kıpırtıdan korkuyor. Şimdi bile kapı çaldığı zaman zile basıp bayılıyor. Gelen babam bile olsa değişmiyor. O yüzden anahtarla açıyoruz hep kapıyı.

Barbaros'la bir saatten fazla konuştuk. İngilizce ve Fransızca olarak yaptığı çalışmalarını alıp bir gün ziyaretime geleceğini söyledi.

Kuledibi Sosyalist Kulübü

İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra toplumsal düşünce ve eylemlerin yükselişe geçtiği dönemde, Bulgar kökenli Vlahof Efendi de zamanın önemli kültür merkezi olan Selanik'te bir kulüp kurmuştur. Matbaacı ve öğretmen olan Yahudi kökenli Abraham Benoraya da, 1909 yılında Yahudi işçileri örgütlemiştir. 31 Mart ayaklanmasını bastırmak için İstanbul'a giden hareket ordusuna katılan Beneroya, Selanik'e döndükten sonra da Yahudi işçilerle birlikte Rum, Ermeni, Türk ve Bulgar işçileri de bir çatı altında toplayarak, o zamanki adı "Amele Heyet-i Müttehidesi" olan Sosyalist İşçi Federasyonunu kurmuştur. Kuledibi'ndeki "Galata Sosyalist Kulübü" de, Selanik örgütlenmesinin uzantısı olarak hayata geçmiştir.

Selanik'teki sosyalist düşünce ve eylem girişimine paralel olarak Yahudi, Rum, Ermeni ve diğer kökenlerden oluşan ve Cibali reji işçileri, sigara işçileri, kadın ve erkek terzileri, bira fabrikası, eczane, sanayi ve ticaret işçileriyle mücellit, değirmenci ve berberlerin de katılımıyla 'Dersaadet Tetebbuat-1 İçtimaiye Cemiyeti' kurulmuştur. Bu kuruluş, Kuledibi semtindeki Galata Sosyalist Kulübü'nün öncüsü olmuştur. İçinde sosyal bilimler araştırma kulüplerinin de yer aldığı bu kulüp ve diğerleri 1910'da çıkartılan Cemiyetler Yasası ile kapatılmış, ancak 1912 yılında yeniden kurulmaya başlamıştır.

İşçilere sosyalist bilinç vermeyi ve sosyalist düşüncenin halk arasında yayılmasını amaçlayan bu kulüpler 1913 yılında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikast sonrasında kapatılmıştır.

Kedi, Köpek Cenneti

Şimdi üstlerinde kaçak çıkmalar bulunsa da, ilk yapılışlarında Kuledibi binalarına dört ya da beş kattan fazla yükseklik tanınmamıştır. Bu yapıların en alt katında, kömürlük, bir ailenin ihtiyacını karşılayacak hamam - çamaşırhane vardır. Bazı yapılarda, kurnalar bile hâlâ durmaktadır. Şimdi teras dediğimiz en üst kat ise, çamaşır kurutulmasına uygun olarak düzenlenmiş ve daire sahiplerinin ortaklaşa ve sırayla kullanımına verilmiştir. Bu yapıların büyük bir bölümü, sahipleri tarafından terk edilince, ihtiyarlamış ve bazıları zamanla harabeye dönmüştür. İşte Kuledibi'nde oluşan böyle bir durum, bir zamanlar çöp tenekelerini karıştırarak karınlarını doyurmaya çalışan kedilerin, önce boş binalarda sonra da sokaklarda çoğalmasına yol açmıştır. Böylece kedi ailemiz yüksek bir sayıya kavuşmuştur.

Bilindiği gibi, son yıllarda değişik kökenli insanların, eskiden levantenlerin merkezi olan Kuledibi'ne olan ilgisi oldukça artmıştır. Hepsi de hayvan sever olan bu insanların davranışları, zamanla semtte yaşayanlara da örnek olmuştur. Artık, hayvanlara tekme atan çocuklara seyirci kalmak şöyle dursun, yaralananlara özenle bakılmakta ya da veterinere götürülmektedir. Şimdi, meydan ve çevresinde yer alan yakın cadde ve sokaklardaki apartmanların merdivenlerinde, her zaman kedi maması görmek olasıdır.

Fareler tükendiği için, daha önce evin bireyi gibi davranılan ve akciğerle beslenen kediler, gözden düşüp evlerde fazla kabul görmeyince, sokak kedileri biraz daha arttı. Zaman zaman taze ete özlen duyan kedilerin bazıları, kasapların önüne gitseler de, melül mahzun bakıp uzun süre beklemiyorlar. Kolaycılığa alışan bir bölüm insan gibi, hazır yiyeceklerine yöneliyorlar.

Kedilerin dışında, önceleri çöp tenekelerinin müşterisi olan beş tane de küpeli köpeği var Kuledibi'nin. Bir tanesi, Neve Şalom saldırısında isabet alarak parçalandı. Yaşayanları, Kuledibi Meydanında her zaman görmek mümkün. Kış mevsiminde toplu olarak gezseler de, sıcaklarda her biri, bulduğu gölgeliğe sere serpe uzanır. Değişik giysili insanlara ve cırtlak renkli araçlara duyarlı olan mahallenin bu beş tayfası, sevmedikleri bir şey gördüklerinde, hep bir ağızdan havlasalar da ısırmazlar. Hatta bir tanesi, sevildikçe yere yatip işveler yaparak daha da sevilmeyi ister.

Bir Bekleyişin Öyküsü

Ankara'da Yenigün gazetesini çıkaran şair Kemal Bayram Çukurkavaklı, 1988 yılının bir ilkbahar gününde telefon etti. Ertesi gün saat 17.00 sıralarında geleceğini ve evi bulamama kaygısı taşıdığı için Kule Meydanı'nda beklememi söyledi. Kararlaştırdığımız saatten bir süre önce gelip, beklemeye başladım. Belirlediğimiz zamanın üzerinden üç saat geçmesine karşın ortalıkta görünmedi. Gençlik yıllarına dayanan arkadaşlığımız olduğu için huyunu suyunu biliyordum. Zamanda oynama yapsa da verdiği sözü tutacağına inandığımdan yerimden ayrılmıyordum.

Öğretmen okuluna giderken, gericiler komünist olduğu için onu iyice dövdükten sonra öldüğünü sanarak bir yol kenarına atmışlardı. Yine başına benzer bir olay mı geldi diye düşünürken etraf siren sesleriyle doldu. Baktım, Kemal'in arabasının arkasında üç tane de polis arabası. Kemal arabadan fırlayıp polislere yönelirken:

"Ben basın şeref kartı sahibiyim, bana küfür edemezsiniz," diye bağırmaya başladı. Ben, Kemal'i kenara çekip durumu öğrenmek için sordum, o da fısıltıyla anlattı. Meğer Kemal polislere küfür ettiği için arkasına düşmüşler. Bunca zamandır da kovalamaca yapıyorlarmış. Uzlaştırmaya çalıştıysam da, polisler komisere haber verdikleri için, bizi karakola götürmek zorunda olduklarını bildirdiler. Kalkıp gittik. Saat 23.00'e doğru uzlaşma sağlanmasının ardından oradan ayrıldık. Ertesi sabah gazeteciler cemiyetinde buluşmamız olduğundan, Kemal'e arabasını o zaman oturduğumuz Lülecihendek Caddesi üzerindeki Papadopulos Apartmanı'nın önüne çekmesini söyledim. Öyle yaptık ve sonrasında buluşmanın şerefine kadeh kaldırdık.

Sabahleyin yola çıkmak üzere aşağıya indiğimizde, araba camlarının kırıldığını, teybin çalındığını gördük. Yapacak bir şey yoktu. Birbirimizin yüzüne bakarak polisin kulaklarını çınlattık!

Kuledibi'nin Unutulmazları

Kule meydanında şimdiki Aygaz bayisinin bulunduğu kömürlükten bozma dükkân, eskiden demircilik yapan Sıddık Usta'ya aitti. Yaşlılık nedeniyle, Sıddık Usta burayı satınca ermeni kökenli askerden yeni gelmiş Vartabet adlı genç ve yakışıklı bir telkari ustası aldı. Yardım severliği, içtenliği nedeniyle kısa sürede kendini sevdirdi. Bir gün işleyeceği altın ve gümüşü almak için gittiği Kapalıçarşı'dan dönerken, köprü üzerinde bir turistin çantasını alan kapkaççıyı gördü. Koşup kapkaççının yakasına yapıştı. İşte ne olduysa o anda oldu. Kapkaççı, sakladığı bıçağı çıkarıp, Vartebet'in kasığına sapladı. İlk Yardım Hastanesi'ne kaldırılan Vartabet bir ay komada kaldıktan sonra yaşamını yitirdi. Mahalleli, bugün de örnek bir insandan söz etmeye başlayınca, onun adını anmadan geçmiyor.

Bir başkası:

Kuledibi'nde hiç kimsenin gerçek adını bilmediği ve belki merak da etmediği Hacı, güneydoğudan çok küçük yaşlarda gelmişti. İri yapılı, güçlü kuvvetliydi. Yıllarca semtteki bir köfteci dükkânında neredeyse boğaz tokluğuna çalışmış, orada yatıp kalkmıştı. Dükkân sahibi ölünce de başka işlere girip çıkmış, sonunda amaçladığı elektrikçi olmayı başarmıştı.

Eli ekmek tutunca evlenmeye yeltenmiş, sevenleri çok olduğundan araya çöpçatanlar sokmasına karşın, yine de dört beş yıl beklemek zorunda kalmıştı. Sonuçta evlendi, başka bir mahalleye taşındı ve ardı ardına iki çocuğu oldu. Fakat aradan bir yıl dahi geçmeden semtte ölüm haberi yayıldı. Haberi aldıktan sonra yazdığım "Hacı" adlı şiirde, Onu;

Onanmış diploman yoktu kâbe'den
Edison çıraklığında severek çalışırdın
Şarkıları türküleri içsesinde boğarak
Ahlı oflu sözcükleri hiç dillemeden

Ne tanışın ne hısımın arardı
Aklına gelip de memleketten
Bir başka dünyanın insanı gibi
Kayıtsız gelip geçerdin mahalleden

Güleç surat bir boğaya benzerdin
Yalnızca iş düşünürdün önceden
Bir köprü kurdun sonradan yaşamına
Evle iş arası başlayıp biten

Baktık ki, sesin kesildi, görünmez oldun
Kötü haber tez ulaştı sevenlerinden
İki küçük çocuk kalmış dediler
Hacı'dan emaneten.

dizeleriyle tanımlamaya çalıştım. Fakat taşındıktan sonra neler yaşadığı, neden ve nasıl öldüğü, adı gibi giz kaldı.

Bir başkası daha:

Mardiko, Kuledibi'nde yediden yetmişe kiminin sevgiden, kiminin meraktan, kiminin alışkanlıktan ilgi duyduğu Yahudi kökenli, zararsız bir insandı. Kimsenin, hakkında doğru bilgi sahibi olmadığı yanı meczup diyebileceğimiz bir kişi. Her gün elinde bir mersedes direksiyonuyla görünür "Mardikooo" diye bağırarak hızlı adımlarla yoluna devam ederdi. Kimi zaman ardına çocukların takıldığı Mardiko, birden bire ortadan kayboldu. Ondan sonra da yıllarca göremez olduk. Dani Altaras'ın 3 Haziran 2009 tarihinde Şalom gazetesine yazdığı yazıyla onu yeniden bulduk ve hakkında daha geniş bilgi sahibi olduk.

Altaras, Kuledibi'nin önemli kişilerinden "Efsane Rav, Nesim Bahar, Meyhaneci İsrael, Kitapçı Hahamiko, elinden mavi ispirto şişesi eksik olmayan Şap"ı andıktan sonra, Mardiko hakkında Or-Ahayim Hastanesi hekimlerinden biri olan Leon Berk'ten edindiği bilgiyi şöyle aktanıyor:

"Babasının adı, Adaş lakaplı Avram'dı. Haliç'te Hasköy'e bağlı Kalaycıbahçe semtinde otururlardı. Baba Avram burada lağımcılık yapardı ve popüler bir kişiydi. Ayrıca ilkel bir şekilde inşa ettiği lunapark türü küçük salıncak ve dönme dolaplarla ailenin geçimine katkı sağlardı. Mordiko küçükken halk arasında tavukkarası olarak bilinen bir göz hastalığına yakalandı. Tedavisiyle uğraşıldıysa da başarıya ulaşılamadı. O zamanlar çocuk olan Mordiko her seferinde hastaneden kaçardı. Anne ve babası, biri kız diğeri erkek olan iki kardeşiyle İsrail'e göç ettiklerinde Mordiko gitmek istemedi ve İstanbul'da kaldı. Çevrede yaşayanların yardımları ile bazen sokakta, bazen birilerinin evinde yaşamını sürdürdü. Esnaf arasında çok sevildiği, hatta bir keresinde esnafın aralarında para toplayıp

kendisine yeni bir Mercedes direksyon aldığı söylenir."

Ve Altaras ekliyor: 'Bugün bilinen hiç bir akrabası veya yakını olmayan ve herhangi bir maddi imkânı bulunmayan Mordiko, yıllardir Or-Ahayim Hastanesi'nde yatıyor. Belki de yaşıyor demek daha doğru...

Son günlerde Mordiko'nun sıhhati biraz bozuldu. Birkaç gündür hastanenin yoğun bakım ünitesinde kalıyor. Bölümün uzman doktorlan ve hemşireleri Mordiko'yu sağlığına kavuşturmak için ellerinden geleni yapıyor. Aralarında Kuledibi'nde yetişmiş pek çok kişinin bulunduğu yönetimin ve Pembe Melekler'in en büyük dileği, sağlık durumunun düzelmesi ve bir an önce normal hastane odasına geri dönmesi... Çünkü o, esnafıyla ve insanlarıyla son Yahudi mahallesi olan Kuledibi ile aralarında kalan belki de son canlı halka... İnşallah iyileşir, odasına döner ve kimbilir, belki de, sınıfın tek Yahudi çocuğunu o zamanlar utandıran narasını yeniden patlatır: "Mooordiikooooo!' Fakat bu sefer sevinçten havalara sıçratarak."

Görülüyor ki, insanlar geçmişi yakına getirmeye çalışarak ve var olana sahip çıkarak yaşamlarını zenginleştiriyorlar. Bu bağlamda, kökeni ne olursa olsun, tanıdığımız ve tanımadığımız Mordikolar semtten ayrıldıkça Kuledibi eksik kalıyor.

Kuledibi'nde Sosyal Etkinlikler

Kuledibi'ne taşındıktan sonra ilk kişisel eylemim, Deniz Gezmişlerin idamlarına karşı imza toplamak oldu. Dükkânın yan tarafına bir masa koyup işe başladık. Bulunduğumuz yer, hastane yolu üzerinde olduğu için gelip geçenlerin ilgisini çekti. Askeri yönetim olmasından ötürü bazı sıkıntılar yaşandıysa da, azımsanmayacak sayıda imza toplandı.

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra yazdığım emperyalizmi kınayan şiirlerimi de dükkânın duvarlarına astım. Her gün değişik şiirler sergilediğim bu eylem de yaklaşık bir ay kadar sürdü.

Kişisel faaliyetimin dışında, kurmuş olduğumuz Galata Derneği'nin şenlik boyutundaki etkinlikleri de 1994 yılında başladı. Aynı yıl, Muammer Ketencoğlu akordeonla Ermeni, Rum, Gürcü ve Balkan geleneksel müziğinden oluşan bir konser verdi. 1964 yılında İzmir/ Tire'de doğan, akordeon dışında piyano ve bateri de çalan Ketencoğlu'nun konseri büyük ilgi gördü

Şenliklerde, kültürel, sportif ve semtin sorunlarıyla ilgili faaliyetler yer aldı. Zaman içinde, faaliyet alanları, türleri ve destekçileri çeşitlendi. Örneğin; birbiriyle çakışmayan saatlerde, hem kule meydanında, hem Alman Kültür Merkezi'nde, hem ressamların atölyelerinde, hem de Ekrem'in kahvesinde etkinlikler yapıldı.

Galata'yı tanıtmak için üç gün süren şenlik boyunca, çevrede gezi ve yürüyüşler düzenlendi. Özellikle kule meydanı, ilkokul çocuklarının resim çalışma ve sergilerine, tiyatro gruplarına, her tür müzik konserine ev sahipliği yaptı. Yine 1994 yılında, şenlik kapsamında yapılan erkinliklerin birine, 1936 Bilecik doğumlu olan tiyatro ve sinema sanatçısı Tuncer Kurtiz de katıldı.

Ekrem'in kahvesinde, kültür ve sanat konusundaki konuşması ve okuduğu şiirlerle katkı sundu. Ardından sürdürülen sohbete Seyit Nezir'le birlikte ben de katıldım. 2010 yılında 16.sı düzenlenen Galata Şenlikleri'ne değişik sanat dallarından daha birçok sanatçı katkısını sürdürdü.

Beyoğlu Belediyesi, yaklaşık dört beş yıl önce kule meydanına da el attı. Yeni bir düzenlemeye giderek meydanda stantlar yaptırdı. Bu stantları, her yıl on gün süreyle takı yapım ve tasarımcılarının,

sahafların ve moda evlerinin ücretsiz olarak kullanımına verdi. Konumuna uygun olan sahafların gelmesi beklenirken, semte moda evleri akın etti.

Kuledibi, 1990'ların ikinci yarısında, film şirketlerin de ilgi odağı haline geldi. Önceleri, bazı sahnelerin eski evlerde çekimiyle başlayan bu girişim, giderek yaygınlaştı. Şimdi, meydanda film çekimine rastlamak olağanlaştı. Ayrıca, artık meydandan eksik olmayan takı satıcıları, işportacılar ve top oynayan çocuklar, kendilerine uygun bir yer belirleyip işlerine bakıyorlar. Banklarda ya da taşlarda oturanlar da, bu fotoğrafı doya doya seyredip yorum yapıyorlar.

Geze geze, göre göre / Şişhane'den Kule Meydanı'na

Eğer özel ilgi alanında değilse, birçok şeye baktığı halde göremiyor insan. Halk ağzında söylendiği gibi, çevresine kör bakıyor. Şükran Kurdakul, Ataç Yayınevi'ni kapattıktan sonra; "her gün vapurla Kadıköy'e gidip gelirim. İnan ki, Karaköy'ün köşesine kurulmuş şu bankanın üstündeki güzelim heykelleri bugüne kadar görmedim," dediydi. Ben de gençlik yıllarımda her gün tramvayla Şişhaneden geçtiğim halde, meydan okurcasına etrafına bakan o güzel binayı görmemiştim. Daha sonra da uzun süren körlüğüme şaşmıştım. Gerçi eskiden Şişhane ve çevresi, çoğu kimsenin ilgisini çekmezdi. Buraya kule ziyaretçilerinin dışında, işi olanlarla, alış veriş yapacak kimseler gelirdi. Bugün de yürüyerek Taksim'den gelmenin kolaylığına karşın, Karaköy ya da Unkapanı yolunu seçenlerin, uzunca bir yokuşu tırmanmayı göze almaları gerekir.

Daha önce de, ara sokakların dışında, Kuledibi'ne dört ana yönden giriş çıkış yapılabileceğini söylemiştim. Şişhane girişi de bu ana yollardan biridir. Şişhane'den, Kasımpaşa'ya gidiş yolu üzerindeki "Loğusa Kadın" olarak da bilinen Müeyyetzade Türbesi'nden başlayıp Tünel'e kadar uzanan mezarlık, Beyoğlu Mezarlığı'nın bir bölümüydü. İşte, eskiden mezarlık olan Şişhane'den Kuledibi'ne girmeye kalktığımızda; karşımıza İstanbul'un en eski ve görkemli binalarından biri olan Sarkuysan Hanı çıkar. Ön yüzü kuleler ve heykellerle süslenmiş yapının, hem konumu, hem mimarisi, hem de gizemli duruşuyla büyüleyici bir yanı vardır.

Büyükhendek Caddesi

Kuledibi'nin önemli caddelerinden biri olan Büyükhendek'le, eski adı Voyvoda olan Bankalar Caddesi arasında bulunan bina, tüm heybetiyle, gözlerini Şişhane Meydanı'ndan Haliç'e dikmiştir. 1983 yılında elektrolitik bakır sanayi ve ticareti yapan Sarkuysan A.Ş. tarafından satın alınan binanın, 1987-1989 yıllarında içi bütünüyle yıkılıp aslı bozularak iş hanına dönüştürülmüştür. İlk adı Frej olan bu apartman, sonu dramatik bitmesine karşın, önceleri, dışının görünümü gibi görkemli bir yaşamın da tanığı olmuştur.

Binanın Mimar Kyriakidis tarafından yapıldığı söylenmesine karşın, yapım tarihi ve 1987'ye kadar geçirdiği fiziksel aşamalar kesin olarak bilinmemektedir.

Çelik Gülersoy da, dünkü tramvaylı günlere, Şişhana'ye, Frej apartmanına ve içindeki yaşama yer verir anılarında. Çocukluk yıllarında Bankalar Caddesi'ne girip tramvayla Beyoğlu'na çıktığı zamanlarda, önce caddenin ciddi havasına kendini kaptırdığını, sonra da Şişhane Meydanı'nın köşesinde duran görkemli binanın önünde saygıyla karışık bir de korku duyduğunu dile getirir. Bu yapının da, gördüğü en süslü, en alımlı bina olduğunu belirtir. İşte bu bina, Frej Apartmanı'dır.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra Paris'e gittiğinde, Frej Apartmanı'nın gizini öğrenen Çelik Gülersoy, bir film gibi diyeceğimiz olayı şöyle anlatır:

"Yine sonraları kısmet oldu, sahipleriyle de dostluğumuz kuruldu. Garip dünya. Önünde neredeyse şapkamı çıkarasım gelen yapı, böylece zamanla, yani ben büyüdükçe ve Beyoğlu ile ünsiyetim (tanışıklığım) arttıkça, gözümde önemini yitirdi, daha doğrusu sıradanlaştı.

Yöneticisi bulunduğum Kurumun (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) 1940'lı yıllar üyelerinden saygın bir tip, Feridun Dirimtekin'di. Asker kökenli, İstiklâl Savaşının genç ve seçkin kurmaylarından, (Trikopis'in kılıcını teslim alan subayımız), daha sonra tarih ve arkeolojiye merak sarmış, uzun süre de Ayasofya'nın müdürlüğünü yapmış, bir yandan sevilen ve daha çok da, sayılan, bir yönetici tipi. 1950'li yıllarda onunla Kurumda çok çalıştım. Dergiyi

beraber çıkardık. Sonra da 1975'te başkanlığa getirdik. Az sonra da, bir kaza sonucu vefat etti.

Bu sütunda vereceğim bilgiler, kendisinin eşinden dinlediklerimdir. Çünkü bina bu hanım'ın ailesine ait. Dirimtekin de, subaylığı yanında, hayli aristokrat kişilikti. Ünlü Arnavutluk'un soylu ailesi olan Dukakinzâde'lerden geliyor. Onların mühürlü akik taşından yüzüğünü taşıyor. Havalı bir centilmen. O hüviyeti içinde 'Frej Ailesine de rahatlıkla damat olmuş ve yerini de doldurmuş.

Bina, bu yüzyıl başında yapılmış. 1905 veya 1906 olmalı. Sahibi, tam adıyla, 'Selim Hanna Frej'. (Freige), Beyrutlu, Hristiyan bir aile. Sanırım Marûnî Cemaatinden. Bir Beyoğlu Lövanteni. Hayli servet sahibi. O kadar ki, bu yıllarda artık çalışmıyor da. Binasının yapımı dört yıl sürmüş. Mimarı, Kyriakidis. Onun hakkında fazla bilgi olduğunu sanmıyorum. Fakat hazret, dönemin modasına uymak ve Beyoğlulu bir burjuva ailenin bütün beklentilerine ve beğenilerine cevap vermek ihtiyacı ile işine epeyce özenmiş ve cepheye de hayli yüklenmiş. Cephedeki heykellerin bir kısmı, çıplak kadın vücutlu imiş. Fakat Abdülhamit döneminin sonlarındaki hava, henüz bu kadar sanat özgürlüğüne elvermediği için, bunların konulmasından vazgeçilmiş. Elde kalan yontular sonra ne olmuş, not etmemişim. Mal sahibi de, hiç bir özveriden kaçınmamış. Dış yüzü Malta'dan getirilen taşla kaplandığı gibi, merdiven mermerleri de tümüyle İtalya'dan ithal edilmiş. Bina bittiğinde, dönemin büyük konforu olan havagazı donatımı kurulmuş, fakat elektriği henüz yok. Abdülhamit ancak onu kendi sarayına, Osmanlı Bankası ve Pera Palas'a çektirmiş. Frej'lerin grado'su (düzeyi), bu çizginin birazcık altında kalıyor. O yüzden elektrik konforuna, ancak Meşrutiyette kavuşuluyor.

Mal sahibi aile, ikinci katı seçmiş. Selim Hanna, burada ancak iki yıl oturabilmiş. İki oğlu, bir kızı var: Jan, Alfred ve Anjel. Alfred, Fransız dedenin adı. Selim Bey'in de, babası Arap, annesi Amerika11. Hanımı Polin, Beyoğlu'nun ünlü ve zengin Glavani ailesinden. Glavani'ler, kısaca söylersem, Tepebaşı Meydanının sahipleri! Bugünkü Kallâvî sokağı adı, Glavani'nin bozulmuş şeklidir!...

Yapının sahiplerine gelince, benim gençlik yıllarımda bile, onların hepsi ölmüştü. Görkemli apartmanı da Dirimtekin ve eşi, 1948'de, yüz elli bin liraya elden çıkarmışlardı

Bu yazı, Frej Apartmanı yazısının bir devamı. Bu kez yapının değil, evin kızının hikâyesi... Anjel Hanım, bir beton kafeste, hem de tutsak olarak, 1988'de yitip gitti.

Onun hikâyesi, geçen yazıda sözünü ettiğimiz, Şişhane'nin görkemli apartmanında başlıyor. Baba Selim Hanna Frej'in iki oğlu ve bir kız evlâdı olduğunu yazmıştım. Vefatında oğullarından yalnız biri kalmış olmalı ki, mirası sadece iki çocuğuna bölüştürülüyor. Apartman, oğluna, dairedeki antika eşyalar, kızı Anjel'e. Bundan, şu kesin sonuç çıkmaz mı: Eşyaların değeri, binaya eşit. Bu durum önemli, çünkü 1970'lerin sonunda gündeme geldi.

İstiklâl Savaşının başarılı kurmayı, Dukakinzade Feridun Bey, 1930'larda önce Ankara'da görevler alıp, sonra İstanbul'da Frej'in kızıyla evlenerek bu Beyoğlu binasına yerleştiğinde, ailenin el bebek gül bebek kızı da, Aysel adını alıyor. Feridun Bey tarihçiliğe koyulup 1940'larda önce Eminönü Halkevi yöneticiliğine, sonra da Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'ne getirildiğinde de, bu Bizans yapısının Osmanlı eklentisi Hünkar Mahfeline taşınıyorlar. Kapısı üstünde Abdülmecid'in tuğrasını taşıyan bu taş binanın içerisi, antika eşyalar dolayısıyla, bir müzeyi andırırdı. Kültür Varlıkları Yasası gereğince de objelerin tam bir listesi yapılıp Topkapı Müzesi'ne verilmiş durumdaydı. Bir nice yıllar, böyle akıp gitti. O zamanki sosyetenin ve yabancı koloninin terminolojisi ile, 'Mösyö ve Madam Dirimtekinler', resmî ve diplomatik her davetin, görülen ve aranan simaları idiler. Feridun Bey, tabiî çok klasik giyinirdi. Kışın koyu renkler, gereğinde boyundan asma yabancı nişanları ile fraklı, yazın mutlaka açık renk ve beyaz kostümlü. Aysel Hanım, moda olan rengârenk emprime giysileri içinde. Ama ille de, şapkaları. Nereden bulurdu o şapka tiplerini, yarabbi? Tepebaşında İngiliz Konsolosluğu köşesindeki Alp Oteli'nin altında Macar Madam Laszlo'nun dükkânından, ya da az ötedeki Hacopulo Pasajı'ndan aldığını hiç sanmıyorum. Çünkü Beyoğlu'nun, dolayısiyle de bütün İstanbul'un tek kadın şapkacıları olan bu küçük, sevimli ve renkli köşeler, pek üst tabakanın devam ettiği yerler değildi. Sanıyorum, seyrek olarak çıktıkları Avrupa gezilerinden, diyelim Feridun Bey'in katıldığı arkeoloji kongreleri için gittikleri ünlü Avrupa merkezlerinden alıyordu, van Dirimtekin, bu tüllü, tüylü, çiçekli ve kuşlu zarif şapkalarını. Her kokteylde de, herkesi gözucu ile kendisine baktıran, şen kahkahalarını patlatıyordu. Kendine göre nüktelerine, akla hayale gelmeyecek sorularına ve tebessüm uyandıran kritiklerine de, alışılmış gibiydi. Bir resmî yemekte estiği zaman, masanın uzak bir tarafında oturan eşine Fransızca olarak 'sıkıldığım' seslenmesi de, epeyce hayret uyandırmakla beraber, yeniden davet edilmelerine engel de olmuyordu. 'Bu kentteki yaşamları' bu minval üzere giderken, tabiî sonunda Feridun Bey emekli oldu. Nişantaşı'nda kiralık bir daireye ancak sığıştılar. Madam ve Mösyö, belli soylu çevrelerin hâlâ makbul kişileri idiler. Ama bu hayatta hangi iş, sonsuza kadar gider!

Bir gün dostum Feridun Bey, apartman önündeki bitmez tükenmez elektrik, telefon... kazılarından birine düşerek, kalça kemiğini kırdı. Az sonra da kalbinin dayanıksızlığından, yaşama veda etti. Ondan sonra, o zamana kadar renkli bir Avusturya operetine benzeyen yaşamları, bir eski tragedyanın sahnelerine dönüşmeye başladı.

Neler oldu bu vefattan sonra? Neler olmadı ki? Ama her zaman değindiğim gibi, Türkiye'de özellikle yazı hayatı, yere döşeli hukuk mayınları ile dolu. Hiçbirine basmadan da, gerçek romanlar üretmek o kadar zor ki. Bereket, bana ayrılan sütunun, sonuna gelmiş bulunuyoruz. Ben de bu son pasajlara şunları sıkıştırayım: Rahmetlinin bana kaygı ile bir kez naklettiği olasılıklar, birbir gündeme geldi ve üzüntülü bir film şeridi hızla, akmağa başladı: Bu acı filmin senaryosunun sadece bölüm başlarını yazayım:

Feridun Bey'in en yakını, Aysel Hanım'a deli raporu çıkartarak önce Akıl Hastanesine, sonra Huzur Evine naklettirdi. Tahliye bekleyen apartman hemen boşaltılıp, sahibince yıkılması sağlandı. Antikalar, bu 'Vasi'nin evine nakledildi. Bu vasi de dünyadan ayrıldı. Onun bir yakını atandı. İlgili olarak biz bu işlemlerin hepsine itiraz ettik. Aysel Hanım'ın aklının yerinde olduğuna dair heyet raporu sağladılar. Yargıç bizim Kurumun davasını reddetti. Yargıtay kararı bozdu. Hâkim ısrar etti. İnanın, yıllar böyle geçti ve ben usanıp, işin ucunu bıraktım.

Unutuyordum, onu da ekleyeyim: Bir gece hırsızlar girip bütün antikaları vasi'nin evinden alıp götürmemişler mi? Ne dersiniz, bu da bir kader!..."

Eşi Feridun Dirimtekin gibi, bir çukura düşüp kalça kemiğini kırdıktan bir süre sonra yaşamını yitiren Anjel hanımla Frej Apartmanı'nda yaşananları anılarımıza katıp, bir anda unutmak kolay değil. Ne var ki, amacımız Kuledibi'ni her yönüyle tanımak olduğuna göre, biz de içimizdeki buruklukla yolumuzu sürdürelim.

Sarkuysan Hanın hemen arkasındaki Bankalar Caddesi'yle buluşan kısacık Şişhane Sokağı'nı geçince, sağ kolda karşımıza Kumtel çıkar. Onun devamındaki, önemli yerlerden biri ise Neve Şalom Sinagogu'dur

Neve Şalom Sinagogu

Barış Vahası anlamına gelen Sinagoglarda, Yahudi törelerine göre ayinler, düğünler, cenaze törenleri vb. etkinlikler düzenlenmektedir. Bazı kaynaklar, 15. yüzyılda İspanya'dan göç eden Safaradların bugün Neve Şalom'un bulunduğu yere, "Aragon Sinagogu"nu kurduklarını belirtirler.

Var olan Sinagoglar, bölgede artan Musevi nüfus için yetersiz kalınca, Kuledibi'ndeki Birinci Karma Musevi Okulu'nun beden eğitimi salonu, yapılan değişiklerle ibadethane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra da birkaç kez değişiklik geçiren ve iç düzenlemesi tamamlanan Neve Şalom, İstanbul'un en büyük sinagogu olarak 25 Mart 1951'de ibadete açılmış ve 6 Eylül 1986, 1 Mart 1992 ve 15 Kasım 2003 tarihlerinde, üç kez saldırıya uğramıştır. 6 Eylül 1986 Cumartesi günü yapılan ve Filistinli Ebu Nidal'le ilişkilendirilen birinci saldırıda, yirmi üç Musevi vatandaş yaşamını yitirmiştir. Saldırılardan sonra, en üst düzey teknik donanımla koruma altına alınan sinagogun kapısında da özel ve resmi korumalar bulunmaktadır.

Bir sonraki durağımız, yol üstündeki dükkânların arasında sessizliğini koruyan bir camidir. İstanbul'un fethine katılan, Fatih dönemi denizcilerinden Şahsuvar Mehmet Bey tarafından yaptırılmış ve onun adını almıştır. Uzun süre bakımsızlıktan harap olan Cami, halkın girişim ve katkılarıyla 1952 yılında onarılarak yeniden hizmete açılmıştır.

Caminin yanındaki, eskiden iki balıkçı dükkânının bulunduğu Lakerdacı Sokak'tan sonra, Tünel tarafından, çocuklara kayak yaptıran bir cadde olmanın neşesiyle İlk Belediye Caddesi üstümüze doğru gelir. İsterse, köşedeki Yapı Kredi Bankası'nın üst yanından Küçükhendek Caddesine girip semtin eskilerinden Kürt Manava selâmı unutmadan kule meydanına varır.

Büyükhendek Caddesi'nin paraleli olan bu kısa boylu Küçükhendek caddesinin orta yerinde, eskiden Şahkulu Sokağına çıkan, semt insanlarının Fransız Geçidi, İtalyan Geçidi ya da Psalti Geçidi dedikleri, girişinde güzel bir kemeri ve altında bir zamanlar gazoz fabrikası olan Salti Pasajı vardır. Pasaj satıldığından, giriş ve çıkışlara kapı konup caddeyle ilgisi kesilmiştir.

Kuledibi'nde, birçok yapının yanı sıra, Psalty Pasajı olarak bilinen Salti Pasajının da restorasyon danışmanlığını yapan Jeffrey Tucker, pasajın, aslına uygun hale getirildiğini, kapıları bulunarak takıldığını ve pasaj hakkında bazı belgeleri ortaya çıkardığını ifade etti.

1949 yılında pasajda oturanların çizelgesini ve binanın eski fotoğraflarını gönderip kitapta kullanmama izin verdi.

Çoğunlukla elektrik malzemeleri satan dükkânların bulunduğu İlk Belediye Caddesinin ikinci seçeneği de Büyük Hendek Caddesi'ni bölerek karşısındaki şair Ziyapaşa Caddesi'yle buluşmak olabilir.

Biz, kuleye doğru yolumuzu sürdürürsek, sağ kolda Vangel'in tuttuğu Portakal Sokağı'na geliriz. Müşterilerinin çoğunu azınlıklar oluşturduğundan, seçerek aldığı mevsimlik meyveleri, tezgâhına göz alıcı bir biçimde dizerdi. Yüzü pek gülmezdi ama temiz giyinirdi. Ameliyatla boğazı delindikten sonra da bu özelliğini kaybetmedi. Sesi hırıltı halinde çıksa da, boğazında her zaman temiz bir bant dururdu. Bir gün duyduk ki, daha çok bakışlarıyla konuşmak isteyen Vangel'in sesi tümden kesilmiş. İşte, Vangel'siz kalan Portakal Sokağını ve soldaki, sahibinin Aşkenz olduğu sanılan şimdi de altinda Uğur Eczanesinin bulunduğu Brot apartmanını geçtikten sonra Kule Meydanına varırız.

1980 yılına kadar Büyük Hendek Caddesi'nin girişinde Mutlu Pastanesi, içkicilerin çok sevdiği büyükbaş hayvan iliği satan Yahudi kasap, balıkçı; sol kolda ise adları Aşar Levi ve Meyhaneci İsrael olan iki şarapçı ve bir muhallebici vardı. Şimdi bu caddede iş merkezlerinin dışında, kırk bir elektrik, aydınlatma avize satışı yapan dükkânla birlikte, yiyecek satan sekiz büfe, lokanta, bir market, iki eczane, bir kahve ve iki kırtasiyeci bulunmaktadır.

İlk Belediye Caddesi

Metro Han'ın üstünden dolanıp aşağı inerken sağ yanda, eskiden köşesinde Kuledibi postanesi olan ve Meşrutiyet Caddesi'ne çıkan dik yokuş vardır. Hemen altında, tarihi yapıları seyrederek ayni caddeyle buluşan Müellif Sokağı, sonrasında da kat oto parkı görülür.

İlk Belediye Caddesi, sol yandan giriş yapan Tramvay, Şah Değirmen ve Otçu Sokak ile sokaklıktan caddeliğe yükseltilen Küçükhendek Caddesi'ni yanına alarak bitpazarının yangın kokusunu Büyükhendek Caddesi'ne taşır. Bundan sonra da isterse Kule Meydanı'na çıkar, isterse de Şair Ziya Paşa Caddesi'ne eklenir.

İlk Belediye Caddesi'nin en önemli durağı, Çinili Han ya da Çinili Apartman'dır. Burada yıllarca oturup şimdi yaşamını çoğunlukla Stockholm'de geçiren öykücü Demir Özlü'ye Kuledibi'nde rastlayınca izlenimlerini yazmasını rica ettim. O da şöyle dile getirdi:

"Bu son yolculuğumda, tam Galata kulesinin dibinde gençlik yıllarından dostum Güngör Gencay'a rastladım. Galata üzerine bir kitap hazırlıyordu. 1972 ile 1977 arasında oturduğum ilk Belediye Caddesi'ndeki Çinili Han'ın yakınından geçmiş, (İstanbul'a her gelişimde 1901 de yapılmış olan Çinili Han'a mutlaka bakmaya giderim. Yaşamımın en özgür -belki de en mutlu- günleri Ula ile birlikte o apartmanda geçmiştir. Diyeceğim Galata'da). O öğle öncesi vaktinde amacım Kuledibi'deki o halk kahvesinde kahve içtikten sonra, Bankalar Caddesi'nde eski Osmanlı Bankası karşısındaki ilk Osmanlı Borsası'nın solgunlaşmış, ama silinmemiş yazılarına yeniden bakmak, ardından da Karaköy deniz kıyısından karşı tarafı seyretmekti. Şimdi Galata üzerine birkaç satır yazarken her şeyi birer birer hatırlıyorum. Vefa'da doğup dört yaşında İstanbul'u terkettim. Annemle Burdur'a gidişimin ilk aylarında 2. Dünya Savaşı patlak verdi. Ancak on dört yaşında İstanbul'a dönebildim, İstanbul'dan ayrılmadan önce de Galata anımsadığım ama anlamını bilemediğim bir hayaldi çocuk dünyamda. Ama liseyi bitirdikten sonra kulesi ile karşıdan görünen bütün Galata, her görüşümde içimi kavrayan ve orada birşeyleri yükselten bir imge oldu. Arkadaşlarla Fatih'den yürüyerek Unkapanı yoluyla Beyoğlu'na çıkıyorduk. Bu içe işleyen görünüş terkedilemezdi. Ömür boyu görülmeliydi. Bu düşüncemi 1961'de bir yolcu gemisiyle Marsilya'ya doğru yola çıkmışken çok daha derinden duydum: Kule ile bütün Galata'dan denize doğru uzaklaşırken bu görüntünün bana sessizce seslendiğini duyar gibi oldum: "Beni bütün bütüne terketmene olanak yok. Kuşkusuz gene

bana döneceksin. Sen de biliyorsun bunu."

Çinili Han bir mimarlık başarısıydı. Çok geniş ve çok az eşyalı dairenin arka pencereleri Haliç'in tamamına ve ötelerine bakıyordu. Öyle ki bu pencereler Rönesans İtalyan resminin çerçeveleri gibi ayarlanmıştı. Sokağa bakan büyük çalışma odamın kapısı karşında bir büyük pencere vardı ki İstanbul'daki Ağustos ayının en dayanılmaz sıcaklarında dahi oradan dairenin içine serin poyraz eserdi.

Daha sonra İlhan Berk ziyarete geldi. Ardından da Galata konulu bir kitap yazacağı için benden Galata üzerine bilgiler istedi. Güncel Galata'yı yazdım ona. Artık sadece az sayıda Musevi, Musevi şarapevleri vardı. Galata artık el sanatları ustalarıyla onların yanında çalışan işçi ve çıraklarla doluydu. Bu zanaatkârların geniş atölyeleri vardı. Berk kendi ifadesiyle bir coğrafyacı gibi çalışarak kitabını bitirdi. Şiir-düzyazı şiir kitap daha çok 20.yüzyılın insanlarım kapsıyordu. Berk, bir Galata sakini olarak bana da bir-iki sayfa ayırmıştı.

Ceneviz'den kalma kiliseyi (Arap Camii) ile sanırım aslında Arapların olan yeraltı camiini de bu dönemde gördüm. Keşke Galata'da kalıp onun derin gizlerine inebilseydim.

Demir Özlü, Stockholm

Said N. Duhani de, İlk Belediye Caddesi'ni ve ürkek adımlarla gelip Meşrutiyet Caddesi'ne aradan bakan Müellif Sokağı'nı anlatır bize. Eskiden bu sokağın girişinde olan dönemin ünlü Psalty mobilya mağazası, şimdi anı kitaplarının birkaç satın arasına sıkışmış olarak tanıyanlarını beklemektedir. Müellif Sokağı'nın bir başka ünlü kişisi, 8 numaralı evde oturan ve çevresinde olumlu izler bırakmış olan Mösyö Corpi'dir.

Aslen Sakız Adası kökenli ve İtalyan uyruklu olan Corpi'nin İstanbul'da buharlı değirmen kullanımını başlatan ilk kişi olduğunu öğreniriz ondan.

Çok sevdiği kız kardeşiyle aynı evde oturan Mösyö Corpi, onun evlenmesinin ardından, derin bir kedere boğulduğunu, inzivaya çekilip yaşamı boyunca teselli bulamadığını belirtir.

Şair Ziya Paşa Caddesi

Daha önce "Şahsuvar Sokağı" olan adı değiştirilerek, girişine "Şair Ziya Paşa Caddesi" levhası asılmıştır. Şair ve devlet adamı olan ve 1829-1880) yılları arasında yaşayan Ziya Paşa'nın Asıl adı Abdülhamit Ziyaettin'dir. Galata Gümrüğü kâtiplerinden Feridettin Efendinin oğlu olup. Çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Meşrutiyeti gerçekleştirmek için kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girmiş, Namık Kemal'le birlikte kaçtığı Paris'te, cemiyetin yayın organı olan Hürriyet gazetesinde çalışmıştır.

Mutasarrıflık yaptığı Amasya ilinde önemli hizmetler yapan Ziya Paşanın, bu caddeye adının, verilmesi, babasının görevinden ötürü olduğu düşünülebilir. Aksi halde sorunu, bilinmezler kümesine eklemek gerekir.

Caddeden girip altmış yedi adım atıldığında, sağ ve sol koldan dolanarak Büyükhendek Caddesi'yle buluşan Şimşir Sokak karşılar sizi. Esnafını, adından da anlayacağımız Lâkerda Sokağı'nı geçince, sol kolda Laleli Çeşme Sokağı vardır. İsteseniz de, sokağın köşesindeki eni üç, derinliği 1.80 m. olan lâlelerle süslenmiş, iki taraflı çeşmeye bakmadan geçemezsiniz.

Çeşmenin mimarı, Doğan Apartmanı'nı yapan Raimonda d'Aronco'dur. 1904 yılında yapıldığı sanılan çeşmenin, yaptıranı bilinmemektedir.

Çeşmenin tam karşısındaki sokağın adı ise, bazı kaynaklarda belirtildiği gibi "Şair Eşref Sokağı" değil, "Şair Eşref Paşa Sokağıdır. Bu nedenle, 1847-1912 yılları arasında Manisa'da doğup aynı yerde ölen yergi ustası Şair Eşrefle ilgisi yoktur. Asıl adı Mustafa olan Şair Eşref Paşa, 1819 yılında Bursa'da doğmuş 1894 yılında İstanbul'da ölmüştür. Medrese öğrenciliğinden harbiyeye geçmiş ve Kırım Savaşı'na katılıştır. Serdariekrem Ömer Paşa'nın yaverliğine atanarak paşalığa yükseltilmiştir. Sokak da adını, "Eşref üş şuara" adlı divanı bulunan ve Divan şiiri temsilcilerinden olan şair Eşref Paşa'dan almıştır.

Bu sokağın bir alt komşusu, Kabak Çiçeği Sokağı'dır. Tam karşısında ise üzerinde çan kulesi bulunan heybetli Ceneviz duvarlarının bir bölümü görülür. Önü açık otopark olarak kullanılan alanın köşesinde de İtalyan Sinagogu vardır.

İtalyan Sinagogu

Gerek İtalyan Musevi cemaatinin, gerekse İtalyan Sinagogunun oldukça ilginç bir kuruluş öyküsünün olduğu söylenir. Bazı kaynaklar, 1818 yılında, Castro ailesinden ölen bir kadının cenaze töreni için oldukça yüksek bir para istenmesini, ailenin de bu parayı denkleştirmek için mücevherlerini satmasını, cemaatin kuruluş nedeni olduğunu belirtir. Bazı kaynaklar da, Yabancılar Cemaati üyesi Daniel Fernandez'le ilişkilendirir. Fernandez'in bir akrabasının evlenebilmesi için verilen drahomayla orantılayarak çok fazla para isteyen, Yabancılar Cemaatinin tutumu, yeni bir cemaat kurma fikrini doğurduğunu yazar. Ancak, anlaşmazlık hangi olaydan çıkarsa çıksın, ana neden keyfi ücret uygulamasıdır.

Yaşanan bu olay üzerine Daniel Fernandez ile Emanuel Pinhas Venezlani, istifa ederek yeni bir dernek kurmaya karar verirler. 1861'de milli birliğe kavuşmuş olan İtalyan Krallığının Babıâli temsilcisi aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne başvururlar. Önce Yabancılar Cemaati'ni, sonra da İtalyan Yahudi Cemaati'ni kurarlar.

Cemaat, şimdiki genelevin bulunduğu Zürafa Sokağı'nda edindiği bir yeri, sinagog olarak kullanır. Ancak, bu bina yıkılınca, eskiden sokak olan Küçükhendek Caddesi'nde bir yer kiralanır. Ardından, eski adı Şahsuvar Sokak olan Şair Ziya Paşa Caddesi'nde, şimdi sinagogun bulunduğu arsa satın alınıp inşaata başlanır. Yapım sirasında çıkan engeller, mahalle imamı ile muhtarının, bölgede bir sinagog inşaatını sakıncalı görmediklerine ilişkin rapor hazırlamaları üzerine, Şuray-ı devlet de 10 Mart 1885 tarihinde açma ruhsatı verir.

Tanrının Musa Peygambere “On emir”i verdiği gün olarak kabul edilen "Şavuat Bayramı," 1999'dan beri, her yıl 16 Mayıs'ta, bu sinagogta kutlanır.

İtalya'nın koruması altında olan ve yüz yirmi yıldır hizmet veren sinagog, özel günlerin dışında, yalnızca cumartesi günleri açılmaktadır.

Sol Kaldırımdan Galipdede Caddesi

Taksim yönünden gelenlerin, Kuledibi, ya da Karaköy'e gitmeleri için, önce Tünel Meydanı'nda boy göstermeleri gerekir. Buradan tünele binip beş dakika sürmeyen bir yer altı yolculuğuyla Karaköy'e ulaşmak da olasıdır, Galipdede Caddesi'nden yürüyerek gitmek de. Ama daha önce bineceğiniz Tünelin öyküsünü bilmek istersiniz elbette.

Londra'dan sonra dünyanın en eski ikinci metrosu olan Tünelin öyküsü Fransız mühendis Eugene Henri Gavard'ın girişimiyle başlar.

Gavard, dönemin ticaret ve bankacılık merkezi olan Galata ile Pera arasında sürekli mekik dokuyan insanları gözlemler ve Yüksekkaldırım yokuşuyla Galipdede Caddesi'ne alternatif bir yol uyapmayı düşünür. Bu iki merkezi birbirine bağlayacak asansör tipinde bir demiryolu projesi için Padişah Abdülaziz'in huzuruna çıkar. 10 Haziran 1869'da tünel yapımı için izin alır. İşletme süresi kırk iki yıl olarak belirlenen tünelin, yap-işlet-devret modeliyle gerçekleştirilmesi karara bağlanır.

Tünel yapım çalışmaları 30 Haziran 1871 tarihinde başlar. 1872 yılında "The Metropolitain Railwey Of Constantinople from Galata to Pera" adlı İngiliz şirketi işin yürütmesini alır. 1874 yılında yapımı tamamlanan tünelde hayvan taşınarak yapılan deneme seferlerinin ardından on para ücret karşılığında insan taşımacılığına başlanır. 17 Ocak 1875 günü de yabancı ülke temsilcilerinin de katıldığı görkemli bir törenle hizmete girer. Yapım maliyeti yüz seksen bin Osmanlı lirası olan tünel tesislerinin enerjisi 150 beygir gücünde iki buhar makinesiyle sağlanır. 1910'da elektrikle işletilmeye başlayan tünel, 1911'de de Osmanlı İdaresine geçerek "Dersaadet mülhakatından Galata ve Beyoğlu beyninde (ikisi arasında) tahtelarz (yer altı) demiryolu" adını alır. 1 Mart 1939'da da yüz yetmiş bin liraya satın alınarak millileştirilir. İki vagonuna yüz yetmiş yolcu alabilen Tünel, 573 metre mesafeyi doksan saniyede alır.

Yapım öyküsünden de anlaşılacağı gibi, tünelin gerçek amacı, para ticareti yapan tefecilere kolaylık sağlamaktır. Eski adıyla Voyvoda caddesinde bankaların, üst sokaklarda bankerlerin ve şimdi kahve ve içkili lokantalara ev sahipliği yapan Tünel pasajında borsanın ve sarrafların bulunuşu ve de bunlar arasında hızlı iletişim sağlama

düşüncesi, tünele gereksinimin temelini oluşturur. Galata Limanı'ndan başlayan ticaretin, Beyoğlu ve Eminönü uzantıları da dikkate alındığında, tünelin sermayeye hizmet olan yapım amacı, daha gerçekçi bir temele oturur.

Said N. Duhani, kapı kapı ve isim isim belirleyip ayrıntılarını dile getirdiği Tünel'in eski halini: "Tünel Meydanı nasıl da değişmiş. Ortadaki minik havuz, buraya özgü minik dükkânlar, hepsi hepsi yok olmuş," sözlerini dikkate alıp yeni değişiklikleri görmek için burada biraz oyalanmak isteyebilirsiniz. Çocukluğunuzda, tırtıllarını yırttığınız için azar işittiğiniz pulların 2010 halini özleyebilirsiniz. Müzik seviyorsanız, tellere dokunan mızraplardan, yaylardan çıkan bir makama kendinizi kaptırır ya da öbür yanda alçalıp yükselen trompet, trambon ve de bateri sesleri arasında, istediğiniz düşü kurarak yürümeyi arzulayabilirsiniz. O zaman, seçiminiz, başladığı ve bittiği yerde iki kokareççinin bulunduğu Galipdede Caddesi olacaktır.

Yaklaşık elli yıldır bir numaralı dükkânı tutan Lâle Plak'ın bulunduğu Galipdede Caddesinin geçmiş durumunu biliyorsanız, karşılaştırma olanağı da bulabilirsiniz. Çünkü artık bu caddede 1970'li ve daha önceki yılların ürkütücü havası kalmamıştır. O yıllarda, özellikle cumartesi, pazar günleri yankesiciler ve üçkâğıtçılar belli aralıklarla caddede tezgâh açarlardı. Küçük bir topluluğun, orta yere çömelmiş bir adama bakmak için birbirlerinin üzerine abanmış görürdünüz. Adam, elinde tuttuğu ikisi kırmızı biri siyah olan iskambil kâğıdını güven sağlamak için, önce izleyicilere gösterirdi. Sonra iki eli arasında yerlerini değiştirip yüzleri yere gelecek biçimde kapatarak bağırırdı:

"Bul karayı, al parayı."

İzleyicilerden birçoğu ellerini ceplerine sokup çıkardıkları parayı, siyah olarak tahmin ettikleri iskambil kâğıdının üzerine koyarlardı. Sonuçta kâğıtların yüzleri döndürülür ve para basanların “ah, vah, tüh be" biçiminde yükselen sesleri arasında üçkağıtçı paraları toplardı. Kazananlar da olurdu elbette. Ama onlar üçkâğıtçının adamlarıydı. Kararsızları iştahlandırmak için böyle bir yol izlerlerdi. Oyun başlayınca da katılanları yanlış kâğıda yönlendirirlerdi. Bu arada yankesiciler de işlerine rahatça sürdürürlerdi. Bu oyun, ya üçkâğıtçının tezgâhını toplayıp gitmesine, ya birinin kavga çıkarmasına ya da polisin gelmesine kadar sürerdi.

Bir ara da tinerci çocukların yuvalandığı yer oldu Galipdede Caddesi. Bali koklamaktan deliren çocukların engellemesine uğramadan yolu sürdürebilirseniz çok iyi. Önünüzü keserlerse, arkasından neler

çıkacağını kimse kestiremez. Ama günümüzde, tinerciler epeyce azaldı. Gece yarısını geçirmeden ve tedbiri elden bırakmadan, caddeyi salına salına yürümek olası. Tarihi yapıların arasından geçerken, kimse düş kurmanızı engellemez. İsterseniz, adım başı görünen büfelerden birinin önünde oturup meyve suyunuzu içerek dinlenebilirsiniz. İsterseniz, yol kenarı ya da sokak arasındaki çay ocaklarının birinde sigaranızı tellendirebilirsiniz.

Adını Galata Mevlevihanesi'nin yatırı olan Şeyh Galip'ten alan caddenin girişindeki, müzik aletleri satan dükkânlardan birkaçı ile fotoğrafçıları geçtikten sonra, şimdiki adıyla "Galata Mevlevihanesi ve Divan Edebiyatı Müzesi" karşılar sizi. Burada biraz soluklanıp İstanbul'un ilk Mevlevihanesini yüzeysel de olsa tanımak, kazanım olacaktır elbette.

Galata Mevlevihanesi

Fatih Sultan Mehmet, eskiden Bizans'ın Akataleptos Manastırı olan Vezneciler'deki Kalenderhane Camisi'nde Mevlevi ayini yapılmasına izin vererek, ilk kez Mevlevi kültürünü devlet koruması altına aldı.

Kule Kapısı Mevlevihanesi denen Galata Mevlevihanesi'nin bulunduğu yerler ise 2. Beyazıt tarafından Veliyüddin İskender Paşa'ya verilmişti. İskender Paşa, av alanı ve çiftlik olarak kullandığı bu toprakların küçük bir bölümünü Mevlana torunlarından Sultan-ı Divan-i Semai Mehmet Dede'ye verdi. Bu topraklar üzerinde de Mevlevihane yapılarak 1491 yılında hizmete açıldı. Semâhane bölümünün ülkemizde ve dünyada XVIII. Yüzyıl Osmanlı dönemi emperyal özelliklerini taşıyan tek yapı olduğu ileri sürülür.

İstanbul yangın ve depremlerinden zarar görmesinin ardından onarılan Galata Mevlevihanesi'nin adı, daha sonra "Galata Mevlevihanesi ve Divan Edebiyatı Müzesi" olarak değiştirildi. Müzeye III. Selim döneminde yapılan bir taç kapıdan girilir. Sebil, muvakkithane ve kitaplık girişin sağındaki iki katlı binada yer alır. Muvakkithanede bulunan derviş, yani muvakkit (muvakkit: güneşe bakarak namaz vakitlerini bildiren kişi) minderinin yanındaki irtifa tahtasını güneşe göre ölçerek saatleri ayarlar.

İki katlı binanın karşısında da türbe bulunur. Türbede mevlevihane'de şeyhlik yapmış kişiler yatar. Şair Leyla Hanım, Macar kökenli İbrahim Müteferrika ve arkadaşı Kırımlı Abdullah efendi'nin, Şeyh Galip ile anne ve babasının yanı sıra otuz ünlü kişinin mezarı burada bulunmaktadır.

Daha önce polis karakolu olarak kullanılan müze, belli günlerde düzenlediği Mevlevi ayinleri ve gösterilerle ziyaretçilerin ilgisini çekemektedir.

Mevlana ya da Mevlevilik deyince, akla ilk gelen aşk olur elbette. Galata Mevlevihanesi'nde de kimbilir ne aşklar yaşanmıştır. Ama bizim bildiğimiz Şeyh Galip'in aşkıdır yalnızca. İlâhi aşkın ötesinde, dile getirilemeyen, masum bir yasak aşk.

Şeyh Galip ve Aşkı

Asıl adı Mehmet olan Şeyh Galip, (1757-1799) Mevlevi Tarikatından olan Mustafa Reşit'in oğludur. Mevlevi şairi Neşet'ten etkilenmiş ve bir süre onun önerdiği Esat takma adını kullanmış, daha sonra Galip adında karar kılmıştır. Konya Mevlâna Dergâhında başladığı 1001 günlük çilesini İstanbul'daki Kulekapısı (Galata) Mevlevihanesi'nde tamamlamış, burada da şeyhliğe getirilmiştir. (Bazı kaynaklar, 1001 günlük çileyi İstanbul'da tamamladığını yazmaktadır.)

Ünlü mesnevisi "Hüsn-ü Aşk" ile bir "Divan"ı bulunan Şeyh Galip, bir bölüm şiirini Türkçe yazmış ve Sıbk-1 hindi akımının önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur.

III. Selim'in kardeşi Beyhan Sultan'a âşık olan, ancak halktan bir insan olduğu için mutluluk kapısının kendine kilitli olduğunu bilen Şeyh Galip, yakınmasını:

"... Bıhude Galip efgan idersin
Etvar-ı çarha uy Mevlevi ol
Seyran idersin, devran idersin

Bu sırrı edip ayan söyle
Ol sen bana terceman söyle
Ketmetme yegân yegân söyle
Gam defterinin tamamı yok mu?
Bu defteri kim bitirmiş ki Galip tamamlasın."

Aynı zamanda müzisyen olan III. Selim, bir gün, son eseri olan "Suzidilara'yı meşk etmek üzere iki kız kardeşiyle birlikte mevlevihaneye gelir. Beyhan Sultan ve Şeyh Galip, aşklarını ancak bakışlanyla dile getirirler. Sonrasında Şeyh Galip'ten:

"...Hâsılı herkes bilir bu sırrı inkâr eyleyemem
Gizlesem de aşikâr etsem de canımsın benim"

dizeleri dökülür.

* * * * *

Sol koldan yolumuzu sürdürerek, kısa bir mola da "Yaba Sahaf'ta

veriyoruz. Buranın sahibi, akrabalık bağı olmamasına karşın, holding sahibiyle aynı adı taşıyan öykü yazarı Aydın Doğan'dır. Üç öykü, üç oyun, iki seçki, bir fikra ve bir romanı yayınlanan Doğan, uzun yıllar önce Ankara'da başladığı yayın ve dergiciliğe sahaflığı da ekleyerek çalışmalarını burada sürdürüyor. Kitapları karıştırarak çayınızı içebileceğiniz Yaba'nın birkaç metre sonrası, duvarları şair ve ressam Jozef Habib Gerez tarafından resimlenmiş "Yörük Çıkmazı"dır. Bu çıkmazda dükkânı olan ve çalışmama katkı sunan Berber Osman, yıllardır Jozef Habib Gerez'in yaptığı duvar resimleriyle bakışır durur.

Çıkmaz sokaktan çıkıp yolumuzu sürdürürsek 1847 yılında kurulmuş "Alman Kültür ve Hayır, Derneği'ne geliriz. I. Dünya Savaşından sonra el konan Alman elçiliği, 1923 yılında yeniden açılınca, Tontonia Kültür Kulübü olarak da bilinen bu bina, bir süre Alman Elçiliği olarak da kullanıldı.

Yine yolumuza devam edecek olursak, kıskançlığını saklamayan bir başka çıkmaz gelir önümüze. Adı: "Balkon Çıkmazı." Burada, Cafe Mutfak ve Galeri Müzik'in dışında, bir kapısı da Serdarı Ekrem Sokağında olan "İstanbul Barosu Kültür Merkezi" vardır.

Serdarı Ekrem Sokağına yaklaşırken, Müeyyetzade Camisi yolu keser. Çünkü onun da geçmişiyle ilgili anlatacakları vardır.

Müeyyetzade Camisi'ne Yazıcı Camisi de denmektedir. Çünkü, Müeyyetzade Mehmet Efendi, aynı zamanda iyi bir hattat olduğu için "Yazıcı" olarak da anılmaktadır. Bu ad, Serdarı Ekrem Sokağının da ilk adıdır. 1588-1659 yıllarında yaşayan müeyyidin mezarı, caminin bahçesindedir. Müeyyid, loğusa iken ölen kadının karnından canlı olarak çıkarılan çocuklara verilen addır. Daha önce de Kasımpaşa'ya giderken sağ kolda görülen türbeye de "Loğusa Kadın" türbesi dendiğini söylemiştik.. Mehmet Efendi de Osmanlı'da çokça rastladığımız müeyyitlerden birisidir.

İşte bu camiyi geçtikten sonra başlayan (Yazıcı) Serdarı Ekrem Sokağı'nı gezmeye, Karaköy'e kadar olan yürüyüşümüzü bitirdikten sonra başlayacağımız için yola devam ediyoruz.

101 numaralı bina, üstünde yazmasa da 1899 yılında yapılmış Marmara Apartmanıdır. Altıncı dairesinde kütüphane uzmanı Bayan Mary Berkmen'in evi, dokuzuncu dairede, yıllardır Cumhuriyet Gazetesinde çizgilerini izlediğimiz Karikatürist ve öykü yazarı Ahmet Behiç Ak'ın çalışma evi, onuncu dairede gazeteci yazar Mehmet Kâmil Güç'ün evi vardır.

Yedinci daireyi de ben, hem çalışma evi hem de Gerçek Sanat Yayınlarının yönetim yeri olarak kullanıyorum.

Gerçek Sanat Yayınları

Aynı adla çıkarmakta olduğum dergi, 1987 yılı başında Devlet Güvenlik Mahkemesi kararıyla kapatılınca, Kuledibi'nde oturmakta olduğum Papadopulos apartmanındaki dairede kitap yayınına başladım. Daha sonra meydandaki İş Banksının yanında, sefertası biçimindeki iş hanının üst katında bir yıl kadar kalıp buraya taşındım. Yalnızca Türkiyeli yazarların serlerini basmayı ilke edinerek, yaklaşık üç yüzü aşkın kitap çıkardım.

Zaman içinde bir uğrak ve sohbet yerine dönüşen yayınevine gelen sanatçı dostların adlarını, hem sayfalar tutması nedeniyle, hem de bazı adları unutabileceğim kaygısıyla yazmıyorum. Ama yaşayan sanatçıların kulaklarını çınlatmakla yetinsem de, yitirdiklerimizden anımsayabildiğim adları anmadan geçemeyeceğim.

Mehmed Kemal'in en sevdiği şey, dairenin arka tarafındaki denize bakan balkonda oturup rakılı sohbet yapmaktı. Şükran Kurdakul da "Beş altı masa sığabilecek bir yer bulalım. Çerez tipi mezeler verelim. Biz de masaları dolaşıp şiir okuyalım," diyerek Kuledibi sevdasını: sık sık dile getirirdi.

Derginin ikinci dönem çıkışında, Yazı İşleri Müdürlüğü'nü yapan Yılmaz Elmas, soyadını çok çok aşan değerlere sahip bir insandı. Gördüğü işkencelere karşın konuşmayan, fakat duruşmaya çıktığı zaman, patlayan tabanlarından topladığı derileri bir kutu içinde yargıca kanıt olarak verecek kadar yürekliydi. Kapı kapı dolaşıp dergi dağıtacak kadar da mütevazı olan Yılmaz da her günkü ziyaretçilerden biriydi.

Yüz yaşına yaklaşan genç komünist Mehmet Bozışık (Boz Mehmet), kadim dostlarım Zihni T. Anadol, Hüsamettin Dinç, Ömer Nida, tıbbiyede öğrenciyken 1945 İleri Gençlik davasından tutuklanan ve "uzun" ya da "tibbiyeli" lâkabları arasında kalan Muzaffer Özkolçak, kaçak yıllarında Hasan İzzettin Dinamo'yu saklayan ve ikinci evliliğinde nikâh şahitliğini yaptığım Osman İşçi, hocaların hocası Vedat Günyol, TÖB DER mücücadelelerin ikinci adamı Aydin Aydemir, Adana'nın atak çocuğu Demirtaş Ceyhun, mermeri ve kalemi konuşturan Gürdal Duyar, Kız Kulesi'nin özgün yapısını bozdurmamak için canını dişine takarak mücadele eden Şener Özler, dost canlısı Metin İlkin, inceliğini hiçbir zaman elden bırakmayan İsmet Kemal

Karadayı, Ömer Faruk Toprak'ın konuksever eşi Füruzan Toprak, şiire bir ömür veren Kemal Özer, Makro Paşa'nın sorumlu yönetmenlerinden Orhan Müstecaplıoğlu, adı bilinmeyen bir sosyalist nefer olan Nuri Mermer, Kaçamak yaptığı günlerin öğlenine rakı katan Müştak Erenus, ağaç kurdu Atıf Özbilen, eşinin ve oğlunun acısını sessizliğine gömen Muzaffer Arabul, beş kişiyle doğaya uğurladığımız Süleyman Şahin Tar, Ergani'nin mücadeleci öğretmeni şair Enver Atılgan, ilâcı rakı olan Behzat Ay, şairliği doktorluğunun önünde giden Uğur Hacıhanefioğlu, şiire susuzluğunu gideremeyen Hüseyin Topçugil, gizlenerek ölüme giden hikâyeci Abbas Cilga ve Zafer Karalar, doruktaki koltuğunu boş bırakan İbrahim Yıldız, oyun yazarı ve "Atlantit" çevirmeni dayım Mahmut Türkman bakışlarını dostluklarını ve anılarını yayınevine emanet edip gittiler.

Gerçek Sanat'ta yaptığımız sıradışı etkinliklerden birisi de Hasan İzzettin Dinamo'nun birinci ölüm yıldönümü anması oldu. Yaşayan komünistlerle birlikte, yaklaşık yüz kişi geldi anmaya. “Kutsal İsyan" ve "Kutsal Barış" yazarıyla ilgili anılar anlatıldı, şiirler okundu ve şerefine kadeh kaldırıldı. Değerli dostumuz Ressam İrfan Ertel de fotoğraf çekip saz çaldı.

Burada, diğer anlatacaklarımızı erteleyerek bir nokta koyalım. Çünkü az ilerde Dörtyol ağzı görünüyor. Yani birkaç metre ötede Lülecihendek ve Yüksekkaldırım caddeleri başlıyor. O zaman, sözü fazla uzatmadan Galipdede Caddesi'nin başına dönelim. Bu kez caddeyi sağ koldan izleyerek tekrar bulunduğumuz yere gelelim.

Sağ Kaldırımdan Galipdede Caddesi

Tünel'deki Simit Sarayı'nın yanından girip birkaç dükkânı geçince, Tramvay Sokak, sokakların başını çeker. Bu güdük sokak on adımdan sonra, doksan derecelik açıyla ikiye ayrılır. Sağa giden Erkan-ı harp adını alarak bir zamanlar Orhan Hançerlioğlu'nun genel müdürlüğünü yaptığı İstanbul Elektrik Tramvay Tünel İşletmeleri'nin bulunduğu Metro Hanın önünden ve Simit Sarayının yanından geçerek Tünel Meydanına çıkar. Tramvay Sokak ise, merdivenlerden inip İlk Belediye Caddesi'yle buluşur.

Yıllarını bu caddede geçirmiş kitapçılardan biri olan Talya Nomidis'e ait, tek başına kalmanın haşmetini yaşayan Pera Kitabevi'ni geçince, İlk Belediye Caddesi'yle yüzleşen Şah Değirmen Sokağı'na geliriz. Sokağın diğer ucu olan Şahkulu Sokak ise, arka taraftan Salti Pasajına kadar geldiği halde, pasaja takılan kapılar nedeniyle Küçükhendek Caddesi'ne geçemez

Yolların, bakıp görerek yürümek olduğuna inanırsanız, ayaklarınız, Galipdede Caddesi'ndeki eski numarası 48, yenisi 24 olan görkemli bir binanın önüne getirir sizi. Yapılan değişiklerle işyeri haline getirilen ve Türkiye Yazarlar Sendikası'nın da bir yıl kiracısı olduğu binada, ünlü fotoğraf sanatçısı İsa Çelik'in, kendi alanında küçük bir müze haline getirdiği çalışma evi bulunur

İsa Çelik

Mersin'in Gülnar ilçesinde 1944 yılında doğdu. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme İktisadı bölümünü bitirdi. Fotoğraf çalışmalarına 1958 yılında başlayan Çelik'in, çocuk ve insan ile onlara ilişkin değerler, yaşamında ilk sırayı tuttu çalışmalarının ana konusu oldu. Bu bağlamda, çocuklara masal kitapları yazdı.

Bilim, kültür ve sanat insanlarının fotoğraflarını da çeken Çelik, "Anadolu Uygarlıkları" fotoğrafları yaptı.

"Olanaklarım olsa ya da başka bir ifade ile kendimi oraya kanalize edebilseydim belki iyi bir ressam olabilirdim. Ama şimdi fotoğrafçı ve öykücü olarak anılmak istiyorum. Yaptığım işlerde, bir şeyin sentetik olmasına katlanamam. Bu sebeple, insan neredeyse ben oradayımdır," diyen sanatçı, bugüne kadar yetmişin üzerinde kişisel sergi açmış olup halen İstanbul Kültür Üniversitesi İşletmecilik Meslek Yüksek Okulu Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümünde öğretim görevlisidir.

48 numaralı binadan çıkar çıkmaz Şahkulu Camisi karşılar sizi. Cami, III. Mehmed'in nedimlerinden Mehmet Çelebi tarafından yaptırılmıştır. 1770 yılında öldükten sonra da caminin avlusuna gömülmüştür. 1874 yılında Şeyh Ataullah tarafından onartılmıştır.

Şahkulu camisini geçince, gelen içki kokusundan Timarcı Sokağı'nın köşesinde Tekel bayisi olduğunu tahmin etmek zor olmaz.

Tekelin mi sokağı, yoksa sokağın mı tekeli beklediğini düşünmeden yürürseniz, tahta perdeyle kapatılmış olan yer dikkatinizi çeker. Burada daha önceleri okul vardı. Sonra, Kemal Filmin işlettiği sinemaya dönüştürüldü. Şimdi de girişi, meydanda olan açık otoparka eklendiği için yüzü örtüldü. Buranın bitişiğindeki müzik evini geçip aşağıya doğru yürüyünce, kendine ait sanat evinin önündeki Jozef Habib Gerez'in çağrısına uymak zorunlu olur.

Jozef Habib Gerez

Şair, ressam ve arşivcidir. Seksen dört yıllık sanat yaşamında yabancı dillere de çevrilen on bir şiir kitabı, yurtiçinde ve dışında açtığı yüz otuz sergi ve aldığı altmış üç ödül vardır. İstanbul doğumlu olan Gerez, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okumuş, öğretmenlik yapmış ve bir süre Neva Şalom Sinagogunda çalışmıştır.

Otuz yıldır sanat eserleriyle donattığı Galip Dede Caddesi 68 numaralı evinde oturan Gerez, özelde Galata, genelde İstanbul'daki bozulumu; 'Bir bardak şaraba on bardak su katılmış' benzetmesiyle özetlemektedir.

Bir Galata Sevdalısı olan Gerez, halen iki katlı evinin girişini kendi resimlerinden oluşan bir galeri haline getirerek çok yönlü çalışmalarını sürdürmektedir.

Josef Habib'den çıkıp köşedeki Enginar Kafe'den sağa kıvrılırsanız, kule meydanına çıkarsınız. Düz giderseniz, bir kaplumbağa sırti gibi duran Dia Market binası önünüzü keser. Caddeye yanlamasına bakan kısa yokuşlu Fırçacı Sokağı da, Ceneviz Kahvesi'nin önünden geçirerek sizi yine meydana çıkarır. Boyanan kumaşları fırçayla temizleme işlemi, eskiden bu sokakta kurulan boyahanede yapıldığından, adını bu uğraştan aldığı söylenir.

Şimdiyse Fırçacı Sokağı'nda, küçük bir açık otopark, Beyoğlu Belediyesi'nin yaptırdığı muhtarlık hizmet binaları ile alt yanında, Orta Çağı andıran, kahve-çay içip düşleyerek geçirecek müşterilerini bekleyen Ceneviz Kahvesi vardır. Yeni yapılan bu kahveye, eski görünümü verilmek istenmiştir. Duvarlarına lahiti andıran üç oyuk açılmış, iç bölümlerine de, asıllarının Arap Camisi'nde bulunduğu ve İstanbul Arkeoloji Müzesinde de korunduğu yazılmıştır. Bunlardan biri, XIII. Yüzyılda yaşamış Cenovalı asilzade Leon de Levanto'ya, diğeri XIV. Yüzyıl Cenovalı asilzadelerden Antoni de Lamanarol'a, üçüncüsü de yine XIII. Yüzyılda yaşamış adı belirsiz bir Cenovali asilzadeye aittir.

Dia Market ile Fırçacı Sokağı'nı da içine alan üst bölüm, önceleri Yahudi Mezarlığıydı. Sonra içinde Hamidiye Çeşme'sinin de bulunduğu bu alan, Kurt Filmin sahibi Mehmet Aramcı tarafından çay bahçesi olarak işletmeye açıldı. Daha sonra da aynı yerde çocuklanın

çok sevdiği Hacivat Karagöz gösterileri yapılmaya başlandı..

Önceleri Ermeni, Rum ve Yahudi esnafların bulunduğu Galip Dede Caddesi'nde şimdi, otuz dokuz müzik aleti, on üç yiyecek, üç giysi, sekiz hediyelik eşya, bir elektronik malzemeler satan işyeri ile iki fotoğrafçı, Erol Akaya-Filateli, Kamer ve Bahadır Pulevi- A. Şükrü Bahadır unvanlı üç pulcu, iki yayınevi, bir kitapçı, bir tekel, bir hırdavatçı, bir plaket yapımcısı ve iki cafe-konaklama yeri bulunuyor.

Burada Galip Dede Caddesi'nin sözü tükeniyor, çünkü bulunduğumuz dört yol ağzının sol tarafında Tophane'ye doğru uzanan Lülecihendek Caddesi'ne girmeyip Yüksekkaldırım Caddesi'ne eklemleniyoruz.

Yüksekkaldırım Caddesi

Adından anlaşılacağı gibi, burası eskiden Karaköy'e kadar uzanan merdivenli bir cadde idi. Ancak hergün işyeri ve apartmanlarda gördüğümüz gibi değildi merdivenler. Yüksekliği az, eni ve boyu genişti. Bu yüzden, eski kitap, taş plak ve pul satıcılarına bakarak bu kaldırımlardan inip çıkmak insanı yormazdı. Bulgar kökenli kişilerin işlettiği büyük şarküteri dükkânı Çerkezo ise ayrı bir ilgi odağıydı. Çünkü ancak zenginlerin alışveriş yapabildiği bir yerdi Çerkezo. Ağızları sulanan garibanlar da tanımadıkları bu meze ve içkilere, vitrin camından biraz hayret, biraz da kıskançlıkla bakarlardı. Fakat az ilerde genelev olduğundan, bekleyişleri uzun sürmezdi.

Yüksekkaldırım deyince, öncelikle eski adı Zürafa olan Alageyik Sokağı akla gelir. Oysaki saatleri dünyaca ünlü İşviçre'nin Cenevre'li saatçileri 1628 yılında genelevin bulunduğu bölgede bir ticaret kolonisi kurmuşlar ve ağırlıklı olarak saat ticareti yapmışlardır.

Fransız İhtilâli'nin öncülerinden olan Jean Jacques Rousseau'nun babası Isaac Rousseau (1672-1747), o yıllarda İstanbul'a gelmiş ve Galata'ya yerleşmiştir. Sanatındaki ustalığı, sarayın dikkatini çekince (1703-1711) yılları arasında 'Saray Saatçisi' görevine getirilmiş, Jacques Rousseau da yazdığı kitaplarda bundan övünçle söz etmiştir.

Bu bilgi, özet olarak "J. Jacques Rousseau Avrupa Komitesi ile Beyoğlu Belediyesi" tarafından hazırlanıp kule meydanında, Bereketzade Çeşmesi'nin yanına konan bir pano ile halka duyurulmaktadır.

İşte, merdivenleri sökülerek asfaltlanmış bir yokuşa döndürülen Yüksekkaldırım'ın soldaki ilk sokağıdır Alageyik. Genelevin bu bölgede kurulmasının da bir nedeni vardır elbette. Eskiden Galata Limanı, denizcilerle dolup taşan meyhanelerin merkezlerinden biriydi. Meyhaneler de aynı zamanda kadın satışı yapan yerlerdi.. Bu gelenek Osmanlı döneminde de sürdü. Alageyik Sokağı da bu geleneğin zaman içindeki uzantısı olarak var oldu.

Buradaki yaşamın zorluğunu kanıtlamak isteyen dik bir yokuşla adım atılır sokağa. Düşmemek için basacağınız yamuk taşlardan birini seçmeye çalışırken etrafa baktığınızda, sol tarafta genelev kadınlarına satış yapmayı bekleyen incik boncuk, çorap, parfüm, vb satan dükkânları görürsünüz. Gerek buralardan, gerekse başka yerlerden

yapılacak alışverişi genelevde çalışan ayakçılar sağlar.

Yolun Sağ tarafında ise, genelevde boşalıp çıkanları bekleyen Kule Hamam'ı görülür.

Deniz Kavukçuoğlu'nun: "Alageyik Sokağı'nda, Nurol Kahvehanesi'nde masalarına oturduğum Kürt gençlerinden çocuk yüzlü olani, "Dayı, bir derdin mi var?" diye sorunca, 'Yok,' demiştim, hiçbir derdim yok... Eskilere dalmışım... Biraz sonra kalkmışlar, bana, "Ey-vallah..." deyip, gitmişlerdi... Genelev müşterilerinin, zaman öldürmekten yorgun düşmüş işsizlerin, Alageyik'i mekân tutmuş işportacıların, küçük kumarbazların, yankesicilerin, kapkaççıların, hap, esrar satıcılarının uğrak yeri olan bu kahvehanenin bana "gizemli" gelen bir yanı vardı, o garsonun bilemeyeceği... Buraya ne zaman gelsem, kafam dinginleşiyor, yalınlaşıyor, o yalınlık içinde geçmişime daha kolay uzanabiliyordum. Burada belleğim canlanıyor, belleğimden silindiğini sandığım eski resimler yeniden gözlerimin önüne geliyordu...

İçeri girdiğimde beni süzen, oradaki varlığıma bir anlam veremedikleri bakışlarına yansıyan insanlar bir süre sonra birer ikişer çekerlerdi gözlerini üzerimden. Yeniden yanındakilere, kendilerine dönerlerdi. Hiç kimse benimle ilgilenmezdi artık. Kimse beni merak etmez, tanımaya çalışmaz, yanındakilere sormazdı. Beni tanıyan, beni tanıyabilecek insanların buraya yolları düşmezdi zaten.

Tuhaftı belki, ama evimde, çalışma odamın penceresinden denizi seyrederken, rahat koltuğumda otururken ya da ellerim cebimde sokaklarda dolaşırken kuramadığım düşleri de kurabiliyordum burada," diyerek sözünü ettiği Alageyik Sokağı'ndaki Nurol Kahvehanesi ise bundan on-on bir yıl önce kapanmış. Şimdi onun yerinde gözleri oyulmuş canavar gibi bakan harap bir bina durmaktadır.

Eskiden Rus, Rum ve diğer azınlık kadınlarının da çalıştığı demir kapının önünde duran polis engel çıkarmazsa, ilk zorluk aşılmış olur. Çünkü sabıkalılar ve on sekiz yaşından küçükler, bu denetlemede yakayı ele verirler. Demir kapıdan girilince, destek verircesine birbirine yaslanmış evler ve bu evlerde de kimsenin ve herkesin olan kadınlar vardır. Çıplak vücutlarının üzerindeki değirmi yüzleri her zaman gülen, dilleri her zaman çağıran genelev kadınlarının iç dünyalarını okumak olası değildir. Zaten böyle bir işle kimse uğraşmaz.

Cumartesi, Pazar günleri daha da çoğalan ziyaretçiler, yazlanı kapı

önünde duran, kış mevsiminde de bakışlarını küçük pencereden yollayarak birkaç dakika beraber olacakları kadını yeniden keşfetmeye çalışırlar. Parası olmayanlar ise, dolaştıkları evlerin kapısında gözlerini sevindirmekle yetinirler.

Bir zamanlar vergi rekortmeni olan Manukyan, burada bulunan çoğu evin sahibidir. O zaman, genelev deyince, uzun yıllar Genelev Patroniçesi olarak anılan Matilt Manukyan'dan söz etmeden geçmek olmaz elbette.

Matilt Manukyan

Aristokrat bir Ermeni ailesinin kızı olarak 1914 yılında doğar Matilt. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'ni bitirir. İş hayatına sosyete terziliğiyle başlar. Eşinin ölümünden sonra, oğlu Kerepe Çilingir'le tek başına kalır ve atölyesinde kıyafet dikim işini sürdürür. Bu arada babasından kalan Karaköy'deki binaları da genelev işletmecilerine kiraya verir. Ancak, kiracının biri borcunu ödemeyince, işletmeye ortak olur. İşlettiği genelev sayısı zamanla on dörde çıkar. Buradan kazandığı paraların tümünü gayrimenkule yatırır. Bir ara on sekiz yaşından küçük kadın çalıştırdığı için, ifadesi alınmak üzere Şişli Polis Karakolu'na götürülür. Sonradan bu binanın da Manukyan'a ait olduğu anlaşılır.

17 Şubat 2001 günü İstanbul'da öldüğünde, servetini merak etmiştim. Öğrendiklerimi sizinle paylaşıyorum: İstanbul'da 500 daire, 70 işhanı. İkitelli'de bin dönüm arazi üzerine kurulu tekstil ambalaj ve emaye fabrikası. Büyükadada bir köşk. Yalova'da 200 daire. Kıbrıs/Girne'de on adet villa. Çeşitli vakıflara bağışladığı yetmişin üzerindeki dairenin dışında, değeri trilyonlarla ifade edilen mücevher.

Yokuştan inmeyi sürdürürseniz, sağ kolda olup biteni sessizce izleyip gelen geçeni seyreden ve üstünde arma bulunan eski bir Ceneviz duvarının önünden geçerek Karaköy'ün Kemeraltı Caddesi'ne ulaşırsınız.

Dönüp, Yüksekkaldırım'dan Karaköy'e inmeye yeltenirseniz ve sağ koldaki Horoz Sokağı'na sapmazsanız; sapmazsanız diyorum ama öyle de olsa burada durmak zorundasınız. Çünkü, bir bölümü merdivenli olan ve kaba bir çizimle horozu andıran bu sokakta, dizi cinayetlere imza atan, Madam Bela'nın on altılık midilli dediği Biçakçı Petri oturmaktadır. Onun meraklı olduğu kadar ibret verici serüvenini öğrenmek için önce Bıçakçı Petri'yi tanımak gerek.

Bıçakçı Petri

1854 yılında Aya Mavri Adası'nda, (Yunanistan'ın Batı sahilindeki adalardan biri.) bir kadına tecavüz edilir. 1855 yılında doğuran kadının oğluna Petri adı verilir. 1868 yılına kadar fahişelik yapan bu kadın, aynı yıl kendi müşterisi olan Daskalos'a oğlu Petri'yi gönderir. 1869 yılında annesi öldürülen Petri, 1871 yılında, kadınlığını yaptığı Daskalos'u öldürüp kaçar. Ancak, korsan olan Kafalonya'lı (İyonya adalarından biri) Kaptan Lefteris, onu gemisine alır. 1874 yılında, birlikte İstanbul'a gelip Galata'da bir otele yerleşirler. Petri, ilk gece kaldıkları otel odasında Lefteris'i bıçakla öldürdükten sonra tüm mücevherlerini de çalıp Aya Mavri'ye kaçar. Durumu öğrenen Kaptan Lefteris'in kardeşi Yorgos, Petri'yi yakalayıp abisinin intikamını almaya ant içer. Böylece, Yorgos'un adamları tarafından sürekli takip edilen Petri için zorlu günler başlamış olur.

Petri, önce adını Petri Mavri olarak değiştirip Galiçya adlı bir Avusturya gemisinde, ardından da daha birçok gemide ateşçi olarak çalışır. Daha sonra, İstanbul-Selanik seferi yapan bir İtalyan gemisiyle İstanbul'a gelir. Burada bulunduğu bir gün, kendisini Arnavutköy'e çağırıp tuzak kuran Argiri Papazını ve arkadaşı Zambo'yu öldürür. Tutuklansa da, Avusturya uyruklu olduğundan oraya gönderilir. Bu kez de adını Kiryako olarak değiştirip gemilerdeki çalışmasını sürdürür.

Gemisinde çalıştığı kaptanların hepsiyle aşk hayatı yaşayan Petri, kendisini bir paşazadeyle aldattığı için kantocu Peruz'u da kalçasından bıçaklar. Birlikte olduğu on beş kadın ve erkeği öldüren Petri, 28 Ağustos 1880 günü, arkadaşlarıyla Galata'da bir meyhaneye giderken, kendisini takip eden Lefteris'in genç fahişe kızı Magdelena'yı tanımaz. Meyhaneden çıkarken de Lefteris'in küçük kardeşi, denizci Lambo tarafından öldürülür.

Böylece, yirmi beş yıl gibi kısa bir ömürde izlenen uzun cinayet filmi de sonlanmış olur.

Petri'nin yaşadıklarını, bu caddenin tarih defterine not ederek yola devam etmek zorundayız. O zaman, sol kolda Avusturya kökenli, daha doğrusu Avrupa Yahudileri olan Aşkenazların yaptırmış olduğu Sinagog'un önün geliriz.

1900 yılında İtalyan mimar Cornaro tarafından yapıldığı söylenen ve halen Aşkenaz geleneklerini sürdüren Sinagog'u ziyaretten sonra, yıkılıp giden Astorya sinemasını anmaktan başka yapılacak bir şey yoktur. Zaten fazla oyalamayı sevmeyen Yüksekkaldırım çıkmazını geçerek Karaköy'e varırsınız. Sağ köşede yükselen ve eski bir Yunan Bankası olan Minerva Han, Can Yücel'in "Dayılar Dayılanıp Yaylar Yaylandıkça" adlı şiirindeki

Galata Köprüsü tir tir titriyor
Bunlar beni de asma köprü yaparlar diye
Yüreğinin dubalarını geniş tut ihtiyar
Sen böyle nice dayılar gördün bugüne kadar
Hepsi de yedeklerinde sürüye sürüye ayılarını
Senin üstünden azamet-i böbreki ve kalpak-i pöstekiyle geçip
Tarihin hayvanat bahçesini boyladılar.

dizeleriyle dile getirdiği tarihi Galata Köprüsü'nü görürsünüz.

Bundan sonra, yapılacak şey, tekrar meydana çıkarak Yüksekkaldırım Caddesi'nin zigzaglar ve eğriler çizse de paralelinde olan sokaklardan geçerek sınır bellediğimiz Bankalar Caddesi ya da Karaköy'e ulaşarak çevreyi tanımaktır.

Birinci Paralel Yol

Galata Kulesi Sokağı, araçlar için tek yönlü bir yoldur. Karaköy tarafına gidiş serbest, geliş yasaktır. Bu yasağa uymayacaklar için sokak başına "kapan" denilen araç lastiklerini parçalamak için ağzı açık bekleyen çengel şeklinde ve iki metre boyunda bir demir aygıt yerleştirilmiştir. Araçlar, görünen bu tehlikeden uzak dursalar da, yoldan yaya olarak geçenler, özellikle de turistler, takılıp düştükleri yerden kalkabildikleri zaman, kapana hayretle bakmaktan kendilerini alamıyorlar.

Yaya olarak kapanı geçip sokağa girince, atacağınız beş altı adım sizi, hayvanlara olan duyarlılıklarıyla tanınan Gülsen Tuncer'le, Engin Ayça'nın evi önüne getirir. 1945 Adana doğumlu olan Gülsen Tuncer, yüzden fazla film ve kendi yazdıkları da dâhil, çeşitli tiyatro oyunlarında rol almıştır. Eşi Engin Ayça ise, 1941 yılında Edremit'te doğmuş, Roma'da sinema eğitmenliği öğrenimi görmüştür. Türkiye'ye döndükten sonra, kısa metrajlı filmler çekip yönetmenliği de sürdüren Ayça'nın yayınlanmış iki kitabı bulunmaktadır.

Biz de, semtte yaşayan sanatçılar olarak Kuledibi'yle ilgili düşüncelerini sorduk kendilerine. Onlar, bu konuyu aralarında konuşurken biz dinledik.

Galata kimin?... Biz niye Galata'ya geldik?

Engin: "Ben 60'lı yıllardan beri Etiler'de oturuyordum. 80 de Akatlar'da oturmaya başladık Gülsen'le. O zamanlar oraları bugüne göre çok sakindi, ayrıca oralarda yaşayanlar da orta tabaka insanlanıydı. Çevrede boş arsalar vardı, futbol oynardı çocuklar; gençler, inekler koyunlar otlardı. Ve değişim başladı... Alkent, sarı konaklar, Akmerkez... Ama daha önce zaten Etiler iş çevrelerinin, eğlence sektörünün eline geçmişti bile... Farklı bir yaşam anlayışı egemen oldu. Bunlara koşut olark ulaşım sorun olmaya başladı."

Gülsen: Artık oraları bizim açımızdan, bizim yaşama anlayışımızın dışına çıktı. Bizim artık orada işimiz yok, dedik. Ama nereye gidecektik? Elimizde de çok az bir birikim vardı. Cihangir'i düşündük, Galata'yı, Beyoğlu çevresini... Arayışlara geçtik Cihangir bizi aşıyordı. Ağırlığı Galata'ya verdik. Niye bu semtler denebilir. Buraları tarihi yerler, köklü yaşanmışlıkları var. Biz kültür insanlarıyız. Kültürü

yaşamak ve kültür üretmek istiyoruz. Ben tiyatro yapıyorum, sinema filmlerinde, TV dizilerinde oynuyorum. Engin de sinema yönetmeni. Tarih ve kültürle iç içe olalım istedik. Tercihimizi bu nedenle bu semtlere yönelttik."

Engin: "İki yıla yakın bir arama ve bekleme süresinin sonunda şimdi oturduğumuz binayı bulduk. İki yıla yakın da onarımı ile uğraştık ve 2000 yılından beri Galata'da dostlarımızla ve kedilerimizle birlikte yaşıyoruz. Burada olmaktan çok memnunuz..."

Gülsen: "Şimdilik diyelim, istersen. Çünkü Galata çok hızlı değişim ve dönüşüm içinde ve biz bundan biraz tedirginiz. Biz buraya taşındığımızda, nüfusun çoğunluğu buranın eski sakinleriydi. Belirli komşuluk ilişkileri yaşanıyordu."

Engin: "Ama şöyle bir çelişki de var. Bu eski sakinler çokluk ister kiracı olsun, ister ev sahibi yoksul insanlardı ve oturdukları binalara hiç bakım yapmamışlardı. Galata neredeyse köhnemişti, harap bir haldeydi. Oysa Galata'nın çok görkemli bir geçmişi var. Bir zamanlar buraları çok aranan yerlermiş. Galata bankerlerinin oturduğu yerlerdenmiş. Kozmopolit bir yaşam varmış. Binalar da İstanbul'un en eski, en az yüzyıllık binaları, İstanbul'un ilk apartmanlar. İtalyan, Fransız mimarlarca Avrupa mimarlık anlayışına göre yapılmışlar. Böyle bir yer ilgisizlikten ve bakımsızlıktan nerdeyse çökmek noktasına gelmişti. Kiracılar için ucuzdu. Mal sahipleri için para etmiyordu. Ayrıca bir de bu binaların hemen çoğunluğunun alt ve bodrum katları avizecilerin imalat atölyeleriydi ve buralarda yapılan tadilatlar, duvar yıkmalar binaların statik konumlarını da tehlikeli duruma getirmişti. Binalar el değiştirdikçe, bakıma alındılar, onarıldılar, statik sorunlar çözümlendi. Yani Galata, yeni sahipleriyle çöküntüden kurtuldu, yeni bir yaşama açıldı."

Gülsen: "Keşke bütün bunlar eski sakinleriyle birlikte yaşansaydı, ama buna olanak var mıydı?"

Engin: "Yoktu kuşkusuz. Galata'nın yavaş yavaş değerinin artmasıyla mal sahipleri ya binalarını sattılar ya da daha çok kira verenleri tercih ettiler. Onanılan binaların değerleri katlandı ve zaman içinde hızla yükseldi."

Gülsen: "Tabii bu bizim istediğimiz bir gelişme değildi."

Engin: "Ama süreç, kendi mantığı içinde bize danışmadan ilerliyor. Buraya 10 yıl içinde gelenler sayesinde prim yapmaya başlayan Galata

artık bizi de aşan bir dönüşüme gebe.

Artan fiyatlar artık bizim gibileri çok aşıyor. Bizim gibiler yerine bu paraları ödeyebilenler gelmeye başladı Galata'ya. Bu çevre bizim beklentilerimizde yoktu. Gelişmeler bu çevreye göre olmakta. Bunun yanında bir de Beyoğlu Belediye'sinin Galata için düşündükleri, tasarladıkları var. Bunlar, burada oturanlara danışılmadan, bilgi verilmeden yapılıyor. Biz bundan da çok tedirginiz."

Gülsen: "Belediye için Beyoğlu, Galata bir çeşit vitrin sanki. Kendini buralarda parlatmak, teşhir etmek istiyor. Belediye'nin kafasında burayı kültür ve turizm merkezine çevirmek var. Turizm dendiğinde oteller akla geliyor. Bu otellerde kimler kalacaksa, çevrede de bunlara hizmet verecek iş yerleri olmalı. Galata'yı bir yaşam alanı olarak seçenlerle, iş alanı, bir yatırım alanı olarak seçenler arasında bir hedef çelişkisi var. Belediye'nin yaklaşımı da bu ikincilere yakın. Süreç ilerliyor. Burası sakin, sessiz bir semtken, giderek burada oturmayanlara hizmet veren lokanta, bar, cafe, alışveriş yerleri hareketliliği ve gürültüyü arttırdı. Giderek burasının da Ortaköyleşmesi korkusunu yaşıyoruz ve tedirginiz."

Engin: "Galata'da oturanların, işyeri olanların, derneklerin ve Belediye'nin biraraya gelerek Galata için ortak, paylaşımcı bir çözüm ve tasarı oluşturmaları gerekir. Belediye bu tür ilişkilere açık değil. bizim halkımızın da ne yazık bir araya gelip ortak hareket etme alışkanlığı pek yok. Bu da yönetimlerin işini kolaylaştırıyor, doğal olarak."

Gülsen: "Süreç bizim istediğimiz Galata dışında gelişir ve yoğunlaşırsa, biz de Galata'da kalmaya devam eder miyiz, bilemiyorum. Ama ciddi ciddi buradan gitmeyi düşünebiliriz..."

Engin: "Kaçmak, tabii bu en kolay yol gibi görünüyor. Ama kalip direnmek de çok yorucu.Bizi asıl yapmamız gereken işlerden, üretimden uzaklaştırıyor. Buna belki kaçmak demek doğru değil. Kendimize göre yaşayabileceğimiz, bizim gibi insanlarla birlikte olacağımız, üretebileceğimiz bir başka ortama, yaşam ortamına taşınmak diyelim. Çalışıp üretebileceğimiz bir ortama..."

Gülsen: "Burası doğaya yakın, hatta doğayla, toprakla, bitkilerle içiçe olan bir yer olabilir. Kent, çünkü artık kentlilerin, orada yaşayanların elinden çıktı. Kararları artık başkaları, kendi hesapları doğrultusunda alıyorlar. Ya da bizler artık toplumun kaynakları mı oluyoruz ne? Yaşam alanlarımıza hep hoyratça el konuluyor ve bizden ya çekip

gitmemiz ya da gölge etmememiz isteniyor. Oysa biz ne umutlarla, ne beklentilerle gelmiştik Galata'ya."

Engin: "Belediye'nin yaklaşımı Galata'yı dışa açmak. Galata dışında yaşayanların çekim alanına, ilgi alanına sokmak. Ve bunun burada yaşayanlara danışmadan, hatta onlara rağmen yapmak. Tabii Galata yalnız burada oturanların bir mahallesi, semti değil. Galata Kulesi ile bütün İstanbul'un, Türkiye'nin hatta başka ülkelerin insanlarının da ortak bir yeri; onlara da ait. Galata'nın böyle bir kamusal, tarihsel, kültürel boyutu da var. Galata'nın en belirgin özelliği bu. Biz de buraya bunun için geldik. Herkes de daha çok bu niteliği nedeniyle Galata'ya geliyor. Ortaklaşa bir yol bulmamız gerekiyor. Kimsenin kimseye birşey dayatmaya hakkı yok. Ortak yaşam, saygı üzerine kurulur. Birbirimize ve konumlarımıza saygılı olacağız. Hoyratlığa ve zorbalığa girişmeyeceğiz. Para ve paranın gücü her şey değildir. Galata'yı bir rant alanına, bir yatırım alanına, kazanç alanına ve reklam alanına dönüştürmeyelim. Galata tarihle, kültürle bir ortak yaşam alanı olarak kalmalıdır. Herkesin bunu korumaya özen göstermesi beklenir."

Gülsen: "Burası bir panayır yeri değil. Galata Kulesi ve Galata semti de bir ticari logo, bir dekor değil. Ama bu tür yaklaşımlar son yıllarda giderek artmakta. Kule meydanı bu amaçla kullananların hizmetine açılmaktadır. Ve biz bundan şikâyetçiyiz. Bunların Galata'ya hiçbir katkısı yok, gürültüden ve kargaşadan başka. Dağdan gelenler bağdakini dışlamasınlar."

Engin: "Aslında benim genelde Pera için yani Beyoğlu'nu, Galata'yı içine alan bölge için dar sınırlı bir yönetim, belediye düşüncem var. Beyoğlu Belediyesi çok geniş bir alanı kapsıyor. Buralanın kendileri için Belediye'den beklentileir farklı. Belediye Başkanını da bu beklentiler doğrultusunda seçiyorlar ve bu insanların düşüncesi Pera'yı da kapsıyor. Oysa Pera bütün İstanbul'un, Türkiye'nin, dünyanın ortak kullanımında ve bunlara hizmet sunanların büyük çoğunluğu Beyoğlu için oy kullanmıyor, Belediye Başkanının seçimine katılamıyor. Bu nedenle Pera'nın ayrı bir yönetimi olmalı ve bunu da burada yaşayan, hizmet sunan insanlar seçmeli, diye düşünüyorum. Konu nereden nereye geldi... Yeniden Galata'ya dönelim."

Gülsen: "Galata'da neredeyse her yıl belirli sokakların kaldırımları yeniden yapılıyor. Birilerine, Belediye tarafından sanki diyet ödeniyor. Herkes böyle düşünüyor. Yapılan yollar kısa bir süre sonra bozuluyor çünkü. Bir de yollara park eden arabalar sorunu var tabii. Kimi işyerleri özel park yeri gibi kullanıyor, yoldaki babaların anahtarları

kendilerinde çünkü ya da yükleme boşaltma yapılıyor ve yol tıkanıyor. Bu saygısızlık, bencillik, vurdumduymazlık, hatta terbiyesizlik yaşanıyor. Hiçbir yetkili de buna ne yazık ki dur diyemiyor."

Engin: "Oysa biz buraya, buranın tarihsel dokusu, kulesi, kültürel yapısı için gelmiştik ve gördük ki bu yapıya hiç yakışmayan, bu yapının farkında bile olmayan kullanıcılar bu yapıyı yok etmek, çökertmek için sorumsuzca, vurdumduymamzlık içinde sadece kendi çıkarları için buradalar. Özellikle avizeciler ve onlara hizmet veren atölyeler."

Gülsen: "Örneğim gözümüzün önünde değişen semtler var, Ortaköy gibi. Kendi yerel özellikleriyle varolmuş, kendi renkleri, kokuları, dokuları olan yerler yok oluyor. Ya da şöyle söyleyelim, birileri gelip oralara başka bir amaç için el koyuyor, içini boşaltıyor. Orasını bir tabela konumuna indiriyor, kendi insanlarından koparip, para kazanma güdüsüyle müşterilere açıyor, gelip geçen insanlanı dolduruyor. Kişiliği olan bir yer anonim bir kimliğe bürünüyor ismini korusa bile. Alışveriş ve eğlence sektörü yaşam kültürünü yok ediyor, öldürüyor."

Engin: "Kendi yaşam kültürüyle orayı işgal ediyor aslında."

Gülsen: "Kültürsüzlüğüyle demek daha doğru. Bir kültürsüzlük, görgüsüzlük yaşamımıza egemen oluyor. Eski bir kentin, derin yaşanmışlığı olan bir semtin ana dokusunu bozmak kimsenin haddi değil. Yükselen 'değersizlik' rant hırsıyla, zaten hiç tanımadığı, tanımaya niyeti olmadan, ince naif ama çok önemli bir nesneyi, bir duyguyu, onu 'o ' yapan şeyleri eziyor, ufalıyor. Semtin belleği, anıları yok ediliyor. Birileri çıkıp Galata'yı dünyaya tanıtacağım, buraya moda merkezi yapacağım, diyebiliyor. Buna uygun mudur, değil midir diye bir düşünce yok. Galata logosu ona yetiyor. Galata ve benzeri yerler, tarihsel önemi, yüklü geçmişiyle çok özel yerler. Nasıl ören yerlerine bul girilmezse, Gala gibi yerlere de daha özenli yaklaşılmalıdır. Yönetimler gelip geçicidir. Yönetimler siyasetin değil insanların hizmetinde olmalıdır. Yönettikleri yerler arpalık değildir. Oradaki tarih, yaşanmışlık, anılar saygıyı hak ediyor. Semtler, orada yaşayan, soluk alan herkesin, herşeyindir; binaların, sokakların, kuşların, kedilerin, köpeklerin, bitkilerin ve insanlarındır. Burada hastaneler var, yüksek sesli eğlencelerden, etkinliklerden sakınılması gerekir, yönetimden bunları denetlemesi beklenir, desteklemesi değil. Galata Kulesi'nin işletmesi başlı başlına bir sorun. Böyle bir tarihi mirasın yalnız parası olanlara hizmet veren, düğün salonu türü eğlencelerin yapıldığı bir yere dönüştürülmemesi gerekir. 49 yıllığına

alınan dokunulmaz bir kullanım hakkı, burada kulenin dış görünümünü, havalandırma sistemleriyle bozma hakkını vermez. Hele içeride mutfakta sanayi tüpleriyle yemek yapılması, pencerelerden dumanların tütmesi, lokantanın pencerelerinin açılarak içerdeki eğlence müziğinin ve gürültüsünün çevreye verilmesi görgüsüzlüktür ve sorumsuzluktur, saygısızlıktır, vurdumduymazlıktır. Biz Galata Kulesi'ni bir kültür merkezi, Galata Müzesi, saygılı oturma, yeme içme mekanı olarak görmek isteriz, yalnızca bir rant yapısı olarak değil.

Benim son sözüm; Galata, ben sana taşıdığın o görkemli geçmişine, ona yakışan binalarına, dokuna, çizgilerine aşığım. Kimse benden büyükbabamın, anneannemin o anlamlı, yaşanmışlıklarının izlerini taşıyan yüzüne zorla, hoyratça yaptırılmış estetikten sonra 'aaa, çok iyi olmuş' diye sahte gülücüklerle bakmamı istemesin."

Engin: Ülkemizde herşey ne yazık ki satışa sunuluyor, parası olanlara. Ülkemiz, değerlerimiz, bizi biz yapan özelliklerimiz rüşvetle, bizden çalınıyor. Elimizde kalabilenleri korumaya çalışarak işe başlayabiliriz. Galata'yı korumak, Galata'ya sahip çıkmak da böyle bir iştir, işte.

Yanıtı aldıktan sonra çıktığımız yolun on on beş metre ilerisinde "Nardis Jazz Club" önünüze çıkıyor. Bu caz kulübü, fazla türde eser çalmayı gözetmeden, caz eksenli yaratıcı müziğe yer veriyor ve genç kesimin oldukça ilgisini görüyor.

Müzikten ayrılmak kolay olmasa da, yolumuzu sürdürerek Bereketzade Cami Sokağı'nın başına kadar geliyoruz

Sokağın karşısındaki boşlukta, eskiden mısır kazanlarının kaynatıldığı, sonraları burada işyerlerinin oluştuğu söylenmekte ise de bu alan şimdi otopark olarak kullanılmakta, arka tarafına da inşaat yapılmaktadır.

Bereketzade Camii karşısında, yan cephesi de Galata Kulesi sokağına bakan şato benzeri Kuledibi Hastanesi dalgın olsanız da dikkatinizi çeker.

Beyoğlu Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Hastanenin 1865 yılındaki kolera salgınıyla başlayan bir serüveni vardır. İlk kez Fransızlar tarafından, misyoner olarak gönderilen hemşireler tarafından hizmete açılmıştır. Hastane, yer değiştirmeler ve yangınlar sonrasında, binanın şimdi bulunduğu bahçeye 1901 yılında inşa edilmiştir. 1924 yılına kadar Fransız, daha sonra Rus işgalinde kalan hastane, işgalin bitimi sonrasında kuduz tedavi evi olarak kullanılmış, 1948 yılında da İngiliz Hastanesi olan şimdiki binaya nakledilerek Beyoğlu Belediye Hastanesi adını almıştır. Halen, "Prof. Dr. N. Reşat Belger Beyoğlu Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi" olarak çalışmalarını sürdürüyor.

Halkın ağzından hastanelerle ilgili; "Allah ne eksik etsin, ne muhtaç etsin" tekerlemesini hepimiz duymuşuzdur. Buranın Beyoğlu Hastanesi olduğu zamanlar, kapısında yaşananları gördüğünüzde, söze hak vermemek elden gelmezdi. Gece yarısından sonra gelip kuyruğa girerek sabahı bekleyen hastalar, sıra numarası ticareti yapanlar, inleme seslerinin arasından fışkıran tartışmalar, insanı canından bezdirmeye yeterdi. Şimdi de yeni bir modelde dilenci türetti hastane. Her sabah hastane yolundan gelen bir gözü bantlı kişiler, gördükleri turistin peşine düşüyorlar. Kapı kapı dolaşıp akla yakın gelen istemlerde bulunarak dileniyorlar.

Bu da bir ekmek kapısı deyip Bankalar Caddesi ve Karaköy'e yönelince, yolumuzun üzerinde çoğu yüz yaşını geçmiş olmasına karşın ayakta durmaya çalışan binalara rastlarız.

İşte biraz ileride gördüğünüz, kapısında ışık yanan ve farklılığı hemen belli olan, iki katlı sevimli küçük yapı Galata Evi'dir. İşgalde İngiliz Karakol'u olarak kullanılan ve girişin bahçe tarafında mahkûmların duvarlarına ad ve tarih yazarak anı bıraktıkları hücreler vardır. Bu bina Mimar Mete Göktuğ tarafından alınıp, sıvalarla duvarlarda saklanan giz ortaya çıkarılmıştır.

Kuruluşunda, Galata Derneği'nin de başkanı olan Göktuğ ile kısa bir söyleşi de bulunduk.

İngiliz Karakol'u olarak bilinen bu binayı alma nedeniniz ve bina ile ilgili

tasarımlarınızı anlatır mısınız?

"Yirmibeş yıl önce Galata Surları içinde İngiliz Hapishanesi adı altımdaki binayı satın aldık. Almamızın ana nedeni İstanbul'un tarihi ve kültürel kimliğinde çok önemli bir yer olan Galata Şehri'nin yeniden canlandırılması konusunda bir düşünce idi. Bu canlandırmayı da Galata Şehri içinde tarihi bir yer olan İngiliz Hapishanesi'nde geliştirmeye çalışıyoruz."

Bu girişimin Kuledibi'ne katkısı ne oldu sizce?

"1990 yıllarında aldığımız İngiliz Karakol'unu yukarıda söylediğim proje kapsamında Galata'nın sosyal-kültürel kalkınması için araç olarak kullandık. Etkinlikler düzenledik. Önce Derneği kurduk ve sosyal-kültürel şenlikler, atölye çalışmaları, geziler, konferanslar yaptık. 1999' dan itibaren de İngiliz Hapishanesi'ni bir kültür ve yeme-içme fonksiyonlarını sağlayacak Galata Evi haline getirerek geliştirdik. Galata Evi, Galata'nın kozmopolit yapısına uygun olarak gerek yemek gerek gezi ve konuşmalarla yerli ve yabanci şehir gezilerinin içinde yer aldı."

Kuledibi'nin bugünü konusunda neler söylersiniz?

'İstanbul'un tarihi ve kültürel kimliği iki yapıyla ortaya çıkıyor. İstanbul yarımadasında akropol üstündeki Ayasofya ve Haliç karşısı denizden kırk beş km. yükseklikte kurulu Galata Kulesi. Ayasofya Tanrının evinin, Kule ise tüccarların ve paranın sembolü oluyor.

Kulenin dibindeki açık alanlar Belediye tarafından organize ediliyor. Ancak Belediye'de bu yerlerin tarihi ile ilgili bilgi olmadığı için bölge yazboz biçiminde gelişiyor.'

* * * * *

İngiliz Karakolu'nun hemen altında şimdi Okçumusa İlköğretim Okulu olan binanın da geçmişine bakalım:

Adını, Fatih Sultan Mehmet'in okçubaşısı olan Okçu Musa'dan alan okul, 1850 yılında Rahibe Okulu olarak yapılmıştır. 1385 metrekare üzerinde dört ayrı bina halindedir. Çeşitli onarımlar geçiren okul daha önceleri yalnızca ilkokul öğrencilerini kabul ederken ilköğretim okulu durumuna getirilmiştir. Öğrenci başarı oranını ise %85'e yükselterek çalışmalarını sürdürüyor.

Okulun bitiminde, daha önce sözünü ettiğimiz Galata Derneği'nin yeni yönetim yeri bulunuyor.

Okulla derneğin karşısında, kapısındaki tabelada (Chiesa Du Santi-Apostoli Petro E Paolo in Galata) yazan Saint Piyer Kilisesi, 59-63 numarada yer alıyor.

15. yüzyıldan kalma bu İtalyan Katolik Kilisesi'ne bugünkü şekli, 1841 yılında Gaspare Fossati ve kardeşi tarafından veriliyor.

Başladığımız dik yokuştan inmeyi sürdürürsek yol üçe ayrılır. Karşımızda bizi Bankalar Caddesi'ne çıkaracak merdivenler vardır. Sol taraftaki Padesta'nın da bulunduğu Kartçınar Sokağı'dır. Sağ taraftaki kısa ve soba dirseği biçimindeki sokağın kıvrılma yapan yerinde, duvarında. Kraliyet Arması olan Saint Pierre Hanı ile karşılaşırız. Eski, yıpranmış ve içinde halen derme çatma işyerlerinin bulunduğu sokaktaki Saint Pierre Hanı'nın elbette özelliği vardır. Osmanlı Bankası'nın ilk kez faaliyet gösterdiği yer olan bu bina, aynı zamanda Andre Chenier'in doğduğu yerdir.

Andre Chenier

18. yüzyılın dünyaca ünlü romantik şairi Chenier, o zaman Fransız Ticaret Ataşeliği olduğu söylenen Saint Pierre Hanı'nda 1762 yılında dünyaya gelmiştir. Chenier, üç yaşına gelinceye kadar İstanbul'da kalan aile, 1765 yılında Fransa'ya dönmüştür.

Yunan kökenli anne ile Fransız kökenli babası olan Andre Chenier'in gelişimi, aile içi eğitimle olmuş, Londra'daki Fransız elçiliğinde çalışırken 1789 devriminin gerçekleşmesi üzerine, Paris'e gelmiştir. Bazı kayıtlarda, tutuklama kararı verilen kral yanlısı bir kadının kaçmasına aracılık ettiği için devrim karşıtlığı suçlamasıyla tutuklanıp daha sonra giyotinle öldürüldüğü ileri sürülüyor. Böyle bir olayın doğruluğunu saptamak zor. Ancak, Paris'e döndükten sonra Jakobine'leri karşısına alması nedeniyle halk düşmani ilân edilerek Saint Lazare hapishanesine atıldıktan bir süre sonra idam edildiği, daha çok kabul gören bir açıklama.

Şiirin sevilmediği bir çağın şairi olan Chenier'in giyotine giderken, başını ellerinin arasına alarak "bu kafanın içinde daha çok şey vardı," sözleri, şiir dünyasında acıyı besleyen bir damar olarak kalacak.

İkinci Paralel Yol

Andre Chenier trajedisini öğrendikten sonra, geriye dönüp karşımıza çıkan Kartçınar Sokağı'na girerek bu kez Bankalar Caddesi yönünden kule meydanına yöneliyoruz.

Kart Çınar Sokağı'na girer girmez Cenevizli bir koku benliğimizi sarar. Ve köşedeki Ceneviz'lerin en eski evi ihtiyarlamış bir selamla karşımıza çıkar. Bina, üzerinde 'Bu tarihi eser 1314 yılında Ceneviz'liler tarafından yapıldı' yazılı olan bir levhayı utanarak taşımak zorundadır.

Aynı sırada, Okçumusa Okulu'nun arka kapısı, 1882 yılında kurulan Saink Georgs Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu ile Saink Georg Gemeinde (Cemaat Evi) bulunuyor.

Buradan sonra asırlık binaların önünden geçip yola devam etmek istemezseniz, Bankalar Caddesi ile Banker Sokağı arasında bankerlerle kurulacak ilişkiyi kolaylaştırmak için Banker Abraham Kamondo tarafından Barok Usulü ile yaptırılan 8 şeklindeki sevimli bir döner merdivenle Bankalar Caddesi'ne inebilirsiniz.

Kartçınar Sokağı'nın tam karşısına gelen Banker Sokağı'na girmeden Kule Sokağı'na yönelip Medrese Sokağı'nı geçtiğinizde sağ kolda Özel Avusturya Saink Georg Hastanesi'nin önüne varırsınız Hastahanenin hemen yanında az bir merdivenle sizi Yüksekkaldırım'la buluşturan Horoz Sokak vardır.

Bundan sonra gelecek Hoca Ali Sokağı, bir köşesine Konak Pastanesini, karşı köşesine de bir zamanlar İngiliz postanesi olan Konmovi filmciliği kondurarak yolunuzu belirlemeniz konusunda yapacağınız seçimi bekler.

Yolunuzu sürdürmeye kararlıysanız, isterseniz Camekân Sokağa girip Ekrem'in kahvesiyle Petraki Apartmanı'nın arasından meydana çıkabilir, isterseniz Şahkulu Bereketzade Camisi ile Kuledibi Hastanesi'nin önünden geçerek yine Kule Meydanı'na ulaşabilirsiniz.

Üçüncü Paralel Yol

Ağırlıklı olarak hediyelik eşya ve giysi satıcılarının yan yana dizilmiş dükkânlarıyla bir pazar görünümü veren Camekân Sokağı'ndan yürüyüp İngiliz postanesi ile Konak pastanesinin arasından geçerek başlatacağınız yolculuk Hacı Ali Sokağı ile olacaktır.

Sokağa girer girmez tam karşıya gelen eski bina boşalmış ve altında Adnan Çağdaş'ın yıllardır çalıştırdığı Kardeşler Kıraathanesi kapanmıştır. Bu nedenle çay molası veremeyeceğimizi anlayarak yolumuza devam ediyoruz. Sol kolda yolumuza çıkan ve daha önce öyküsünü anlattığımız merdivenli Horoz Sokağı'na geçerek sağ tarafa bakıyoruz. Horoz Sokağı'nın karşısındaki Saink Georg Hastanesi'ni ve altında aynı hastahanenin ambulans ve otopark girişini arkada bırakıyoruz. Daha önce Banker Komonda'ya aitken şimdi Galata Residence olarak köşede başlayan bina sağ koldan neredeyse Felek Sokağı'nın ortasına kadar uzanıyor. Sol kolda, Ceneviz'lilere ait olduğu sanılan, bir duvar parçası ile başlayan ve bir alttaki Banker Sokağı'na kadar uzanan alan koruma altına alınmış. Çünkü inşaat yapılacakken, temel kazımında tarihi eser çıkmış. Yorgun ve teslim olma noktasına gelse de bu tarihi yıkıntının iç bölümünde yer alan bazı duvar ve bölmeler, merdivenler, konuşmaya, derdini anlatmaya çalışıyor.

Sokağın başındaki bir numaralı yapı ise, Karikatürisrler; Ferit Öngören, Tan Oral, İzel Rozental, Ohan, Ali Ulvi Ersoy, Semih Poroy ile Ressam İrfan Ertel ile daha birçok sanatçının sergi açtığı Sehnerder Temple Kültür Merkezi'dir.

Aralarında II. Abdülhamid'in terzisi Salamon Şloym, Atatürk'ün şapkacısı Aboron Frayne gibi ünlü terzilerin de bulunduğu Aşkenaz terzileri 1894 yılında (Tofre Begaddim) Terziler Sinagogunu burada kurmuşlardır. 1999 yılında da Galata Aşkenaz Kültür Derneği tarafından Sehnerder Temple Kültür Merkezi'ne dönüştürülen kültür merkezi, ağırlıklı olarak karikatür sergilerine yer vererek sanatsal etkinliklerini sürdürüyor.

Bundan sonra geri dönüp hem Felek hem de Banker Sokağı'nın karşısındaki iki ayrı merdivenden Karaköy'e inebiliriz. Buradan, sağa dönülürse Bankalar Caddesi'ne, soldan bir u dönüşü yapılırsa da Yüksekkaldırım Caddesi'ne çıkmak olası.

Serdar-ı Ekrem Sokak

Serdar-1 Ekrem Sokağı, binalarında yapılan iyileştirmelerle Kuledibi'nin en bakımlı sokaklarından birisi durumuna geldi. Girişten, Ali Hoca Yokuşu'na kadar olan bölümde üç dört binanın dışındakilerin hepsi restore görmüş ve boyanmış olduğu için, İtalya'nın dar olmasına karşın bakmaya doyum olmayan sokaklarını andırır. Sokak, binalarının tarihi özelliği kadar, bu binalarda yaşayanların hayatları ile, giderek çoğalan kültür merkezleri ve moda evleriyle de dikkatleri üzerinde toplar.

Bu açıklamayla, sokağı hızlı adımlarla yürüyemeyeceğimiz anlaşılıyor. Çünkü durak yaptığımız her kapı, bize içini dökmek ister.

Daha önce adı "Yazıcı" olan sokağın, sonuna doğru gelirken, sol kolda Kadri Bey Çıkmazı ve çıkmazda, restorasyon danışmanlığını Jeffrey Tucker'in yaptığı bir otel vardır. Tam karşısındaki iki bina ise, kendi adıyla sigara üretimi yapan, Modiano ailesinin malı iken, şimdi Milli Emlak'a kalmıştır.

Kadri Bey Çıkmazı ile, kavis yaparak Tünel'e ulaşan Şahkulu Bostan sokağı ve sağ koldaki Ali Hoca Yokuşu'na girmezsek, doğruca Kumbaracı Yokuşu'nun orta yerinde kendimizi buluruz.. Yokuşun sağ tarafı Tophane'ye sol tarafı ise Tünel'e çıkar.

Sağ kolu izleyerek yaptığımız girişte, büfe ve lokantaları geçince, etkinliklerinin yanı sıra, boyacı sandıklarını da kullanarak müzik yapan, ancak yeni bir kuruluş olması nedeniyle faaliyetlerini yeterince dışa yansıtmayan Manzara İstanbul'u görürüz. Onun yanında Mısırlı Ahmet olarak tanınan uluslararası darbuka ustası Ahmet Yıldırım'ın atölyesi vardır.

Mısırlı Ahmet

1967 yılında Ankara'da doğan Mısırlı Ahmet, kendine özgü bir teknik ve çalma stili geliştirmiş ve gittiği Mısır'da Türk Ahmet olarak isim yapmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra da, bir yandan ulusal ve uluslar arası düzeyde çalışmalarını sürdürürken, bir yandan da öğrenci yetiştirmektedir.

Mısırlı Ahmet'in bitişiğinde "Zifiri Karanlıkta" adı ile görme özürlülere ilişkin kültürel projeler üreten bir kuruluş yer alıyor. Kuruluşa gönüllüler dışında on bir büyük firma destek veriyor.

Görme özürlüleri, günlük hayatın içine çeken ve değişik çalışmalar yaptırarak toplumun körlüğe bakışı üzerinden 'görme' kavramini projeleştiren kuruluş, amaçlarını:

"Yaygın kanının 'görmek-bilmek' olduğu koşullar içinde, yeni bir çerçeve oluşturmak

Görmenin ve görülmenin sınırlarına körlerle ve körlerin doğasına en aykırı malzeme olan fotoğraf makinesi ile yaklaşmak.

Görme engelliler ile engelsiz toplum arasında yeni iletişim kanalları açabilmek.

İstanbul sanat müzelerinin 'Körcül' hale gelebilmesine katkı sağlayarak körlerin kültür-sanata katılım imkânlarını artırmak.

Şaşırtma gibi bir 'silahtan' (yöntemden) yola çıkarak körlerle ilgili yeni sorular sorulmasına zemin hazırlamak. Yarattığı merak duygusuyla daha fazla sayıda katılımcıya ulaşmak" olarak ifade ediyor.

Buradan ayrıldıktan sonra önünde durduğumuz apartman, on yedi yıl önce şaşırarak yaşadığım bir anıyı aklıma getiriyor.

İkilemde Bırakan Bir Anı

Birkaç kez ev değiştirdikten sonra on yedi yıl önce bu apartmana taşındık. Üstünde yazmayışını uzun bir süre merak etmediğimden adını kimseye sormadım. Çok sonraları Bronştayn olduğunu öğrendim. İçime bir merak düştü. Acaba, gerçek adı Leon Davidaviç Bronştayn olan Troçki ile, apartmanın ya da bu apartmanda yaşamış birinin ilgisi olabilir miydi? Çünkü Troçki 1929 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş, önce elçilikte, sonra Pera denilen Beyoğlu Tokatlıyan Oteli'nde kalmış, daha sonraları da 1933 yılına kadar oturacağı Büyükada'daki evine yerleşmişti. Araştırıp sordum ama bir bilene rastlamadım. Dünya Sosyalist hareketi konusunda uzman olan Rasih Nuri'ye danıştım: Yakından uzaktan bir ilişkisi olamayacağını belirtti. Benim merakım da Troçki ile apartmanı adaşlığı düzeyinde kalarak çözülmüş oldu.

Bronştayn apartmanının hem karşısında hem bitişiğinde yer alan önemli iki bina, gelip geçeni seyredip durur. Karşısındaki, Yıldız Aydınlatma mağazası iken moda evi yapılan ve alnına İbranice, Lâtince, Osmanlıca yazılar kazınan, eski hahambaşının adını taşıyan Asseo Hanıdır. 1960'dan başlayarak, ölümüne kadar Türkiye Musevilerinin kırk bir yıl dini liderliğini yapan David Asseo (1914-14 Temmuz 2002), sekiz dil bilmekte ve adını taşıyan evde oturmaktaydı.

Bronştayn Apartmanı'nın bitişiğinde de, 'Galata Bankerleri' bölümünde ayrıntıları ile tanıdığımız Musevi asıllı banker Abraham'ın aile adıyla anılan Kamondo Hanı var.

Kamondo ve Han'ı

Abraham Kamondo, İstanbul'un, özellikle Galata'nın çeşitli semtlerinde yüz yetmiş altı tane çeşitli amaçlar için kullanılan binalar yaptırmıştır. Saatçi Han, Yakut han, Lüleci Han, Gül Han, Kuyumcular Hanı ve Felek Sokakta Galata Residence'in bulunduğu Felek Han, daha sonra adları değiştirilen Kamondo hanlarıdır. Serdarı Ekrem Sokaktaki ise yine kendi adıyla anılmaktadır.

On daireye ayrılarak 1889-1890 yıllarında kiraya verilen hanın altı numaralı dairesinde Sultanın dişçisi olan Hantz Von Heyde, yedi numaralı dairesinde ise 1921 yılına kadar binanın mimarı Gustave Tedeschi oturmuştur.

Avrupa'nın çeşitli kentlerinde bankerlik kuruluşları ve taşınmaz malları olan Abraham Kamondo ölünce işlerin başına oğulları Nesim ve İsak geçmiştir. Onların da mirasçı bırakmadan yitip gitmelerinden sonra, iki Musevi, Abraham'ın evlilik dışı çocukları olduklarını iddia ederek dava açarlar. Oldukça uzun süren dava, mahkemenin başvurduğu hahambaşının, yakından tanıdığı Abraham'ın; evlilik dışı çocuğunun olmadığını bildirmesi üzerine son bulmuş ve tüm mallar hazineye kalmıştır. Uzun yıllar, başta Kamondo olmak üzere Benbasa, Uziel, Hesskiya, Müller, Maçorro, Dobrovic, Bronştayn'ların dışında daha birçok ünlü aileye ev sahipliği yapan Kamondo Han, daha sonra sahipsiz ve bakımsız kalmıştır. "İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" tarafından ikinci derece tarihi eser kabul edilen hanın 1982 yılında çatısı çökertilip camları kırılmıştır. Yaklaşık üç yıl önce Kazakistan'da faaliyet gösteren Beyoğlu A.Ş. satın almış olduğu binanın yüzünü aslına uygun, içini de yeni bir düzenleme ile lüks bir biçimde yapılandırarak satışa çıkarmıştır. İçinde Onur Öymen'in de bir dairesinin bulunduğu Kamondo Han bir dönemim kültür merkezi olmuştur. Bu bağlamda, "Kamondo Han, ressam Abidin Dino ile özdeşleşmiştir" demek yanlış olmaz.

Abidin Dino

Abidin Dino, Abidin Paşa'nın torunu olmasına karşın, kendi konumunu:

"Dedem paşaydı, bana onun adını verdiler, ama ben paşa değilim. Annemin babasına gelince, o da paşadır. Celal Paşa. Bektaşi tarikatındandır. İşte böyle, iki ilginç kaynaktan geliyorum. Ben Batılı değilim, gırtlağına kadar Doğuluyum," diyerek tanımlıyor.

Ressam, şair ve yazar olan Abidin Dino, 23 Mart 1913'de İstanbul'da doğuyor. Bir yaşında ailesiyle birlikte gittiği Cenevre'den 1926'da dönüyor. Yirmi yaşındayken, ilk D Grubu sergisinin, 1933 yılında Tünel'deki Narmanlı Yurdu, ya da Narmanlı Hanı denilen yerde açılmasına öncülük ediyor. Aynı grup, 1934 yılında üç, 1935 yılında da bir sergi daha açıyor.

Tevfik Fuat, yazdığı bir yazıda segiyi ve Abidin Dino'nun sanatını: "Abidin Dino bu grubun merkezini oluşturuyor. Fikir esaretinden kurtulmuş saf hisler onun basit resimlerinde yaşıyor. Kalem, irade ve şuur-dan kurtulmuş. Hür bir akışı var. Dino resimlerinde belirli bir fikir ve his yaşatmıyor. Hatlar çevikliğini ve ahengini kaybetmeden mantığın hâkimiyetinden sıyrılmış, iç gözlerde doğan soyut ve bağımsız hisler çiziyor. Şekil varsa şekil veriyor. bağdaşmayan zıt ahenkler. Onda saf bir sanat görüyor gibi oluyoruz. Hissin fikre üstünlüğünü kanıtlamaya uğraşmadan göstermek istiyor gibi. Onda hat şekle daima hâkim ve şekil maddeden uzak. Vezin yok, mânâ yok, gaye yok. Her şey heyecan. Bir parmak bir vücut kadar önem kazanıyor, büyüyor, uzuyor, karışıyor, bağlanıyor. Bununla beraber, kessek, parçalasak, ayırsak, yine hepsi ayrı soyut bir âlemde yaşayacaklar. Kalıplara dökülmemiş, sığmamış, vezinsiz hisler. Nizama, intizama uymayan isyankâr, hür bir sanat var. Onun gözleri, hissi bulmak için fikri daima ayıklıyor. Hür bir sıyrılış, bir çırpınış. Heyecanları daima mağrur, keskin bir istihza ile bitiyor. Resimlerinde his mantığa hain bir gülüş fırlatıyor.

Dino'yu anlamak için onu iç gözlerle yaşayan bir kör tasavvur etmemiz lazım," diyerek değerlendiriyor.

Bu kez 1940 yılında Abidin Dino'yu, Kuledibi'nde yerkeşik olarak görüyoruz. O zamanki adıyla Yazıcı Sokağındaki Kamondo Hanının en

üst katında, atölye olarak bir yer kiralıyor. 1942-1946 yılları arasında orada kalan Rasih Nuri Îleri, on altı lira olan kirayı ödemekte zorlandıklarını belirtiyor.

O dönemde, meyhaneler dışında sanatçıların buluşma yeri yalnızca Nisuvaz olduğundan, Abidin Dino'nun atölyesi kısa bir sürede sanat merkezi haline geliyor. Abidin Dino, Avni Abraş, Agop Arad, Nuri lyem, Kemal Sönmezer, Selim Turan, Nejat Melih Devrim ile afiş ustası Yusuf Karatay ve Heykeltıraş Faruk Morel'den oluşan sanatçılarla, Liman Grubu ya da Yeniler Topluluğu'yla 10 Mayıs 1941'de Beyoğlu Matbuat Müdürlüğü Salonunda açtığı Liman Sergisi, ilginin çoğaltıp çevresinin daha da genişlemesine neden oluyor. Resim kültürünün yaygınlaşması konusunda, önemli bir işlevi yerine getiren bu sergide, toplumsal içerik ve güncel yaşam öne çıkarılıyor. Cenevizlilerden bu yana ününü yitirmeyen Galata Limanı'nı günün gerçekleriyle, özellikle de balıkçılarla bütünleyerek açılan sergi, hem sanatçılar arasında, hem de toplumda büyük ve olumlu bir yankı buluyor.

İşte bu serginin hazırlandığı Kamondo Hanı'ndaki Abidin Dino atölyesine, akrabalarının dışında Yaşar Kemal, Mina Urgan, Nail V. Çakırhan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halet Çambel, Sait Faik, Fikret Adil, Bedri Rahmi, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Oktay Akbal, Cahit Irgat, Asaf Halet Çelebi ve daha birçok sanatçı geliyor. lçki içiliyor, sohbet ve tartışmalar yapılıyor. Ne yazık ki, buraya gelen sanatçıların sesine ve sözüne tanıklık yapan odalar ve duvarlar şimdi yıkılmış durumda. Oysaki o günlerle ilgili yapılacak araştırmalarla, edebiyatımıza birkaç anı kitabi kazandırmak büyük bir zenginlik olabilirdi.

Dönemin diğer sanatçılarından birçoğu gibi Abidin Dino da tutuklandı, hapse atıldı ve sürgüne gönderildi. Bütün bunlara karşın, edebiyata ve resim sanatına katkı sunmaktan geri durmadı. Ulusal ve uluslararası alanda önemli bir yeri olan Abidin Dino'ya ilişkin bir plakanın Kamondo Hanının duvarlarında yer almaması, sanatçıya verdiğimiz değeri açığa vuruyor.

Doğan Apartmanı

Yalnızca Serdar-ı Ekrem sokağının değil, İstanbul'un en görkemli binalarından biri olan Doğan Apartmanı da bu sokakta bulunmaktadır. Köklü bir geçmişi olan bina, sağ koldaki Ali Hoca yokuşunu geçer geçmez başlar. Ama, öyle elinizi kolunuzu sallayarak içeri girebileceğiniz aklınıza gelmesin sakın. Mülkünün de, kirasının da astronomik rakamlarla söylendiği apartmanın, dış mermer merdivenlerinden çıkıp haşmetli bir kapıdan içeri girince, sağ koldaki odadan çıkan bir görevli dikilir karşınıza. Kime gideceğinizi sorar. Bu basit işlemden sonra, yolların açılacağını sanmayın. Bu kez görevli, iç telefonla ev sahibine, geleninin adını vererek kabul edip etmeyeceğini sorar. Olumlu yanıt alırsa, elindeki manyetik kartla binaların bulunduğu avlu kapısını açarak sizi buyur eder. Bundan sonra, ya gördüğünüz güzelliğin karşısında biraz oyalanır ya da ziyaret edeceğiniz kişinin kaldığı bloğa doğru yönelirsiniz.

Önceleri Mehmet Paşa Konağı'nın bulunduğu ve Moltke'nin mektuplarında da konu ettiği bu yer 1868 yılında Prusya Elçiliği tarafından satın alınmştır. 1870 yılında çıkan yangından sonra, bir süre de Alman Çocuk Yuvası olarak kullanılmıştır. Elçiliğin 1874 yılında taşınmasının ardından, Belçika'lı bir tütün tüccarı olan Helbig ve ortağı tarafından 1892 yılında alınıp yıktırılmıştır. İtalyan mimar Raimondo D'aronco tarafından da 1895 yılında yapımı tamamlanmıştır. Bundan sonra, sahibinin adıyla, Helbig Apartmanı ya da Nahit Bey Apartmanı olarak anılmıştır Musevi kökenli Mair de Button tarafından açık arttırma ile 1919yılında alınıp el değiştirince bu kez de yeni sahibinin adını almıştır. 1929 yılında Berlin'deki Viktorya Sigorta'ya bağlanması nedeniyle adı Viktorya Han'ına dönüştürülen binanın, aynı yıl kuzey tarafına tenis sahası yapılmıştır. 1942 yılında bankaların taşınmaz mal alımları yasayla engellenmiş olduğundan, Yapı Kredi Bankası'nın sahibi olan Kazım Taşkent, binayı, İsviçre'de kayak yaparken yaşamını yitiren oğlunun adına kurulmuş olan Doğan Sigorta'ya aldırtmıştır. Önce irtifak hakları satılan binanin, 1950 den sonra kat mülkiyetine çevrilmesinin ardından, dört bloğa ayrılarak satışı gerçekleştirilmiştir.

1970'li yıllarda, Kuledibi'yle birlikte Doğan Apartmanı da gözden düşmüş ve Anadolu'dan gelen vatandaşların akınına uğramıştır. Daireler, kısa aralıklarla el değiştirmiş, tenis sahası satılmış, küçük dükkânlar yıkılmıştır. Daha sonra da, şimdi otopark olarak kullanılan

tenis sahasındaki asırlık akasya ağaçları kesilmiştir.

Gerek konumu gerek rahat kullanımı gerekse boğazı gören manzası nedeniyle lüks bir kimliği olan altı katlı, kırk dokuz daireli Doğan Apartmanı, ünlü birçok konuğa kimi zaman geçici kimi zaman da sürekli ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan birisi renkli bir kişiliğe sahip Sakallı Celal'dir.

Sakallı Celal

Gerçek adı Celal Yalınız olan Sakallı Celal hakkında Orhan Karaveli, "Bir Bilinmeyen Ünlünün Yaşam Öyküsü" adlı kitabıyla, kapsamlı bir biyografik çalışma yapmıştır. Sakallı Celal: "Bu ülkede ilgililer bilgisiz, bilgililer de ilgisizdir,' ya da 'Türkiye'de aydın geçinenler Doğu'ya doğru seyreden bir geminin güvertesinde Batı yönünde koşturarak batılılaştıklarını zannederler' ve benzeri kaynağını bilmeden ifade ettiğimiz birçok özlü sözü ilk kez dile getiren kişidir.

Ankara'da bir lisede müdürlük yaparken, aynı zamanda arkadaşi olan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi ile aralarında geçen bir olay Sakallı Celal'in kişiliğini göstermesi bakımından oldukça ilginçtir: Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ülkenin ihtiyacı gerekçe gösterilerek son sınıf öğrencileri ile birlikte bir önceki sınıf öğrencilerinin de mezun edilmesi istenir. Sakallı Celal, anlayışına ters gelen bu isteme karşı durarak istifa eder. O'nu kararından döndürmek isteyen Bakan'a verdiği yanıtta noktayı şöyle koyar:

"Bak Hamdullah, Meşrutiyeti ilan ettik, olmadı. Cumhuriyet'i getirdik, yine olmadı. Bir de ciddiyeti denemeye ne dersin?"

"Öğrencim" dediği Nazım Hikmet de dahil olmak üzere çok geniş bir arkadaş ve tanış çevresi bulunan Sakallı Celal'e, Kazım Taşkent Doğan Apartmanı'nda oturması için bir yer vermiş ve burada 6 Haziran 1962 günü yaşamını yitirmiştir.

Dr. Robert Anhegger

Doğan Apartmanı'nda uzun yıllar kalanlardan biri de Mualla Eyüboğlu ile 27 Mart 2001 yılında ölen eşi Dr. Robert Anhegger'dir. Bedri Rahmi ile Sabahattin Eyüboğlu'nun kardeşi olan Mualla Eyüboğlu Türkiye'nin ilk mimarlarındandır. 1919 yılında Erzurum/Aziziye'de doğmuş, 1942 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümünü bitirmiştir. Köy Enstitülerinde mimar, inşaat sorumlusu ve öğretmen olarak çalışmıştır. Daha sonra, tarihi anıtların onarım ve restorasyonlarını gerçekleştiren Mualla Eyüboğlu, Cahide Tamer'in 16 Mayıs 1955 tarihinde başlattığı Rumelihisarı'nın onarımına Selma Emler ile birlikte katılmış olup 16 Ağustos 2009'da yaşamını yitirmiştir. Eşi, Viyana doğumlu Doktor Robert Anhegger ise Hitler Faşizmi nedeniyle Almanya'dan 1935 yılında ayrılmış, 1940 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Mualla Eyüboğlu ile evlenen ve İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümündeki öğretim üyeliğinin yanı sıra Türk Folklor ve kültürü üzerinde yoğun çalışmalar yapmıştır. Maya Sanat Galerisi'ni kuran, uzun yıllar İstanbul Goethe Enstitüsünün yöneticiliğini yapan Anhegger'in, Türkleşmiş bir Alman ve sevilen bir Türkolog olduğu yazılıp söylenmiştir.

Rasih Nuri İleri

Bir de doksanlık delikanlısı vardır Doğan Apartmanı'nın: Rasih Nuri İleri. Evinin kapısından adım attığınızda, bir resim galerisine mi, kitaplığa ya da belgeliğe mi girdiğinizi anlayamazsınız. Çünkü, saydıklarımın hepsini kapsar Rasih Nuri İleri'nin evi. Duvarlarda asılı olanların dışında, bir oda dolusu tablo, odalar dolusu da kitap, güzelliklerini sunmak için hazır bekler.

Dino'ların, Elif Naci, Avni Arbaş, Zeki Faik İzer ya da başka bir ressamın tablosunu mu görmek istiyorsunuz, gözlerinizin önüne dikilip hemen kendini gösterir.

Büyük salondaki kitaplıkta göz kamaştıran, kitap hastalarının da ağzını sulandıran, ciltlenmiş, dededen babadan kalma eski Türkçe, Fransızca, İngilizce, Rusca vd. kitaplar, dört metrelik tavan boyundaki yükseklikten bakar. Salondaki Kitaplığın gözlerini diktiği odanın diğerlerinden ayrıcalığı vardır. Çünkü burası belgeliktir. Üzerinde "girilmez" yazmasa da girilemeyen bu odanın kapısını aralayıp sevdiklerine gösterdiği de olur Rasih Nuri İleri'nin.

Türkiye'de edebiyatla, özellikle de siyasetle uğraşanların, "Rasih Nuri İleri kimdir" türünden bir soruya ihtiyaç duymayacaklarını çok iyi biliyorum. Ama yine de yeni yetmelerin birçoğuna gerekli olabilir düşüncesiyle kısaca değiniyorum.

1 Ocak 1918'de kardeşi Celal Nuri ile birlikte, İleri Gazetesini çıkaran Suphi Nuri İleri'nin oğlu olan Rasih Nuri, (kendi oğluna da babasının adını vermiştir.) 28 Mart 1920 günü Cenevre'de doğmuş, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik bölümünü bitirmiştir. Sayadı gibi İleri görüşlü bir ailenin çocuğu olması, çok genç yaşta bilinçlenip kendisini siyasetin içinde bulmasına yol açmıştır. Bu nedenle, Rasih Nuri İleri'yi, işçi sınıfıyla ilgili hemen hemen tüm parti, dernek ve birlik örgütlenmelerinin içinde görmek olasıdır.

Feodal sınıfın yapısı gereği, yapılan aile içi ya da akrabalar arasi evlenmeler, İleri ailesinin iyiden iyiye büyümesine yol açmıştır. Bu olgu, birçok döneme doğrudan ya da dolaylı tanıklığının yanı sıra, o dönemlere ilişkin belgeleri edinmesini de sağlamıştır.

Rasih Nuri, kimseye emanet vermese de, elindeki kitap ve belgelerden,

gereksinimi olanları yararlandırır. Bir gün rakı masasında, çok aradığım halde Neriman Hikmet'in "Köyün Dullanı" adlı kitabını bulamadığımı söyledim.

"Bende var, yarın veririm," dedi.

Ertesi gün, ben daha toparlanıp evden çıkmadan, Rasih Abi, kendi makinesiyle çekip kitabın fotokopisini eşime bırakmış.

Sohbetine doyum olmayan dost canlısı Rasih Nuri İleri'nin oğlu Şair Suphi Nuri'nin de yandaki blokta bir dairesi var. Genç yaşta yaşamını yitiren Suphi Nuri'nin eşi Mahmure Îleri de Şair Refik Durbaş'ın kardeşi. Yalnız o kadar değil. Refik Durbaş da bir zamanlar Kuledibinin sakini olmuş. O günleri, "Kuledibine Gençlik Ziyareti" adlı yazısında şöyle anlatıyor.

"İkimiz de Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenciydik. Akşamüzeri fakülteden birlikte çıktık,... Ben Yenikapı'ya gidecektim, Kemal'in Kahvesi'nde güneşin kulağını Marmara'da kızartmaya; o Şişhane'ye, bir gazetede çalışmaya... Tam ayrılacağımız sırada, 'İşi bırakıyorum,' dedi, 'sen çalışmak ister misin?' 1967 yılının yaz bahar ayları... İşini bana devreden arkadaşım Eyüp Yıldırım. İş ise o yıllarda Şişhane'de yayımlanan Yeni İstanbul gazetesinde düzeltmenlik... İşte bu tarih ve olay, benim gazetecilik yaşamımın da başlangıcıdır. O yaz bahar ayında Eyüp Yıldırım, beni Beyazıt'tan alıp Şişhane'ye; o gazete binasına götürmeseydi, ben şimdi emekli bir edebiyat öğretmeniydim belki de... Yeni İstanbul gazetesinde çalıştığım üç yıla yakın süre ise o yıllarda İstanbul' adına kullandığım pasaportta 'Galata' mührünün damgasını taşıyacaktır. Galata ki, bir gün yakılacaktır ve yakılmıştır İlhan Berk Galata Kulesi meydanının, o yıllar 'Kuledibi' denilirdi, 1961'deki fotografisini şöyle çıkarmaktadır: 'İki kahve, dört berber, bir kadın berberi, dört bakka, dört kasap, beş manav, iki helvacı, dört tuhafiyeci, üç elektrikçi, iki mezeci, iki kolacı, iki eskici, üç tenekeci, bir kontrplakçı, bir basımevi, bir mermerci, bir eczane, bir balıkçı, iki terzi, iki nalbur, bir Tekel bayii, bir hurdacı, bir fotoğrafhane... Hurdacı', birkaç yıl sonra 'börekçi'ye dönüşecek ve Yeni İstanbul'da gazeteciliğe başlayan Refik Durbaş, bu börekçi'nin bulunduğu derme çatma apartmanın en üst katını mekân tutacaktır. Geçen gün arkası kuşlu cep aynasında seyredercesine 40 yıl öncesinin Kuledibi'ne misafir oldum. Kuleden inen yolun Yüksekkaldırım'la kesiştiği köşedeki o köhne apartman, o gün de anayurdunun sınırları dâhilindeydi. Gençliğimin nice güzelliklerinin Kuledibi'nin sınırları dahilinde kaldığı gibi..."

Kuledibi genelinde olduğu gibi Serdar-ı Ekrem Sokağı da zaman içinde değişimlere uğradı. Bir zamanlar, ilerisinde mandıracılık yapılan sokak, çeşitli iş kollarındaki esnaf ve avize imalathanelerine ev sahipliği yaptıktan sonra, kaplamacı, keresteci ve avize satıcılarının ağırlıkta olduğu bir konuma geldi. Şimdi de moda evlerinin akınına uğramış durumda.

Ali Hoca Yokuşu

Serdar-1 Ekrem'den sağ tarafa dönen bir tek yol var. Dar ve incecik uzanıp Lülecihendek Caddesi ile buluşan ve daha önce önünden geçtiğimiz bu sakağın adı Ali Hoca Yokuşu. Bu dik yokuştan inmeyi yeğlediğinizde, sol koldaki sokağın üst yanında 'Kölemen Çıkmazı' yazdığını göreceksiniz. Böyle olunca, ister istemez sokak adıyla köleler arasında bir ilişki kurmaya kalkıyorsunuz. Acaba, köleleri bu sokakta ya da sokaktaki eskiden han olan evlerde bir süre tutmuş olabilirler mi? Elde açıklayıcı belge olmamasına karşın, Osmanlı döneminde egemen sınıfa mensup bazı kişilerin köle çalıştırdıkları biliniyor. Ayrıca, köle sınıfının olması da bu kanıyı güçlendiriyor. Yine de, altmış adım boyunda, yenileşme ve tem nme ihtiyacı içinde çırpınan bu çıkmaz sokaktan yeterince aydınlanamadan ayrılıyorsunuz.

Köşesindeki Galata şekercisinden ağzınızı tatlandırarak Dibek Sokağına girdiğinizde iki seçenek çıkar karşınıza. Dosdoğru yürüdüğünüzde, tam karşınıza sağ tarafında birkaç evin yer aldığı "Barın Yurt-Huzurevi" gelir.

Daha önce sözünü ettiğimiz üzücü toplumsal olaylardan sonra, Kuledibi ve çevresinde, Türkiye'den ayrılmak istemeyenlerle, çoğu Yahudi, fakir azınlıklar kaldı. 1970 ve öncesinde Yahudi kökenli fakirler, ellerinde bir torbayla sokağa çıkarlar ve yollarının üzerindeki tahta parçalarını toplarlardı. Neve Şalom'un önünde dilenciler beklerdi. Bunlardan ve benzeri görüntülerden rahatsız olan Neve Şalom Vakfı, 1974 yılında, kendisine bağlı olan Matan Basater, yani Barın Yurdu kurarak fakirleri ve yalnız kalmış varlıklı kişileri koruma altına aldı. Halen, otuz oda ve altmış yataklı binasında hizmetini sürdürüyor.

Sözü daha fazla uzatmadan, diğer seçeneğe geçelim: Otoparktan sonra yarım daire çizerek Lülecihendek Caddesi'ne çıkmak isteyen Dibek Sokağı'nın orta yerine yaklaştığınızda bir sürpriz bekler sizi. Çünkü kapı numarası 17 olan iki katlı binanın altı, yetmiş seyirci alabilecek şekilde düzenlenmiş 'Tiyatro Z'nin yeridir. Üst katında, Ankara'da Cumhuriyet Savcısı olarak görev yaparken 24 Mart 1978 günü kontrgerilla tarafından öldürülen 1934 doğumlu Doğan Öz'ün eşi Sezen Öz ile kızı, "Tiyatro Z'nin kurucusu Bengi Heval Öz oturmaktadır.

Tiyatro Z

Bengi Heval Öz ile Dramaturg Cem Kenar tarafından 2006 yılında kurulmuştur.

1973 doğumlu Bengi Heval Öz Ankara Sanat Tiyatrosu'nda çalışmaya başlamış, Rutkay Aziz'in asistanlığını yapmış, bu arada Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nü bitirerek İstanbul'a taşınmıştır.

Cem Kenar, 1970 yılında İstanbul'da doğmuş, Çatalca Endüstri Meslek Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda sözleşmeli olarak çalışmaya başlamıştır.

Yetmiş kişilik salonlarında; bugüne kadar Dört/Dört, Camda Duran Kadın, Yoldan Geçen Adam, Krapp'in Son Bandı adlı eserleri sahneye koymuş olup tiyatro bünyesinde atölye çalışmaları da yapmaktadırlar.

Tiyatrodan çıkıp sokağın Lülecihendek Caddesi'ne kıvrılan kesiminde yürüdüğümüzde, gecekondu tarzı tek katlı ev ve dükkânlar dikilir önünüze. Meydana yakın sokaklarla karşılaştırdığınızda, şaşırmakla üzülmek atasında bocalarsınız. Çünkü bakımsızlıktan bitkin düşmüş bir haldedir. Sokağın caddeyle birleştiği köşede, üstündeki işlemelerle yorgun ve çirkin bir yüzle bakan asırlık binanın önünden içiniz burkulmadan geçmeniz olası değildir.

Tatarbeyi Sokağı

Dibek Sokağının tam karşısında ise, Serdariekrem'in paraleli olan Tatarbeyi Sokağı vardır. Aynı sokakta kırk yıldır demircilik yapan Artin Usta, bir zamanlar bu sokakta ağırlıklı olarak Rus kökenli Tatarların yaşadığını dedesinden aktarımlı olarak dile getirdi. Böyle olunca, Tatar öncüleri için söylenen "Tatar Beyi" unvanının, sokağa ad olarak verilmesi de anlaşılır hale geldi. Ama, yine de geçmişten yakına çağırdığım olaylar düşündürdü beni.

Rus Okulunda Bir Yıl

Düşündürdü, çünkü Bakırköy'den Kuledibi'ne taşındığımızda, oturduğumuz ilk ev, Tatarbeyi Sokağı'ndaydı. Girişin sol yanındaki, şimdi Yüksel Menteşe'nin bulunduğu eve benzemeyen iki katlı binanın ilk katıydı. Mal sahibinin istediği zaman çıkmak koşuluyla kiraladığımız bu yerin odalarında çok güzel mermer şömineler vardı. Daha sonra. Buranın Rus Okulu olduğunu öğrendik. Hem okul binasının hem de aynı sokaktaki Kasoretto Apartmanı'nın yüzünde Stalin suretlerinin bulunması, bir dönem Rusların da bu sokağın sakini olduklarını kanıtlıyordu.

Nasıl olduysa olmuş, mal sahibi burası için yıkım izni almıştı. İnanamadığım bu durum karşısında, ilk kez çizmeden yukarı çıkarak: 'Sizin bu binalarda oturmaya hakkınız yok' dedim. Daha sonra aynı leri, eski desenli antik taşları söküp yerine tuvalet taşları döşeyen ya da tavanlarındaki desenleri boyayan birçok kişiye söylediysem de değişen bir şey olmadı. Ne var ki, belki küçük bir onarımla kültürel hizmet verebilecek olan bina yok olup gitti.

İşte bu binanın önünden anılarımın sarmaşıklığı içinde geçtikten sonra, aynı sokaktaki on altı numaraya doğru yürüdüm. Çünkü, kaynakların çoğu Makrizade Hüseyin Çelebi Camisi'nin burada olduğunu yazıyordu. Oysaki cami, aynı sokak üzerindeki Ali Hoca Aralığında bulunmaktadır. Aralık ise, Lülecihendek caddesi girişinden seksen beş asımlık bir uzaklıktadır. İki yüz metrekare alan üzerine Makrizade Hüseyin Çelebi tarafından 1709 yılında yaptırılmıştır. Aynı zamanda "Bozacı Mescidi" olarak da anılan caminin 1970 yılında onanımı yaptırılmıştır. Cami olarak verilen adreste ise, şimdi bir sanat evi durmaktadır. Şaşkınlığımı kendime saklayarak Galata Art'a girdim.

Galata Art

Burası ebru ustası Mustafa Düzgüncan'ın klasik sanat anlayışını sürdüren Ezgi Turan ve Nesime Kantar'ın kurduğu ebru atölyesi ve sergi salonu. Salonda ise küçükken kunduracı olan babasının deriden yaptığı maskelere merak sarıp, çalışmalarını geliştirerek bakır üzerinde uygulayan ve insan hallerine toplumsal boyut kazandırarak vermeye çalıştığını söyleyen Selçuk Demiröz'ün maskeleri, tel ve bakır heykelleri yer alıyor.

Okay Temiz

Aynı sokaktaki on beş kapı numaralı kırmızı boyalı garaj kapısının olduğu yerde ise cazcı ve vurmalı çalgılar ustası 1939 doğumlu Okay Temiz'in müzik Ritim Atölyesi bulunmaktadır. Müzik zevkini annesinden alan ve sanatını uluslararası boyutta geliştirerek çeşitli etkinlikler katılan Temiz'in atölyesini geride bırakarak Lülecihendek Caddesi'ne çıkıyoruz.

Lülecihendek Caddesi

Caddenin adına bakarak, burada lüle üretiminin yapıldığını tahmin etmek zor değil. Kaldı ki yapılan bazı kazılarda lüle taşlarının bulunması, bu tahmini daha da güçlendiriyor. Ancak, bilgiyi ve bulguyu doğrulayacak kimse kalmamış durumda. Bu nedenle, tam tahminimi yazıp geçecektim ki, M. Şehmus Güzel'in yaptığı Abidin Dino adlı biyografik çalışmada yer alan Abidin Dino'nun yaZısı düğümü çözdü. Çünkü Abidin Dino "Son Büyük Lüleci: Hüsnü Usta" adını verdiği yazıda olayı şöyle somutluyordu.

"Galata'nın bitişiği Tophane. Bir zamanlar ara yerde, yan sokakta bir mahzen vardı. Alt Galata'nın ün salmış Kızıl Kil'i, bu ocaktan çıkar... Üç beş basamakla inilen bu ocakta dünyanın son büyüklüleci ustası çalışır. Arkadaşımızdır, seksenliktir, iki büklüm ve kamburdur. Adı Hüsnü Usta.

1975 yılında Paris'te, bu satırları yazarken masamın üstünde ustanın, birbirinden güzel, beş lülesi dizilidir. Yarım yüzyılda neler yitirmiş, vermiş ya da kaptırmışımdır ama ustanın lülelerini kimseye hediye etmem...

İhtiyar usta işinin önemini biliyordu, gerçi bir ayağı çukurdaydi ve yeryüzünde kimsesi kalmamıştı. Cömert yaşamıştı, meteliksiz ölecekti. Zaten artık dünyada lüle müşterileri tükenmişti; İngiliz pipoları piyasayı turunca, Marsilya, Ceneviz, Venedik, Cezayir, Tunus artık mal almıyordu.

Bir tek müşterim kalmasa bile lülelerimi ahrette erenler kullanır, eyvallah diyordu inatçı usta...

İpek böceği kozasını, ipekli kumaş tezgâhı uğruna yapmaz ki! Kozanın karanlığında ipliğini örer durur, başka türlü edemez çünkü...

Ustanın elinde 'kaymaklı' kil nasıl da çiçeklenirdi, canlanırdı, anlam kazanırdı... Böylesi bir hüneri, o tarihlerden ancak yirmi yıl sonra Vallauris'te Picassso'nun yanında, aynı masa başında, kilden uçtu uçacak güvercinler yaptığında tekrar görecektim...

Usta, yaş kızıl lülelere, dizi dizi kızıl lülelere, teker teker damgasını vurur."

Bir dönem zengin ailelerin oturduğu cadde, "bina yıkılsa da mihrabı yerinde" deyişine uyumlu bir örnek oluşturur. Önceleri, kış mevsiminde çocukların kaydırak oynadığı cadde, hüzünlü bir bakışın çizdiği yol gibidir. Çünkü boşalan evlerin çoğu, işyeri akınına uğramış, çocuklar gitmiş ve kapı sohbetleri bitmiştir.

Bu caddeyi adımlarken bilebildiğim iki ünlü hekimden söz etmemenin vefasızlık olacağını düşündüm. Çünkü binlerce hasta, onların bu caddedeki kapılarına nice umutlarla varmışlardır. Bunlardan birisi, Türk Pediatri Kurumunun kurucularından Nikola Fakaçelli, diğeri de iç hastalıkları uzmanı Rum kökenli Niko Mikrosis'tir. Bu hekimlerin ev ya da muayenehaneleri bilinmezlere karıştıysa da adları hâlâ yaşamaktadır.

Tophaneye kadar uzanan Lülecihendek Caddesinin sağ kolunda yer alan en önemli yapılarından biri de Saint Benoit Özel Fransız Lisesi'dir. Arka kapısı yakın bir zamanda kapanıp ön kapısı Kemeraltı Caddesi üzerinde kalan okul, İki Cadde arasındaki çok geniş bir alana kurulmuştur. Külliye biçiminde oluşturulan okulun sınırını, araya diklemesine giren ve üzerinde dispanser bulunan Revani Sokağı belirler.

Saint Benoit Fransız Lisesi

Galata'nın Ceneviz kolonisi olduğu dönemde, Bedenicten Manastırı'na bağlı rahipler tarafından 1362 yılında kurulmuştur. Pera Sarnıcı Manastırı olarak da anılan manastırdan armağan olarak yalnızca liseye girişteki Çan Kule'si kalmıştır.

Sırasıyla İtalyan ve Fransız Benedicten keşişlerinin denetimine girmesinin ardından XIII. Gregorias tarafından Cizvit Rahiplerine verilmiştir. Onlar da okulu, manastıra bağlı olarak 1583 yılında öğretime açmışlardır.

1586 yılında baş gösteren veba salgınında tüm görevlilerin ölmesi üzerine yönetimi Kapusen Rahipleri almıştır. Ancak, Rahip Aziz Joseph de Leonessa, III. Murat'ı ziyaret edip Hıristiyan olmasını teklif edince tüm rahipleriyle birlikte tutuklanmış ve hepsi de sınır dışı edilmiştir.

Daha sonra yönetim, Marsilya kökenli Pierre-Francois Viguiler'le birlikte on yedi Lazarist din adamına devredilmiştir. Bu değişikliğin yapıldığı 17 Temmuz 1783 tarihi de Saint Benoit Lisesi'nin kuruluşu olarak kabul edilmiştir. I.Dünya Savaşı yıllarında kapatılarak Askeri Hastane olarak kullanılan okul, 1919 yılında tekrar öğrenime açılmıştır.

1921 yılında yapılan Ankara Antlaşması ve 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda Türkiye'deki Fransız eğitim, sağlık ve din kurumlarının faaliyetlerini sürdürmeleri güvence altına alınmış ve böylelikle Saint-Benoit Lisesi bugünlere gelmiştir. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat ve 1935 yılında çıkarılan Özel Eğitim Kurumlan yasalarıyla tüm yabancı okullarda olduğu gibi Saint-Benoit'da da önemli değişikliklerin yapılması zorunlu olmuştur. Çıkarılan bu yasalarla, okul içinde dinî sembollerin, yabancı devlet adamlarına ait fotoğrafların ve bayrakların bulundurulması; ayrıca okulda görevli din adamları ve rahibelerin okulda dini kıyafetle dolaşmaları yasaklanmıştır. Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerinin Türk öğretmenlerce Türkçe olarak okutulması kuralı da bu kanunlarla getirilmiştir. Bunun dışında okulda Müdür başyardımcısının da mutlaka Türk olması koşulu konmuştur. Yeni kuralları benimsemeyen çok sayıda rahip ve rahibe de bu dönemde Türkiye'den ayrılmayı yeğlemişlerdir.

Okulun girişinde bulunan ve Fransa Büyükelçisi Salignac Baronu Jean de Gontaut-Biron ile Macaristan ulusal kahramanı II. Râköczi Ferenc'in mezarlarını da barındıran kilise, 1929 yılında onarılmıştır.

1931 yılında, yabancıların ilkokul açmalarının yasaklanması kapsamında Saint-Benoit ilkokulu da kapanmıştır. 1930'larla başlayan zaman diliminde, büyük çoğunluğu oluşturan Fransız rahip ve rahibelerin sayısı yavaş yavaş azaltılmış ancak müdürler hep Lazarist teşkilatına mensup rahipler arasından atanmıştır.

Saint-Benoît Lisesi, Türkiye'de öğrenci kulüplerinin kurulmasına öncülük etmiş, 1950'lerden itibaren Gezi Kolu, Spor Kolları gibi faaliyetler geliştirmiştir. 1948 yılında kurulmuş olan Satranç Kolu ise, her yıl düzenlenen İstanbul Liselerarası Satranç Turnuvalarında 1959 yılına kadar birinciliği elden bırakmamıştır.

30 Mart 1953 günü yaşanan bir olay, gazetelerde yayımlanan haberlerle Saint Benoit'u yine gündeme taşımıştır.

Kız Lisesi Bölümü'nden mezun olduktan sonra, aynı lisede öğretmen yardımcısı olarak görev yapan Anastasya'nın, inanç değişikliği yaparak katolik olmasından okuldaki rahipleri sorumlu tutan erkek kardeşi Dimitri Eleftariadis, okul müdiresi ile başrahibeyi tabancayla yaralamıştır. Olay sonrasından Rum kökenli birçok kişi çocuğunu okuldan almıştır.

1995 yılında Felsefe Kulübü kuran Saint Benoit'a ilk kez uygulamasını yaptığı bu girişimle diğer okullara örnek olmuş, yıllardan beri sürdürdüğü eğitimle de bugün hayatın her alanında başarılı olan öğrenciler yetiştirmiştir.

Caddenin sol tarafında ise, boy sırası gözetmeden eski ve yenilenmiş binalar yer alıyor. Yenilenmiş binaların birinde, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı SAE adlı bir Enstitü görülüyor. Hiç duymadığımız bu kurumu tanımaya çalışıyoruz. Sonuçta, merkezi Avustralya/ Sidney'de olan SAE'nin 1976 yılında kurulmuş olduğunu; ses, dijital film, animasyon, veb ve oyun tasarımı yaptığını ve on beş bin aktif üyesiyle dünyanın en etkin özel medya eğitim kurumu olduğunu öğreniyoruz.

Az ileride bulunan Aslan Han da, yıldızı parlayan binalardan biri. Camları kırılarak uzun yıllar caddeye boş gözlerle baktıktan sonra 2005 yılında satın alınarak onarıma sokuldu. Ev olduğu zaman evliğini, işyeri olduktan sonra da hanlığını bilmiş bu yapı, şimdi de

işyeri olarak kullanılıyor. Kiracılarından birisi de Buğday Derneği. 1990 yılında kurulmuş olmasına karşın 2002 yılında kurumsallaşan dernek, ekolojik yaşam bilincini geliştirmek amacıyla faaliyet gösteriyor.

Caddenin 50 numaralı kapısı 'Ressam İsmail Acar'ın atölyesi. 1971 yılında Sivas'ın Suşehri ilçesinde doğan Acar, 1991 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümünü bitirmiş. Newyork'ta Davit Sali'yle çalışmış ve 2000'de Kaş Limanında 350 metre uzunluğundaki duvar resmi projesini asistanlarıyla birlikte gerçekleştirmiştir. Birçok kişisel ve karma sergiler açan Acar'ın yabancı müze ve koleksiyonlarda da eserleri bulunur.

Revani Sokağının tam karşısına gelen ve eskiden Papadopulos Biraderlere aitken el değiştiren Papadopulos Apartmanı, hem içyapısı, hem de tezyini açısından kendine özel bir kimlik taşımaktadır. Bu nedenle günümüzde de mercek altında tutulmakta ve üzerinde incelemeler yapılmaktadır.

Papadopulos Apartmanı'nı geçtikten sonra, Lülecihendek Caddesiyle Serdariekrem Sokağını bağlayan Hoca Ali Sokağının sağ tarafında, "İETT Spor ve Gençlik Kulübü ile Ali Hoca Aralığı görülür. Köşesinde ise, sokağın adını taşıyan bir cami ve bitişiğinde bir de çeşme, nöbete durmuş gibi beklemededir..

Cami, Kaptan Hoca Ali tarafından 1713 yılında yaptırılmış. Duvarları kârgir olan cami, 195 m^2 üzerine ahşap olarak inşa edilmiş. Hoca Ali de, tek şerefeli bu caminin bahçesinde yatıyor.

Caminin bitişiğindeki çeşmenin adı da Mihrişah Kadın Çeşmesi. Sultan III. Ahmed'in hanımlarından ve III. Mustafa'nın annesi. tarafından yaptırılan çeşme, şimdilik bir süs olarak yolun başında bekliyor. Yapılışta amaç olan hayratlık görevini yerine getiremiyor. Çünkü, sarnıcını itfaiye kullandığı için suyu akmıyor.

Bundan sonra sürdüreceğimiz yol, Tophane Meydanı'nda artık nesli tükenmiş bir kahvenin önüne çıkarıyor.

Dünden Bugüne Kuledibi

Kamberoğlu, omzundaki askının iki ucundaki tepsinin ağılığına aldırmadan "taze yoğurt" ya da "yoğurdum kaymak" diye bağırmıyor artık. Pet şişelere sokulup değişik patronların adıyla anılan su, hem hamidiye çeşmelerini kuruttu, hem de sakaların işine son verdi.

Çevresinde toplananların meraklı gözlerle izlediği ayı oynatıcılarıyla, semtin kabadayıları olan Oflu Hasan, Hüseyin ve Osman Kardeşler ile diğer kabadayılar artık anılarda bile yer bulamaz oldu.

Oyunları gibi renkli giysileriyle, davul zurna eşliğinde mahalleyi coşturan Çingene düğünlerinin sesi kısıldı. Kuledibi'nin önemli bir özelliği ise, dillerin kaynaştığı bir semt olmasıydı. Buna, Musevi, Ermeni, Süryani, Rum, Çingene kökenli insanlardan oluşan bir renk demeti de diyebiliriz.

Museviler, sokağa ya da caddeye bakan cumbadaki pencerelerinin önüne yastıklarını koyar, gelip geçen tanışlarıyla sohbet ederlerdi. Ayrıca, evlerinde misafir kabul etmek gibi bir gelenekleri olmadığından, kahvelerde buluşup söyleşir ve eğlenirlerdi. Değişik kökenli insanlar, Şişhane'de, Haliç'e bakan ve "Sarı Madam" olarak tanınan Madam Sara'nın bahçesine, güneşin batışını seyretmeye giderlerdi. Yemeklerini yanlarında götürürler, güle oynaya zaman geçirirlerdi. İnsani ilişkiler saygınlık içinde yürütülürdü. Yani, çizilen fotoğrafta olduğu gibi, Kuledibi'nde oturanlar, kavgasız gürültüsüz küçük bir köy yaşamını sürdürürlerdi.

Daha önce belirttiğimiz nedenlere ek olarak 1970 sonrası başlayan iç göç, Kuledibi'nin mayasını bozmaya başladı. Bu bozulum, her gün biraz daha artarak sürdü. 1980 sonrasında da doruğa ulaşti ve Kuledibi yağmalanmaya başladı. Hırsızlık ve kapkaç, günlük olaylar durumuna geldi. Kapı tokmaklarından başlayarak zaman içinde, binaların üzerinde eskiye ait ne varsa çalındı. Bir de zengin açıkgözler türedi. Bunlar, ikinci derece tarihi eser olarak kabul edilen binaların üzerindeki heykelleri kırdırdılar ve diğer tarihi izleri yok ettirdiler. Böylece, binanın yıkımı için ruhsat aldılar.

İşbilenler, üç beş yıl önce semtte yeni bir uygulama başlattı. Tarihi özelliği ve de manzarası olan daireleri kiralayıp elden geçirdikten sonra, internet yoluyla yabancılara otel olarak kiraya vermeye

başladılar.

Nişantaşı ve Şişli tarafından sökün eden modacılarla, lokantalar ve el altından içki satan barlar, pitrak gibi çoğaldı. Sermayenin şekillendirdiği Kuledibi, şimdi son hızla Ortaköy müsveddesi olmaya doğru koşuyor. Buraya hem günübirliğine gelenler, hem de sürekli oturanların çoğu, başka hiçbir şeyi yokmuş gibi, Kuledibi'nin yalnızca gece hayatıyla ilgileniyor.

Kesilenlerin hüznünü taşıyan üç tane akasya ağacı kalsa da, yaz aylarının en sıcak günlerinde, Galata Kulesi'ni dolanarak esen rüzgâr, bugün de deniz kıyılarını aratmıyor. Bugün de akın eden yabancı kökenli insan dillerinin renk demetini sunuyor bize. Ne var ki, bu kez, yozlaşmış bir yaşamın paralelinde, çiçekler de yapaylaşıyor. Başka bir deyişle, demetin içinde solgun çiçekler giderek çoğalıyor.

Sondeyiş

Eksikleriyle tamamlanmış bir Kuledibi kitabı sunuyorum size. Sermaye denen hortumun içine aldığı ve yere nasıl bırakacağı belli olmayan bir Kuledibi. Sevenlerinin, üzerinde hayaller kurduğu, birbirleriyle barışık insanların anılarıyla dolup taşan bir Kuledibi. Yaşadıklarını, sessizliğine gömmesine karşın, gelenlerden coşkulu esintisini eksik etmeyen bir Kuledibi. Bütünüyle bir müze alanı olması gerekirken, eşya gibi elden ele dolaştırılıp hoyratça kullanılan bir Kuledibi.

Bütün bu olumsuzluklara karşın, direncini yitirmeyen ve bir gün hak ettiği yerde olacağına inandığım bir Kuledibi.

Sözlerimi, benim gibi Kuledibi'ni bağrıma basanlara şükranlanımı belirterek bitirmek istiyorum. Bu bağlamda, elinizdeki eksikli çalışmayı yaparken, benden yardımlarını esirgemeyen Rasih Nuri İleri'ye, İsa Çelik'e, Demir Özlü'ye, Piraye Demircan'a, Mete Göktuğ'a, M. Şehmus Güzel'e, Kadir İncesu'ya, Umut Kaçar'a, Jeffrey Tucker'e, Gülsen Tuncer'e, Engin Ayça'ya, Jozef Habib Gerez'e, Berber Osman'a, Arif Okay'a ve kızım Papatya Gençay'a teşekkür ederim.

Kaynakça

Beyoğlu, Özdemir Kaptan (Arkan), Aybay Yayın. 1988
Eski İnsanlar Eski Evler, Said N. Duhani (Çev: Cemal Süreya), Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayın. 1982
Eski Galata ve Binalan, Celal Esad Arseven, Çelik Gülersoy Vakfı Yayın. 1989
Galata ve Kulesi, Prof.Dr. Semavi Eyice, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayın. 1969
Galata ve Kulesi, Ziya Erkins
Galata Mevlevihanesi, Can Kerametli, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayın. İst. 1977
Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar, Helmuth Von Moltke (Çev: Hayrullah Örs), Türk Tarih Kurumu Ank. 1960
Alageyik Sokağı Bir Liman mıydı?, Deniz Kavukçuoğlu, Can Yayın. 2008
Pera ve Beyoğlu'nda, Behzad Üsdiken, Kent Bank Yayın. 2009
Beyoğlu'nda Gezerken, Çelik Gülersoy, Çelik Gülersoy Vakfı İst 1990
XIX. Yüzyıl Beyoğlu'su, Mustafa Cazar/ Halkbank Yayın. 1991
Tarihimizle Yüzleşmek, Emre Kongar, Remzi Kitabevi. 2009
Reaya ve Köylü, Hüseyin Avni Şanda, Habora Yayın. 1970
Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, Prof.Dr. Vedia Dökmeci, Doç.Dr. Hale Çıracı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayın. 1990
Abidin Dino (3 cilt), M. Şehmus Güzel, Kitap Yayın. İst.2008
İstanbul Gezi Rehberi, Murat Belge, Tarih Vakfı Yurt Yayın. İst.2003
İstanbul'u Geziyorum Gözlerim Açık, Haldun Hürel, Dharma Yayın. İst 2008
Galata Bankerleri, Prof. Dr. Haydar Kazgan, Orion Yayınları Ank. 2006
Galata, İlhan Berk, Yapıkredi Yayın. 2007
17-20. yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Esnaf, Ahmet Hazerfen, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odalanı Birliği İst.1999
Beyoğlu İlçesi, Fürzan Çilak, İst. 1969
Galata'da Kara Mustafa Paşa Camii Avlusunda T.T.D.K Arşivleri ve Kitaplığı, Reşit Saffet Atabinen, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayın. İst.1949
Bulutlarda Koşan Adam, Güngör Gençay, Morpa Yayın. İst.
2003 İki Haşmet, Güngör Gençay, Gerçek Sanat Yayın. 2004
İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı Türk Tarih Vakfı
İstanbul Ansiklopedisi, Reşat Ekrem Koçu
İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü, Haldun Hürel, Kapı Yayın. İst. 2010